

ВЛАДА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
РЕПУБЛИЧКИ СЕКРЕТАРИЈАТ
ЗА ЈАВНЕ ПОЛИТИКЕ

ТИМ
ЗА СОЦИЈАЛНО УКЉУЧИВАЊЕ
И СМАЊЕЊЕ СИРОМАШТВА

Сања Филиповић, Светлана Кисић- Зајченко, Јелена Цвијовић, Марија Рељић

**АНАЛИЗА РЕГУЛАТОРНОГ ОКВИРА ПРЕДУЗЕТНИШТВА
ТРИ НАЈПЕРСПЕКТИВНИЈЕ ДЕЛАТНОСТИ, СА
ПРЕДЛОГОМ ПОЈЕДНОСТАВЉЕЊА ПОСЛОВАЊА ЗА
МЛАДЕ ПРЕДУЗЕТНИКЕ**

PERFORM
Performing and Responsive Social Sciences

 Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC

 HELVETAS
Swiss Intercooperation

**UNI
FR**
UNIVERSITÉ DE FRIBOURG
UNIVERSITÄT FREIBURG

Сања Филиповић, Светлана Кисић- Зајченко, Јелена Цвијовић, Марија Рељић

**АНАЛИЗА РЕГУЛАТОРНОГ ОКВИРА ПРЕДУЗЕТНИШТВА
ТРИ НАЈПЕРСПЕКТИВНИЈЕ ДЕЛАТНОСТИ, СА
ПРЕДЛОГОМ ПОЈЕДНОСТАВЉЕЊА ПОСЛОВАЊА ЗА
МЛАДЕ ПРЕДУЗЕТНИКЕ**

7. октобар, 2016. године

ЕКОНОМСКИ ИНСТИТУТ
ECONOMICS INSTITUTE

1947

Издавач

Економски институт
Београд, Улица краља Милана 16
Tel + 381 3613 – 417
www.ecinst.org.rs

Аутори

Сања Филиповић, руководилац пројекта, Економски институт
Светлана Кисић- Зајченко, специјални саветник, Економски институт
Јелена Цвијовић, истраживач сарадник, Економски институт
Марија Рељић, истраживач сарадник, Економски институт

Штампа

Економски институт, Београд

Тираж

50 примерака

Сва права задржана. Ниједан део ове студије не може бити репродукован у било ком виду и путем било ког медија, у деловима или целини без сагласности издавача, односно аутора.

Истраживање „Анализа регулаторног оквира предузетништва три најперспективније делатности, са предлогом поједностављења пословања за младе предузетнике“ је производ спровођења пилот пројеката у области креирање јавних политика заснованих на доказима. За потребе Министарства омладине и спорта, истраживање је реализовао Економски институт из Београда. Пројекат је осмишљен на основу анализе и идентификације проблема у процесу креирања и спровођења јавних политика и прописа, а у циљу унапређења овог система, од стране Републичког секретаријата за јавне политике. Поред наведеног, основног циља пројекат тежи да успостави системску сарадњу између доносилаца одлука и истраживачке заједнице у процесу креирања и спровођења јавних политика и прописа. Пројекат спроводи Републички секретаријат за јавне политике уз финансијску и техничку подршку PERFORM пројеката Швајцарске агенције за развој и сарадњу (SDC) који спроводе Helvetas Swiss Intercooperation и Универзитет у Фрибургу. PERFORM је фокусиран на јачање истраживачке заједнице у друштвеним наукама, на олакшавање изградње системских веза између истраживања у друштвеним наукама и домена јавних политика и на стварању окружења погодног за истраживања у друштвеним наукама.

Ставови изнети у овом истраживању су ставови аутора и не одражавају мишљење и ставове Швајцарске агенције за развој и сарадњу нити организације Helvetas Swiss Intercooperation и Универзитета у Фрибургу.

ЕКОНОМСКИ ИНСТИТУТ
ECONOMICS INSTITUTE

1947

САДРЖАЈ

1. Увод	7
2. Анализа развијености предузетништва код младих у Србији	11
3. Преглед стратегија и закона који се односе на развој предузетништва младих	30
4. Упоредна анализа подстицајних мера за развој предузетништва младих у одабраним земљама	52
4.1. Мађарска	52
4.2. Велика Британија	58
4.3. Аустрија	62
4.4. Немачка	64
4.5. Белгија	68
4.6. Холандија	70
4.7. Финска	74
3.8. Естонија	77
3.9. Бугарска	80
3.10. Израел	83
5. Анализа ставова младих предузетника исказаних кроз фокус групе	89
5.1. Методологија избора учесника у фокус групама	89
5.2. Анализа ставова добијених кроз рад фокус група	94
5.2.1. Општи проблеми за развој предузетништва	95

5.2.2. Проблеми везани за одабране делатности	100
5.2.2.1. Информационо-комуникационе технологије	101
5.2.2.2. Област креативних индустрија	103
5.2.2.3. Услуге у пољопривреди	106
6. Предлог мера за развој предузетништва младих	110
6.1. Генералне препоруке	110
6.1.1. Развијати предузетничку културу и климу	110
6.1.2. Унапређење образовног система и даљи развој предузетничког образовања	114
6.1.3. Мере за развој различитих модела финансирања предузетништва	127
6.1.4. Усвојити стимулативан порески третман	131
6.2. Препоруке по одабраним делатностима	134
6.2.1. Услуге у пољопривреди	134
6.2.2. Креативне индустрије	137
6.2.3. Информационо-комуникационе технологије	140
7. Закључак	143
8. Листа скраћеница	154
9. Литература	155
10. Прилози	164

1. Увод

У складу са пројектним задатком дефинисаним од стране Министарства омладине и спорта (Наручилац истраживања), спроведено је истраживање које је имало за циљ да се дефинишу мере које ће унапредити развој предузетништва за младе у три изабране делатности – креативне индустрије, информационо комуникационе технологије (ИКТ) и пружање услуга у пољопривреди. Истраживање је обухватило:

- анализу запослености младих у Србији, са посебним акцентом на samozapošljavanje и развој иновативности као фактора предузетништва,
- преглед стратешких националних докумената који дефинишу предузетништво за младе као и законодавног оквира који регулише обављање предузетничке делатности у Србији,
- анализу мера које примењују друге земље у циљу развоја предузетништва младих,
- ставове младих предузетника (и оних који су напустили свој посао) из посматраних делатности кроз организоване интервјуе и фокус групе, као и
- предлог мера које могу да допринесу развоју предузетништва у Србији

Као резултат спроведеног истраживања, настала је студија „Анализа регулаторног оквира предузетништва три

најперспективније делатности, са предлогом поједностављења пословања за младе предузетнике“ (у даљем тексту Студија).

У истраживању су коришћене методе деск и теренског истраживања. Деск истраживање је примењено за потребе прве три тачке пројектног задатка и подразумевало је:

- Преглед стратешких националних докумената, закона и подзаконских аката како би се утврдило да ли постојећи регулаторни оквир у довољној мери стимулише развој предузетништва за младе односно, да би се утврдило да ли постоји адекватан сет подстицајних мера за развој и унапређење предузетништва младих;
- Анализу резултата студија рађених у последње три године које за предмет истраживања имају развој предузетништва (нарочито за младе), постојеће програме за развој предузетништва младих, анализу пословног окружења у Србији, приступ финансијама, али и све друге облике финансијске и нефинансијске подршке за развој предузетништва;
- Упоредну анализу подстицајних мера и форми пословања младих предузетника у 10 земаља које имају интересантне програме подршке за младе.

За теренско истраживање су коришћене методе интервјуа и фокус групе. Како би се обезбедила географска покривеност целе територије Србије, укључени су млади предузетници из урбаних и

руралних подручја. Млади предузетници су контактирани на основу базе регистрованих предузетника Агенције за привредне регистре (АПР) и на основу личних контаката. База АПР је обухватала регистроване предузетнике по изабраним шифрама делатности старосне популације од 18 до 32 године.

При избору саговорника фокус група се водило рачуна да подједнако буду заступљени регистровани млади предузетници из све три дефинисане делатности (креативне индустрије, ИКТ и услуге у пољопривреди). Посебна фокус група је формирана тако да се састоји само од испитаника из поменутих делатности који су затворили посао из одређеног разлога који нису личне природе (нпр. високи трошкови пословања).

Фокус групе и интервјуи са младим предузетницима су организовани у седам градова: Нови Сад, Ниш, Пожаревац, Шабац, Сремска Митровица, Ужице и Београд. Укупно 55 младих предузетника се одазвало позиву да учествује у истраживању. За сваку фокус групу и сваког појединачно интервјуисаног учесника, сачињен је записник који је достављен уз Студију.

На основу деск и теренског истраживања, дефинисане су препоруке и мере како би се унапредили услови пословања постојећих и услови за оснивање нових привредних субјеката, нарочито за младе.

ЕКОНОМСКИ ИНСТИТУТ
ECONOMICS INSTITUTE

1947

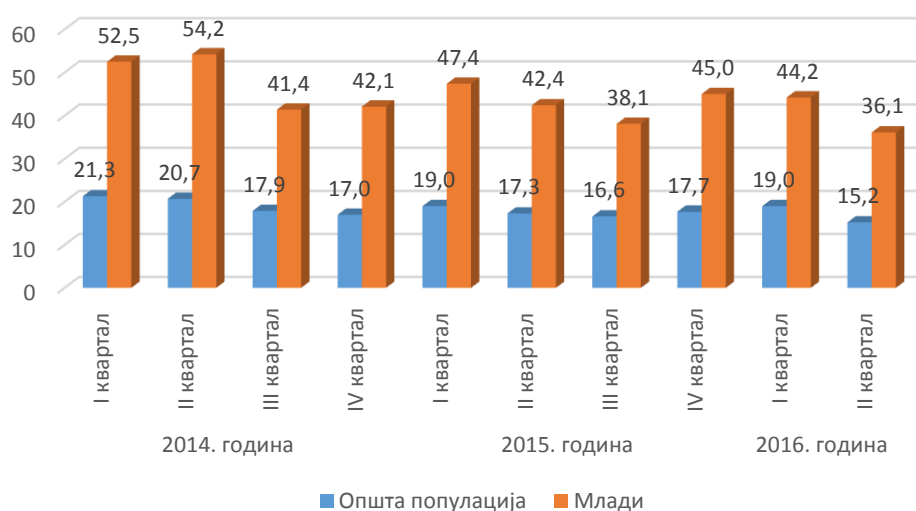
Истраживање је спроведено у временском периоду од 20-ог априла до 18-ог августа 2016. године. Након усвајања финалне Студије, одржаће се презентација резултата истраживања.

2. Анализа развијености предузетништва код младих у Србији

Млади на тржишту рада. Незапосленост младих представља један од озбиљних проблема како у земљама Европске уније (ЕУ), тако и у Републици Србији. Према подацима Еуростата из јуна 2016. године, стопа незапослености младих (старости 15-24 године) у ЕУ износи 18,5%, док је стопа опште незапослености 8,6%. Стопа незапослености младих је посебно висока у Грчкој (47,4%), Шпанији (45,8%), Италији (40,3%), Хрватској (38,90%) и Португалу (31,9%), док је најнижа у Малти (6,9%) и Немачкој (7,2%).

Према Анкети о радној снази Републичког завода за статистику (РЗС), стопа незапослености младе популације (старости 15-24 године) у другом кварталу 2016. године је износила 36,1%, што је дупло више него општа стопа незапослености која је износила 15,2%. Стопа незапослености младих је највиша у региону Војводине (38,8%), а најнижа у региону Јужне и Источне Србије (34%). Тренд кретања стопе опште незапослености и незапослености младих је представљен на графикону 1.

Графикон 1. Кретање стопе незапослености опште популације и младих у

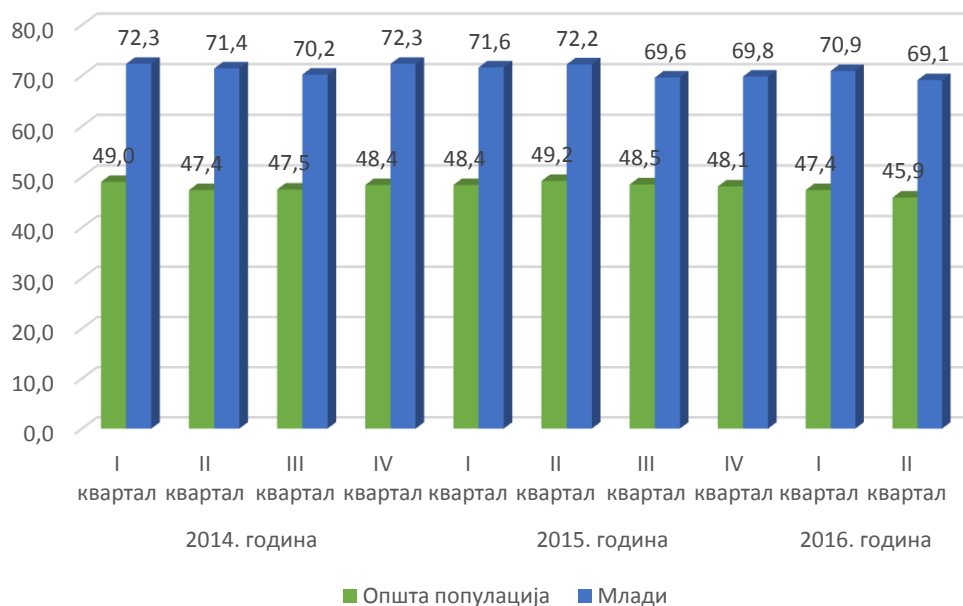

периоду 2014-2016, у %

Извор: Анкета о радној снази за 2014, 2015 и прва два квартала 2016. године

Стопа неактивности, као удео неактивног становништва у укупном становништву старом 15 и више година, је представљена на графикону 2. Стопа неактивности младог становништва (старости 15-24 године) у посматраном периоду је била у распону од 72,3% до 69,1%. НЕЕТ стопа, као удео младих лица (15-24 година старости) који нити раде нити се школују, нити су на обуци, у укупној популацији младих у другом кварталу 2016. године износи 17,2% што је пад за 1,8% у односу на претходни квартал.

Графикон 2. Кретање стопе неактивности опште популације и младих у периоду 2014-2016, у %

Извор: Анкета о радној снази за 2014, 2015 и прва два квартала 2016. године

подацима пописа из 2011. године, Према Закону о младима,¹ младима се сматрају лица са навршених 15 до 30 година старости. Према проценама РЗС², укупан број становника Републике Србије 2015. године износио је 7.095.383, док је број младих (старости 15-29 година) 1.231.307. Према може се закључити да је Србија једна од демографски најстаријих земаља на свету, са просечном старошћу од 42,2 године и индексом старења од 1,22. У укупној

¹ Закон о младима, Сл. гласник бр. 50/2011.

² <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/Public/PageView.aspx?pKey=163>

популацији учешће становништва млађег од 15 година старости је 14,3%, док је удео старијих од 65 година 17,4%. Таква демографска слика Србије је последица великог одлива, нарочито младе популације. Према незваничним проценама, Србију је у периоду 1991-2001. године напустило око 500.000 младих у потрази за бољим условима живота³. С друге стране, забележен је долазак стотина хиљада избеглица и расељених лица из бивших југословенских република и са Косова.

РЗС је током марта и априла 2015. године спровео Анкету о транзицији од школе до посла (АТШП) у којој је анкетирано 3.058 младих старосне групе од 15 до 29 година старости. На основу резултата анкете, евидентно је да је у структури младих најмање учешће најмлађе популације (старости од 15 до 19 година) у којој је било 29,8% испитаника, што указује на пад наталитета. Следи група старости од 20 до 24 године са 33,2% учешћа, док је највећа старосна група од 25 до 29 година са 37% укупног броја младих (табела 1). По структури насељености, забележено је да приближно 60% младих у Србији живи у урбаном, а преосталих 40% у руралној средини.

---

³ Марјановић, Д. (2016). Транзиција младих жена и мушкараца на тржишту рада Републике Србије, Међународна организација рада, Женева.

Табела 1 Расподела младих по старосном групама, области становања и брачном статусу, %

Карактеристике		Укупно	Мушкарци	Жене
Старосна група	15-19	29,8	29,9	29,7
	20-24	33,2	33,2	33,2
	25-29	37,0	36,9	37,1
Област становања	Рурална	39,2	38,6	39,9
	Урбана	60,8	61,4	60,1

Извор: Републички завод за статистику, АТШП 2015.

У зависности од статуса на тржишту рада, стандардне дефиниције деле становништво у три групе – запослени, незапослени⁴ и лица изван тржишта рада (неактивни). Према подацима РЗС, у широј категорији младих (15-29 година) чак 54,1% се води као неактивно односно, налазе се изван тржишта радне снаге. Мање од једне трећине младих је запослено (31,8%), док је удео незапослених 14,2%. Расподела младих према главним економским активностима је представљена у табели 2.

Млади који се воде као неактивни. Већи проценат младих који се воде као неактивни је регистрован у урбаним (57,4%), него у руралним срединама (49%). Младе жене имају већу склоност да буду неактивне у односу на мушкарце (61% у поређењу са 47,5%). Готово половина (48,7%) младих из категорије неактивних је

⁴ Незапосленост се према међународним стандардима дефинише као ситуација у којој се налази особа која: а) није радила у референтном периоду, б) била је на располагању да се запосли, да јој је посао био понуђен у недељи пре референтног периода, или ц) активно је тражила посао у року од 30 дана пре референтног периода (на пример, пријављујући се у центру за запошљавање или јављајући се на оглас за посао). Дефиниција “широке незапослености” (такође познате и као релаксиране незапослености), насупротив томе, разликује се према релаксираности критеријума “тражења посла”.

завршила само основно образовање, док је удео неактивних младих са дипломом терцијарног образовања свега 4,6%. Из тога се може закључити да недостатак вишег образовања ипак представља препреку за запошљавање.

Табела 2 Расподела младих према главним економским активностима

	Укупно	Мушкарци	Жене	Рурално	Урбано
Запослени	31,8	38,1	25,1	35,5	29,4
Незапослени	14,2	14,3	14,0	15,6	13,2
Неактивни	54,1	47,5	61,0	49,0	57,4
Укупно	100	100	100	100	100

Извор: Републички завод за статистику, АТШП 2015.

Млади који се воде као незапослени. Иако су резултати РЗС, показали да се свега 14,2% младих у категорији 15-29 година старости води као незапослено (14,3% мушкараца наспрам 14% жена), стопа незапослености младих (мерена као однос броја незапослених младих и укупне младе радне снаге) је висока и износи 30,8%. Стопа незапослености младих жена значајно је виша од стопе незапослености младих мушкараца – 35,8% у односу на 27,3%. Стопа незапослености младих у урбаним подручјима је нешто виша од стопе у руралним подручјима - 31,1% у односу на 30,5%.

Стопа незапослености младих са завршеним основним образовањем значајно је виша од стопе незапослености високо образованих и износи 40,7% наспрам 32,9%. Стопа незапослености

младих са завршеним средњим образовањем је најнижа, на нивоу од 29,9%.

Ако се посматра шира дефиниција незапослености која убраја и младе који не траже активно посао, стопа незапослености младих би порасла на 41,1%. Према тој широј дефиницији незапослености (укључује и младе који не траже активно посао), готово свака друга економски активна млада жена у Србији је незапослена (46,4%).

У категорији младих, стопа незапослености значајно опада са годинама старости тако да је највећа код најмлађе старосне групе (15–24).

Запослени млади. Мање од једне трећине младих старости од 15 до 29 година је запослено (31,8%). Највећи проценат младих ради у сектору услуга где је запослено 61,7% (77% младих жена и 52,1% младих мушкараца), следи индустрија која запошљава 23,8% младих (29,3% млади мушкарци наспрам 14,8% младих жена), док је у пољопривреди запослено 14,6% популације младих (18,6% младих мушкараца и 8,1% младих жена). Већина младих који су запослени (79,8%) ради за плату (86,4% младих жена и 75,6% младих мушкараца), док 11,5% раде као помажући чланови домаћинства, уз нешто већи проценат младих мушкараца у односу на младе жене (13,1% наспрам 8,9%).

Већина запослених младих људи ради на основу уговора, али 17,3% још увек ради без заштите коју обезбеђује уговор у писаној

форми. Просечна месечна зарада младог запосленог је била приближно 29.500 РСД, што је мање од 250 ЕУР. Просечна зарада у априлу 2015. (када је анкета рађена) била је готово двоструко већа од тог износа.

Од укупног броја запослених чак 47,4% је неформално запослено⁵. Од тога је у неформалном (нерегистрованом) сектору запослено 18,7%, док је 81,9% запослен на неформалним радним местима у формалном сектору. Иако запослени у овом другом сектору могу да зараде плату њима се не уплаћују доприноси за социјално осигурање или немају плаћени годишњи одмор и боловање. Млади који живе у руралним подручјима подложнији су неформалном запошљавању од младих у урбаним подручјима (54,8% наспрам 41,7%), при чему су чешће неформално запослени млади мушкарци од младих жена (48,3% наспрам 45,9%).

Резултати АТРШ су показали да је чак 18,8% младих превише образовано за посао који обављају. Проблем неусаглашених квалификација је много израженији код младих запослених жена (24,5% наспрам 15,3% мушкараца). У поређењу са другим земљама у региону, удео превише образованих младих радника у

---

⁵ Неформална запосленост обухвата следеће под-категирије радника: а) плаћене запослене на “неформалним радним местима”, тј. радним местима без социјалне сигурности, плаћеног годишњег одмора или плаћеног боловања; б) плаћене запослене у нерегистрованим предузећима са мање од 5 запослених; ц) запослене у нерегистрованим предузећима за сопствени рачун са мање од 5 запослених; д) послодавце у нерегистрованим предузећима са мање од 5 запослених; и (е) помажуће чланове домаћинства. Под-категирије од (б) до (д) користе се за израчунавање “запослености у неформалном сектору”, под-категирија а) односи се на “неформални посао у формалном сектору” а подкатегирија е) може да подпада у обе групације, у зависности од статуса предузећа која ангажује помажуће чланове домаћинства.

Србији је тек нешто испод просека.⁶ Насупрот томе, нешто више младих мушкараца је недовољно образовано за посао који обављају у односу на младе жене (16,2% наспрам 12,7%).

Самозапошљавање је релативно ретка појава међу запосленим младима, јер само 7,8% младих има статус послодавца или инокосно запослених. У Србији је регистровано 30.900 младих који се воде као самозапослени од чега су 1,8% послодавци, 6% су инокосно запослени, док 11,5% раде без зараде као чланови домаћинства (табела 3). Млади мушкарци имају двоструко веће шансе да се запосле као инокосно запослени у односу на младе жене (7,6% наспрам 3,4%). Већи део младих мушкараца ради и као помажући чланови домаћинства (13,1% у односу на 8,9% код жена).

Табела 3 Запослени млади по статусу запослености, %

Статус запослености	Укупно	Мушкарци	Жене
Запослени за плату	79,8	75,6	86,4
Послодавци	1,8	2,1	1,2
Инокосно запослени	6,0	7,6	3,4
Помажући чланови домаћинства	11,5	13,1	8,9
Други	1,0	1,5	0,1

Извор: Републички завод за статистику, АТШП 2015.

Низак проценат самозапослених је разумљив с обзиром да је готово половина (48,2%) анкетираних садашњих студената

⁶ Elder, S., Barcucci, V., Gurbuzer, V., Perardel, Y., Principi, M. (2015). Labour market transitions of young women and men in Eastern Europe and Central Asia, Work4Youth Publication Series No. 28, Geneva, ILO.

изјавило да се нада да ће једног дана добити посао у влади и јавном сектору, с тим да је тај проценат и већи у популацији младих жена (55,3% насупрот 40,5% код мушкараца). Са друге стране, свега 15,3% садашњих студената привлачи могуће будуће запослење у приватној компанији (табела 4). Од анкетираних студената 34,2% мушкараца желе да раде од куће (самозапослени/пољопривредници), док је такав избор далеко мање популаран код студенткиња (21,7%).

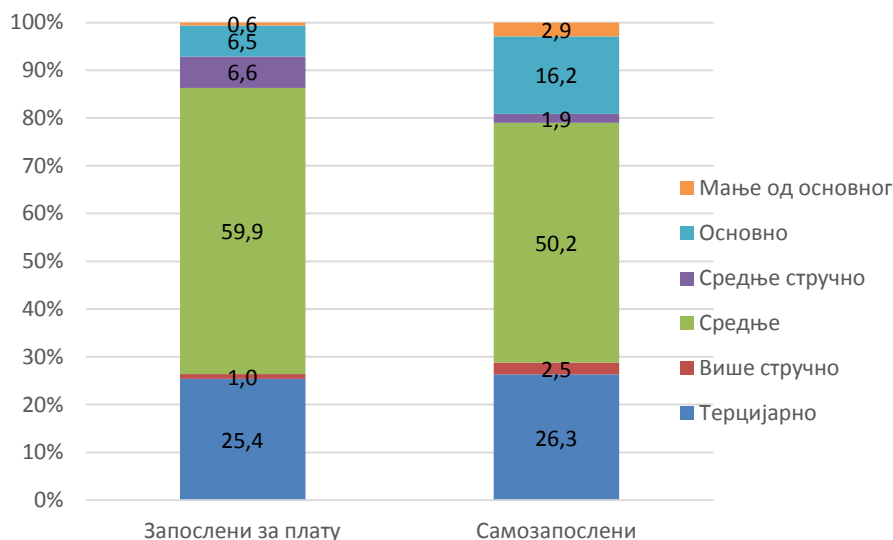
Табела 4 Одговори студената према жељеном радном месту (%)

Место рада	Укупно	Мушкарци	Жене
Код своје куће (самозапослени/пољопривредници)	27,6	34,2	21,7
Влада/јавни сектор	48,2	40,5	55,3
Приватна компанија	15,3	16,2	14,4
Међународна/непрофитна организација	7,0	6,5	7,4
Породични посао/фирма	1,8	2,5	1,1
Не желе да раде	0,2	0,2	0,2

Извор: Републички завод за статистику, АТШП 2015.

Међу самозапосленима највеће је учешће младих са дипломама средњих школа (50,2%) и младих са дипломом из терцијерног образовања (26,3%). Млади који имају само основно образовање су много чешће самозапослени (16,2%) него запослени за плату (6,6%). Млади са дипломама средњих стручних школа имају три пута веће шансе да раде за плату него да буду самозапослени (6,6% наспрам 1,9%). Структура младих који су запослени према нивоу образовања представљена је на графикону 3.

Графикон 3 Млади који раде за плату и samozапослени млади према нивоима образовања

Напомена: рачунају се само млади са завршеним образовањем (тј. не убрајају се садашњи студенти).

Извор: Републички завод за статистику, АТШП 2015.

Чак половина samozапослених (51,3%) који су анкетирани, су изјавили да је главни мотив за њихову одлуку био тај што нису могли да пронађу посао код другог послодавца за пристојну плату (табела 5). Млади мушкарци су много склонији samozапосљавању од младих жена (међу њима удео samozапослених и послодаваца износи 9,7%, док је међу женама тај удео свега 4,6%), а поред тога они много чешће од жена бирају samozапосљавање због могућности веће независност (23,7%) или зараде (12,4%).

Табела 5 Млади samozапослени или послодавци према разлозима за samozапосљавање (%)

Разлог	Укупно	Мушкарци	Жене
Нису могли да пронађу посао за плату	51,3	49,2	58,2
Већа независност	23,4	23,7	22,1
Флексибилније радно време	4,4	4,0	5,7
Виши ниво прихода	11,0	12,4	6,2
Од њих је то затевала њихова породица	1,5	2,0	0,0
Друго	8,4	8,6	7,8

Извор: Републички завод за статистику, АТШП 2015.

Као највећи изазов (табела 6) који су навели млади предузетници у Србији јесте недостатак финансијских средстава (36,9%). Готово трећина испитаних младих предузетника је изјавила да нису наишли на велике изазове у свом пословању (32,7%). Постоје разлике између полова, при чему су само младе samozапослене жене навеле политичку несигурност (9,5%) и недовољан квалитет запослених (12,3%) као изазове у пословању, док су само млади предузетници навели конкуренцију на тржишту (10%), недостатак сировина (4%) и недостатак радне снаге (2,4%) као разлоге за бригу у пословању. Једнако заступљени изазов код оба пола су правне препреке (код 10,6% младих жена и 6,4% младих мушкараца).

Табела 6 Самозапослени млади према мишљењу о томе који је највећи изазов за пословање

Изазов	Укупно		Мушкарци		Жене	
	Број	%	Број	%	Број	%
Недовољни финансијски ресурси	11.410	36,9	8.715	36,5	2.695	38,2
Недовољан квалитет запослених	870	2,8	0	0	870	12,3
Недовољна пословна експертиза	571	1,8	571	2,4	0	0
Правни прописи	2.269	7,3	1.521	6,4	748	10,6
Недостатак сировина	943	3,1	943	4,0	0	0
Недостатак радне снаге	568	1,8	568	2,4	0	0,0
Политичка несигурност	673	2,2	0	0	673	9,5
Конкуренција на тржишту	2.387	7,7	2.387	10,0	0	0
Немам нити један проблем	10.095	32,7	8.027	33,7	2.067	29,3
Друго	1.114	3,6	1.114	4,7	0	0
Укупно	30.900	100	23.846	100	7.075	100

Извор: Републички завод за статистику, АТШП 2015.

Међу самозапосленима највећи је број младих менаџера (58,2%) и квалификованих радника у пољопривреди (27,2%). Многи млади који раде за сопствени рачун су завршили образовање на средњем или нижем нивоу, што је довољно за руковођење малим предузећима која стварају приходе. У прилог томе да се ради о малим пословима (углавном о пружању услуга за сопствени рачун), је податак да је готово једна четвртина (23,3%) младих предузетника изјавила да им није потребан никакав почетни капитал за започињање сопственог посла (табела 7). То је случај код готово једне трећине (30,6%) младих предузетница. Онима којима су била неопходна финансијска средства за започињање пословања углавном су помагале породице или пријатељи (48,4%

младих предузетника и 61,7% младих предузетница). Млади samozапослени мушкарци могу да се ослоне на сопствену уштеђевину много чешће него њихове колегинице, и то у 21,3% случајева наспрам 7,7% случајева код младих samozапослених жена.

Табела 7 Самозапослени млади према извору финансирања за започињање сопственог посла

Извор финансија	Укупно		Мушкарци		Жене	
	Број	%	Број	%	Број	%
Средства нису неопходна	7.199	23,3	5.037	21,1	2.161	30,6
Сопствена уштеђевина	5.616	18,2	5.075	21,3	541	7,7
Новац од породице или пријатеља	15.895	51,4	11.544	48,4	4.351	61,7
Зајам од банке	384	1,2	384	1,6	0	0
Зајам од државне институције	1.395	4,5	1.395	5,8	0	0
Друго	412	1,3	412	1,7	0	0
Укупно	30.900	100	23.846	100	7.054	100

Извор: Републички завод за статистику, АТШП 2015.

Иновативност као фактор предузетништва. У анализи предуслова за развој предузетништва генерално, а посебно предузетништва младих, потребно је сагледати потенцијал земље за иновације. Иновативност је кључни предуслов предузетништва. Према Глобалном извештају о конкурентности Светског економског форума из 2016. године, Србија се по иновативности привреде налази на 113. месту, од 140 посматраних земаља на свету. Поређења ради, Хрватска се налази на 92. месту, Црна Гора на 69, Македонија на 58. и Словенија на 33. месту.

Оцена иновативности се утврђује на основу посматрања више показатеља (Табела 8). Први показатељ је **капацитет за иновације**, који показује потенцијал компанија да иновирају. Због неразвијености и сиромаштва наше привреде, предузећа немају довољно средстава за улагање у истраживање и развој и по овом показатељу смо тек на 132. месту у свету. У Србији је само 3,3% истраживача запослено у привреди, а у земљама ОЕЦД тај удео износи скоро 60%. Према **издацима привреде за истраживање и развој** налазимо се на 129. месту. Поређења ради, у Србији пословни сектор учествује са свега 7,5% у улагањима за истраживање и развој, док је тај проценат у земљама ОЕЦД 60,8%.

Табела 8 Иновације као стуб конкурентности

Показатељ конкурентности	Ранг земље
Капацитет за иновације	132
Квалитет научно-истраживачких институција	67
Издаци привреде за истраживање и развој	129
Сарадња универзитета и привреде у И&Р активностима	95
Подстицање иновација домаћих предузећа од стране владе преко набавке високо-технолошке опреме	110
Доступност научника и инжењера	82
Пријаве патената у складу са Уговором о сарадњи у области патената (енг. Patent Cooperation Treaty)	53

Извор: The Global Competitiveness Report 2015-2016, World Economic Forum.

Према квалитету сарадње универзитета и привреде се налазимо на 95. месту. Генерално, оријентисаност научних

истраживања ка привреди је релативно ниска. Ови подаци указују на потребу повезивања научноистраживачког сектора и привреде.

Од укупног броја остварених резултата на научноистраживачким пројектима финансираним из буџета у периоду 2011-2015. године, патенти и техничка решења чинили су свега 3,3%, док су 88% чинили научни радови. Поред тога, проблем је и што научници тешко прелазе из академске средине у привреду и обратно, а да би се подигао ниво иновативности потребна је и та врста мобилности.

Најуспешније области по броју комерцијализација остварених техничких решења су електротехника, телекомуникације и информационе технологије. Од укупног броја техничких решења 38% су решења у овој области, и комерцијализовано их је 90% на домаћем и међународном тржишту. По броју патената издвајају се биотехнологија и пољопривреда, са учешћем од 57%.

Поред неповезаности научно- истраживачког сектора и привреде, ни Влада не даје могуће додатне импулсе подстицању иновативности. Према **подстицању иновативности домаћих предузећа од стране владе путем набавке високотехнолошке опреме** се налазимо на 110. месту.

Наведени показатељи би требало да алармирају доносиоце јавних политика на преузимање озбиљних промена на овом пољу. Слаби резултати по наведеним критеријумима су у раскораку са рангом по **квалитету научно-истраживачких институција** где смо

рангирани на 67. месту. Србија има научни и истраживачки потенцијал, који би требало даље развијати и адекватније користити. Према најновијем рангирању за 2016. годину, Универзитет у Београду, пласирао се међу 300 најбољих универзитета на “Шангајској листи”. У укупној светској продукцији научних радова учествујемо са 0,3% и налазимо се на 46. месту на листи од преко 140 земаља (*SCImago Journal & Country Rank*). Наши млади кадрови налазе своје место у научним и истраживачким центрима широм света. При томе је потребно имати у виду да су се последњих пар година директна буџетска улагања у науку кретала у распону од свега 0,36 - 0,46% бруто домаћег производа (БДП), а да је циљ био 0,9% БДП.

Укупна улагања у овај сектор су испод 1% БДП⁷, што је знатно испод просека ЕУ који према подацима Еуростата износи 2,06% БДП. Имамо проблем и у структури тих улагања. На плате истраживача је одлазило 87%, а у многим областима истраживања су неизводљива без улагања и у материјалне трошкове. Такође, минимална су улагања и у додатну едукацију кадрова, упућивање на стручна усавршавања у иностранству, на научне скупове, како би размењивали и стицали нова знања.

Према **доступности научника и инжењера** се налазимо на 82. месту у свету.

---

⁷ Предлог Стратегије научног и технолошког развоја 2016/2020, стр. 25.

Поред наведених показатеља који директно утичу на степен иновативности привреде, важни су и додатни фактори који одређују шири оквир за развој иновација и предузетништва. Приказ тих фактора као и како је Србија рангирана на тим пољима дат је у табели 9.

Поред релативно солидног нивоа **здравствене заштите и основног образовања** (62. место), **високог образовања** које се налази на средини листе рангираних земаља (71. место), налазимо се на самом зачељу по **ефикасности тржишта роба** (127. место). Тај показатељ говори колико су предузетничке активности стимулисане постојањем активне тражње на тржишту, односно који је ниво апсорпције тржишта.

Табела 9 Фактори од значаја за иновације

Показатељ конкурентности	Ранг земље
Здравство и основно образовање	62
Високо образовање	71
Ефикасност тржишта роба	127
Развијеност финансијског тржишта	120
Технолошка спремност	51
Капацитет земље да задржи таленте	140
Капацитет земље да привуче таленте	139

Извор: The Global Competitiveness Report 2015-2016, World Economic Forum.

По **развијености финансијских тржишта** се налазимо на 120. месту. Немамо развијене различите форме инвестирања (инвестициони фондови, "venture capital", микро финансирање и

сл.), низак је ниво активности берзе. То нам говори колико је ограничен приступ финансијама младим људима који би желели своје идеје да претворе у производ и какву кочницу то поље ствара развоју предузетништва младих.

Посебно је алармантно то што смо по **капацитету земље да задржи таленте**, на последњем, 140. месту. То значи да имамо највећи одлив мозгова, а по **капацитету земље да привучемо таленте** се налазимо на претпоследњем 139. месту.

Кад се све то сагледа, наш капацитет за иновирање, а самим тим и развој предузетништва је релативно низак.

Да би се ово стање превазишло од кључне важности је подизање квалитета и ефикасности образовног система и научне заједнице, а затим успостављање адекватних веза између образовања, науке и привреде.

3. Преглед стратегија и закона који се односе на развој предузетништва младих

Национална стратегија за младе за период од 2015. до 2025. године⁸ утврђује основне принципе, правце и очекиване резултате деловања свих субјеката омладинске политике ка унапређењу друштвеног положаја младих и стварању услова за остваривање права и интереса младих. Стратегија има за циљ подстицање отварања нових радних места, samozapošljavanje и предузетништво код младих. У Стратегији су дефинисане следеће мере које се директно односе на развој предузетништва и samozapošljavanje младих:

- Подстицати информисање, каријерно вођење и саветовање младих о могућностима samozapošljavanja и развоју предузетништва;
- Подстицати развој програма samozapošljavanja, омладинског предузетништва и задругарства младих, нарочито усмерених ка развијању високопродуктивних и технолошки интензивних грана (сектор информационих технологија, индустријски и технолошки паркови и сл.);
- Стимулисати и подстицати локална партнерства између јединица локалних самоуправа, социјалних партнера и удружења грађана које окупљају младе ради њиховог

---

⁸ Сл. гласник РС, бр. 22/2015.

укључивања у програме и пројекте којима се развија предузетнички сектор;

- Стимулисати развој предузетништва у посебним економским гранама (развој еко-туризма, агробизниса, рециклаже и сл.);
- Обезбедити нове и унапредити постојеће кредитне линије ради повећања заинтересованости младих у свим срединама за отпочињање сопственог пословања и раста запослености;
- Унапредити постојећи систем олакшица и субвенција ради стимулесања послодаваца да запошљавају младе;
- Афирмисати друштвено одговорно пословање.

У складу са Стратегијом, усвојен је трогодишњи Акциони план за период од 2015. до 2017. године⁹ у коме су прецизно утврђене улоге, одговорности носилаца реализације, као и институционални механизми који треба да омогуће реализацију постављених циљева.

Стратегија за подршку развоја малих и средњих предузећа, предузетништва и конкурентности за период од 2015. до 2020. године¹⁰ утврђује оквир, циљеве, приоритете и мере за унапређење развоја микро, малих и средњих предузећа и предузетништва. Оквир мера који треба да подстакне уопште развој предузетништва је класификован кроз шест стубова који се односе на:

---

⁹ Сл. гласник РС, бр. 70/2015.

¹⁰ Сл. гласник РС, бр. 35/2015.

- 1) Унапређење пословног окружења;
- 2) Унапређење приступа изворима финансирања;
- 3) Континуирани развој људских ресурса;
- 4) Јачање одрживости и конкурентности малих и средњих предузећа и предузетништва (МСПП);
- 5) Унапређење приступа новим тржиштима;
- б) Развој и промоција предузетничког духа и подстицање предузетништва жена, младих и социјалног предузетништва.

За сваки од шест стубова, наведене су димензије, у оквиру којих су дефинисане приоритетне мере будућих активности. Стратегија дефинише општи оквир за унапређење пословног окружења, конкурентности малих и средњих предузећа и предузетништва, тако да је сваки од наведених стубова, односно дефинисаних мера од значаја за унапређење предузетништва младих.

У Стратегији је препознато да млади имају неповољан положај на тржишту рада, јер немају стручна знања и предузетничке вештине. Узрок томе је непостојање адекватних образовних програма у средњим школама и на универзитетима. Имајући у виду да се један део мера потребних за унапређење предузетништва младих односи на развој предузетничког духа и вештина, у оквиру трећег стуба „Континуирани развој људских ресурса“, односно друге димензије („Подршка развоју образовања за предузетништво“) као мере су наведене: увођење предузетничког образовања у све нивое образовног система и неопходност образовања и обуке наставника

за предузетништво. Поред тога, наведена је потреба усклађивања формалног образовног система са потребама тржишта рада и развој система неформалног образовања за унапређење знања и вештина.

Даље, у Стратегији је препознат низак ниво иновативности домаћих предузећа и неразвијена сарадња науке и привреде. Високоиновативна предузећа (новооснована високотехнолошка предузећа) у области ИКТ и креативних индустрија, недовољно су подржана. Стога је у четвртој стубу („Јачање одрживости и конкурентности МСПП“) развијена трећа димензија „Јачање иновативности“, што подразумева унапређење подршке за високоиновативна предузећа и пружање подршке за бољу апсорпцију и коришћење средстава из програма Horizon 2020 за истраживање, развој и иновације.

Развој предузетништва младих је посебно истакнут у последњем шестом стубу Стратегије, где је указано на потребу за унапређењем статистичког праћења и истраживања предузетништва младих што подразумева развој механизма за статистичко прикупљање и обраду података као и успостављање система редовног и упоредивог праћења података за предузетништво младих. У оквиру друге димензије наведено је да је неопходно дефинисати политику и инструменте за подршку предузетништва младих што обухвата следеће мере: Укључити подршку предузетништву младих у сва државна документа која

имају утицаја на привреду; Повећати учешће младих у различитим програмима подршке МСПП; Увести посебне програме подршке за МСПП намењене искључиво за младе; Промовисати предузетнички дух, примере добре праксе, умрежавање, успостављање дијалога.

Све наведене мере су даље операционализоване у пратећем Акционом плану за спровођење Стратегије за 2015. са пројекцијом за 2016. годину, где је конкретно за сваку меру наведена: активност, надлежна институција, временски оквир реализације, показатељ и извор финансијске подршке.

Од горе поменутих мера, Министарство омладине и спорта је наведено као надлежна институција за спровођење следећих активности:

- Промотивне активности на јачању свести код младих, потенцијалних предузетника о могућностима и користима које могу да остваре кроз технолошке инкубаторе;
- Редовно извештавање о предузетништву младих у оквиру годишњег Извештаја о МСПП;
- Спровођење годишње анализе потреба обучавања младих предузетника;
- Припрема препорука за подршку омладинским предузећима за укључивање у инкубаторе;
- Промотивна кампања подршке развоју предузетничког духа и предузетништву младих;

- Успостављање сталног дијалога и сарадње са представницима удружења, форума и асоцијација предузетница, младих и мрежа за подршку социјалном предузетништву.

Национална стратегија запошљавања за период 2011-2020¹¹

као и пратећи акциони план дефинишу спровођење следећих мера активне политике запошљавања за младе: посредовање у запошљавању, пружање услуга професионалне оријентације и саветовања о планирању каријере, обезбеђивање субвенција за запошљавање незапослених лица из категорије млади до 30 година старости, подршка самозапошљавању, додатно образовање и обука, пружање подстицаја за запошљавање корисника новчане накнаде.

Стратегија научног и технолошког развоја Републике Србије за период од 2016. до 2020. године¹² одређује шест посебних циљева и у оквиру сваког одређене мере за реализацију тих циљева. Циљеви који могу да допринесу развоју предузетништва код младих обухватају:

- Јачање повезаности науке, привреде и друштва ради подстицања иновација што даље подразумева: подстицање примене резултата научноистраживачког рада, оснаживање рада Фонда за иновациону делатност, даљи развој Пројекта

---

¹¹ Сл. гласник РС, бр. 37/2011.

¹² Сл. гласник РС, бр. 25/2016.

подршке иновацијама, успостављање заједничких иновационих пројеката приватног сектора и научноистраживачких организација, унапређење трансфера знања и технологија, подстицање оснивања компанија базираних на научно-истраживачком раду („*spin-off*”), успостављање јавно-приватног партнерства, развој научно-технолошких паркова, оснивање истраживачко развојних кластера и мрежа конкурентности;

- Осигурање изврности и доступности људских ресурса за науку и привреду и друштвене делатности се постиже кроз: унапређивање законског оквира за развој људских ресурса, унапређивање програма докторских академских студија, укључивање младих истраживача на пројекте, јачање сарадње са дијаспором, унапређивање мобилности истраживача, унапређивање родне и мањинске равноправности у науци и иновацијама;
- Повећање улагања у истраживање и развој путем јавног финансирања и подстицања улагања пословног сектора у истраживање и развој, а на основу: повећања улагања у истраживање и развој из јавних извора, повећања улагања пословног сектора у истраживање и развој, улагања у истраживање и развој из других националних и међународних извора.

Стратегија развоја образовања у Србији до 2020. године¹³ бави се утврђивањем сврхе, циљева, праваца, инструмената и механизма развоја система образовања у Републици Србији. Једна од приоритетних активности Стратегије која треба да се спроведе до 2020. године је увођење предузетништва у програме образовања и обуке (омладинско предузетништво).

У Стратегији је указано на потребу да се подржи концепт „предузетничког универзитета“, јер то омогућава стварање нове индустрије засноване на знању, која оспособљава студенте за развој иновација и предузетништво.

Стратегија заједно са припадајућим Акционим планом предвиђа низ мера усмерених ка подстицању повећања броја запослених. Једна од њих је и повећање запошљавања свршених студената, укључујући samozapošljavanje кроз предузетништво. То би се постигло прилагођавањем студијских програма и употребом исхода учења као алата за успостављање боље повезаности између високошколских установа, студената и тржишта рада.

Програм реформи политике запошљавања и социјалне политике (*Employment and Social Reform Programme – ESRP*) обухвата стратешки процес, главни сегмент за дијалог о приоритетима Републике Србије у области социјалне политике и запошљавања у процесу приступања ЕУ. Овај програм се односи

---

¹³ Сл. гласник РС, бр. 107/12.

на тржиште рада и запошљавање, социјално укључивање и социјалну заштиту, као и изазове у систему пензија и здравствене заштите, са акцентом на младе, као посебно осетљиву групу. Циљ програма је смањење опште стопе неактивности и повећање стопе запослености кроз јачање међуресорне сарадње и увођења система интегрисаних услуга из области образовања, социјалне заштите, запошљавања и бриге о младима. Један од специфичних циљева је унапређење положаја младих на тржишту рада кроз: унапређење програма приправништва и стручних пракси; унапређење система информисања младих о могућностима у областима образовања, запошљавања, омладинског предузетништва, коришћења ЕУ фондова и слично (кроз подршку раду Канцеларија за младе и Фонда за младе таленте); промовисање система целоживотног учења и развоја програма за младе који су напустили школовање; развој концепта студентских послова са ограниченим бројем радних сати у недељи ради активације; развој система раног профилисања незапослених младих у НСЗ; развој иновативних модела и сервиса за подршку запошљавању младих на локалном нивоу; промовисање и развој система каријерног вођења и саветовања; побољшање пакета услуга за младе кроз конкретизацију мере којом се завршава њихово укључивање у програме.

Национални приоритети за међународну помоћ¹⁴ у Републици Србији за период 2014-17. године, са пројекцијама до 2020. године је стратешки документ у коме су дефинисани приоритети и мере за све секторе. Подсектор социјалне политике обухвата и приоритете који се односе на смањење сиромаштва и решавање питања младих.

Ради боље рационализације националних стратешких циљева и усмеравања међународне финансијске помоћи, наглашено је да треба додатно развити локалне механизме подстицаја активације и запошљавања у недовољно развијеним подручјима, промовисати запосленост и предузетништво младих (посебно младих особа које нису запослене, нити похађају неки облик образовања и обуке) путем добро циљаних и осмишљених мера. Мера „Унапређење запошљивости младих и омогућавање приступа тржишту рада“ подразумева подршку и подстицање предузетничког духа, услуге подршке покретању предузећа, могућности микрокредитирања и информисања о могућностима и предностима samozapošljavanja младих, укључујући предузетништво младих, социјално предузетништво и задружне активности.

Кроз програм „Млади у акцији“ пружена је подршка неформалном образовању, размени младих и активиста у области омладинске политике и омладинских организација.

---

¹⁴ <http://www.evropa.gov.rs/CBC/Pub.aspx?Id=34 licSite/Programme>

Стратегија развоја интелектуалне својине за период од 2011. до 2015. године¹⁵ дефинише циљеве у области заштите интелектуалне, индустријске и комерцијалне својине по угледу на ЕУ, укључујући ефикасан начин за извршење тих права, као и механизме за трајно усклађивање домаћих прописа са прописима ЕУ у тој области.

Стратегија развоја и државне подршке индустрији информационих технологија¹⁶ дефинише подршку за ИТ предузетништво и старт-ап предузећа путем бесповратних средстава, развоја пословних инкубатора и технолошких паркова, пореске олакшице за софтверска предузећа и подршку извозницима софтверских производа и решења. Унапређење правног оквира усмерено је на стварање бољих услова за електронске платне службе, размену електронских рачуноводствених докумената и е-управу, док би промене у образовном систему требало да омогуће младима да стекну корисна и савремена знања и вештине у области ИТ. Стратегијом су дефинисане следеће приоритетне области: електронске комуникације, е-управа, е-здравство и е-правда; ИКТ у образовању, науци и култури; електронска трговина (e-commerce); ИКТ у пословном сектору; безбедност информација.

---

¹⁵ Сл. гласник РС, број 49/2011.

¹⁶ Сл. гласник РС, бр. 55/05, 71/05 –испр., 101/07, 65/08, 16/11, 68/12 – 72/12.

Поред стратешких докумената који директно или индиректно дефинишу оквире, за развој предузетништва младих постоји читав сет закона који дефинишу обављање привредне делатности. Имајући у виду да за обављање привредне активности постоји општи оквир, овде је указано на основне законе који су класификовани по следећим категоријама:

Закони који уређују оснивање предузетничке радње и привредног друштва:

1. **Закон о привредним друштвима**¹⁷ уређује правни положај привредних друштава, нарочито њихово оснивање, управљање, статусне промене, промене правне форме, престанак и друга питања од значаја за положај привредних друштава и предузетника. У складу са Законом о привредним друштвима, предузетник је пословно способно физичко лице које обавља делатност у циљу остваривања прихода и које је као такво регистровано у складу са Законом о поступку регистрације у АПР-у. Једна од најчешћих правних форми привредних друштава је друштво са ограниченом одговорношћу у коме један или више чланова друштва имају уделе у основном капиталу друштва, с тим да чланови друштва не одговарају за обавезе друштва осим у случајевима предвиђеним чланом 18 овог закона.

---

¹⁷ Сл. гласник РС, бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - др. закон, 5/2015.

2. **Закон о поступку регистрације у Агенцији за привредне регистре**¹⁸ уређује поступак регистрације, евидентирања и објављивања података и докумената који су, у складу са посебним законом, предмет регистрације, евиденције и објављивања у регистрима и евиденцијама које води АПР као и друга питања од значаја за регистрацију, евиденцију и објављивање.
3. **Закон о класификацији делатности**¹⁹ уређује класификацију делатности као општи стандард према коме се врши разврставање привредних субјеката и предузетника.

Закон који уређује права и обавезе из радних односа:

4. **Закон о раду**²⁰ уређују права, обавезе и одговорности из радног односа, односно по основу рада. Права, обавезе и одговорности из радног односа уређују се и колективним уговором и уговором о раду, правилником о раду, односно уговором о раду - само када је то овим законом одређено.

Закон који уређује вођење пословне документације и извештавање:

5. **Закон о рачуноводству**²¹ уређује организацију рачуноводства и рачуноводствене исправе. Предузетници општим актом, у складу са овим законом, уређују организацију рачуноводства

---

¹⁸ Сл. гласник РС, бр. 99/2011, 83/2014.

¹⁹ Сл. гласник РС, бр. 104/09.

²⁰ Сл. гласник РС, број 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013, 75/2014.

²¹ Сл. гласник РС, бр. 62/2013.

на начин који омогућава свеобухватно евидентирање. Даље, овим законом се дефинишу услови и начин вођења пословних књига, достављање и јавно објављивање финансијских извештаја и годишњег извештаја о пословању. Регистар финансијских извештаја представља јавну електронска базу података финансијских извештаја. Законом се дефинише и разврставање правних лица на микро, мала, средња и велика, у зависности од просечног броја запослених, пословног прихода и просечне вредности пословне имовине утврђених на дан састављања редовног годишњег финансијског извештаја у пословној години. У микро правна лица разврставају се и сви предузетници (који воде пословне књиге по систему двојног књиговодства), независно од критеријума. С обзиром на то да постоје Међународни стандарди финансијског извештавања, Међународни стандард финансијског извештавања за мала и средња правна лица, као и подзаконски акт који доноси министар надлежан за послове финансија, Законом је уређено која правна лица су дужна, а која могу да бирају у погледу рачуноводствених правила која ће примењивати. Редован годишњи финансијски извештај разликује се у зависности од величине правног лица. Финансијски извештаји се искључиво достављају у електронском облику, са квалификованим електронским потписом законског заступника.

Закони којима се уређује порески систем и доприноси:

6. **Закон о порезу на доходак грађана**²² уређује да сва физичка лица која остварују доходак, плаћају порез на доходак грађана. Порез на доходак грађана плаћа се на приходе из свих извора, осим оних који су посебно изузети овим законом. Овим законом су дефинисана пореска ослобођења и олакшице Порез на приходе од самосталне делатности плаћа се по основу прихода од привредних делатности, укључујући и делатности пољопривреде и шумарства, пружањем професионалних и других интелектуалних услуга, као и приход од других делатности. Обвезник пореза по основу прихода од пољопривреде и шумарства је физичко лице - носилац породичног пољопривредног газдинства уписано у регистар пољопривредних газдинстава које води пословне књиге. Опорезиви приход од самосталне делатности је опорезива добит или паушално утврђен приход у складу са законом. Предузетници који воде пословне књиге по систему простог или двојног књиговодства састављају годишњи порески биланс. Стопа пореза на приходе од самосталне делатности износи 10%. Предузетник који с обзиром на околности није у стању да води пословне књиге, осим пословне књиге о оствареном промету, или коме њихово вођење отежава обављање делатности, има право да поднесе захтев да порез на

---

²² Сл. гласник РС, бр. 24/01, 80/02 - др. закон, 80/02, 135/04, 62/06, 65/06 - исправка, 31/09, 44/09, 18/10, 50/11, 91/11 - УС, 93/12, 114/12 - УС, 47/13, 48/13 - исправка, 108/13, 57/14, 68/14 - др. закон, 112/15.

приходе од самосталне делатности плаћа на паушално утврђен приход. Законом су ближе дефинисани услови које предузетник мора да испуни да би му се одобрило паушално опорезивање. Предузетници су дужни да воде пословне књиге и да у њима исказују пословне промене на начин одређен законом.

7. **Закон о порезу на добит правних лица**²³ обавезује привредно друштво, односно друго правно лице које је основано ради обављања делатности у циљу стицања добити. Порески обвезник је и задруга која остварује приходе продајом производа на тржишту или вршењем услуга уз накнаду. У складу са овим законом, и друго правно лице које није основано ради остваривања добити, већ је у складу са законом основано ради постизања других циљева утврђених у његовим општим актима, ако остварује приходе продајом производа на тржишту или вршењем услуга уз накнаду. Основица пореза на добит правних лица је опорезива добит, а стопа пореза на добит правних лица износи 15%.
8. **Закон о порезу на додату вредност**²⁴ дефинише општи порез на потрошњу који се обрачунава и плаћа на испоруку добара и пружање услуга, у свим фазама производње и промета добара и

---

²³ Сл. гласник РС, бр. 25/2001, 80/2002, 80/2002 - др. закон, 43/2003, 84/2004, 18/2010, 101/2011, 119/2012, 47/2013, 108/2013, 68/2014 - др. закон, 142/2014, 91/2015 - аутентично тумачење и 112/2015.

²⁴ Сл. гласник РС, бр. 84/04, 86/04 - исправка, 61/05, 61/07, 93/12, 108/13, 68/14 - др. закон, 142/14, 83/15.

услуга, као и на увоз добара. Предмет опорезивања ПДВ су: испоруке добара и пружање услуга које порески обвезник изврши у Републици Србији уз накнаду, у оквиру обављања делатности, као и увоз добара у Србију. Порески обвезник је лице, укључујући и лице које у Србији нема седиште, односно пребивалиште (страно лице), које самостално обавља промет добара и услуга. Обвезником се сматра лице у чије име и за чији рачун се врши испорука добара или пружање услуга. Обвезник је лице које врши испоруку добара, односно пружање услуга у своје име, а за рачун другог лица. Пореска основица код промета добара и услуга јесте износ накнаде (у новцу, стварима или услугама) коју обвезник прима или треба да прими за испоручена добра или пружене услуге од примаоца добара или услуга или трећег лица, укључујући субвенције и друга примања, у коју није укључен ПДВ. Општа стопа за опорезиви промет добара и услуга или увоз добара износи 20%, док посебна стопа износи 10%.

9. **Закон о доприносима за обавезно социјално осигурање**²⁵ уређује доприносе за обавезно социјално осигурање, обвезнике доприноса, основице доприноса, стопе доприноса, начин обрачунавања и плаћања доприноса, као и друга питања од значаја за утврђивање и плаћање доприноса.

---

²⁵ Сл. гласник РС, бр. 84/2004, 61/2005, 62/2006, 5/2009, 52/2011, 101/2011, 7/2012 - усклађени дин. изн., 8/2013 - усклађени дин. изн., 47/2013, 108/2013, 6/2014 - усклађени дин. изн., 57/2014, 68/2014 - др. закон, 5/2015 - усклађени дин. изн., 112/2015 и 5/2016 - усклађени дин. изн.

10. **Закон о порезима на имовину**²⁶ усклађује и уређује порез на имовину, порез на наслеђе и поклон и порез на пренос апсолутних права. Обвезник овог пореза је предузетник који порез на доходак грађана на приходе самосталне делатности плаћа на паушално утврђен приход, као и предузетник који води пословне књиге за имовину која није евидентирана у његовим пословним књигама.²⁷

11. **Закон о акцизама**²⁸ уређује који производи подлежу овом облику опорезивања и који износ акциза се односи на дати производ.

Закон којим се уређује царински систем:

12. **Царински закон**²⁹ уређује општа правила и поступке који се примењују на робу која се уноси и износи из царинског подручја Републике Србије и примењује се уз прописе из осталих области који се односе на трговину робом. У складу са овим законом уређују се царинске радње и поступци, као и права и обавезе лица и царинског органа, који из тих радњи и

---

²⁶ Сл. гласник РС, бр. 26/2001, "Сл. лист СРЈ", бр. 42/2002 - одлука СУС и "Сл. гласник РС", бр. 80/2002, 80/2002 - др. закон, 135/2004, 61/2007, 5/2009, 101/2010, 24/2011, 78/2011, 57/2012 - одлука УС, 47/2013 и 68/2014 - др. Закон.

²⁷ Марковић, В. (2016), Индивидуални предузетник-правни оквир пословања, Пословни биро, Београд

²⁸ Сл. гласник РС, бр. 22/2001, 73/2001, 80/2002, 43/2003, 72/2003, 43/2004, 55/2004, 135/2004, 46/2005, 101/2005 - др. закон, 61/2007, 5/2009, 31/2009, 101/2010, 43/2011, 101/2011, 6/2012 - усклађени дин. изн., 43/2012 - одлука, 76/2012 - одлука, 93/2012, 119/2012, 8/2013 - усклађени дин. изн., 47/2013, 4/2014 - усклађени дин. изн., 68/2014 - др. закон, 142/2014, 4/2015 - усклађени дин. изн., 5/2015 - усклађени дин. изн., 55/2015, 103/2015 и 5/2016 - усклађени дин. изн.

²⁹ Сл. гласник РС, бр. 18/2010, 111/2012, 29/2015.

поступака проистичу. Царински закон се примењује јединствено на целом царинском подручју Републике Србије.

Закони којима се уређује девизно и спољнотрговинско пословање:

13. **Закон о девизном пословању**³⁰ подразумева регулисање начина плаћања, наплаћивања и преноса између резидената и нерезидената у страним средствима плаћања и у динарима. Овим законом се уређује куповина и продаја средстава плаћања између резидената и нерезидената, куповина и продаја страних средстава плаћања између резидената, једностранни преноси средстава плаћања, текући и депозитни рачуни резидената у иностранству и кредитни послови у девизама.
14. **Закон о спољнотрговинском пословању**³¹ уређује спољнотрговинско пословање у складу са правилима Светске трговинске организације и прописима ЕУ. Спољнотрговинско пословање обухвата спољнотрговински промет робе и услуга и обављање привредних делатности страног лица у Србији и домаћег лица у другој држави или царинској територији. Примењује се на пословање предузетничке радње као и за привредно друштво. Предузетник може да склапа уговор о пребијању дуговања и потраживања по обављеном спољнотрговинском послу.

---

³⁰ Сл. гласник РС, бр. 62/2006, 31/2011, 119/2012 и 139/2014).

³¹ Сл. гласник РС, бр. 36/2009, 36/2011 - др. закон, 88/2011 и 89/2015 - др. закон.

Закон који дефинише област креативне индустрије:

15. **Закон о култури**³² утврђује општи интерес у култури, начин остваривања општег интереса у култури и обављање културних делатности, права, обавезе и одговорности Републике Србије, аутономних покрајина и општина, градова и града Београда у култури, као и услови за деловање свих субјеката у култури. Појединачне области културе, регулисане су посебним законима.

Закони који дефинишу област из услуга у пољопривреди:

16. **Закон о пољопривреди и руралном развоју**³³ уређује циљеве пољопривредне политике и начин њеног остваривања. Такође у закону је дефинисано које врсте подстицаја у пољопривреди постоје као и који су критеријуми за добијање средстава од државе и ко су потенцијални корисници тих средстава. Законом је предвиђено формирање Регистра пољопривредних газдинстава и интегрисаног пољопривредног информационог система. У складу са Законом образује се Управа за аграрна плаћања, као орган управе у саставу министарства надлежног за послове пољопривреде и уређује њена надлежност.

17. **Закон о пољопривредном земљишту**³⁴ уређује планирање, заштиту, уређење и коришћење пољопривредног земљишта, надзор над спровођењем овог закона и друга питања од значаја

---

³² Сл. Гласник РС, бр. 72/2009, 13/2016 и 30/2016 - испр.

³³ Сл. гласник РС, бр. 41/2009 и 10/2013 - др. Закон.

³⁴ Сл. гласник РС, бр. 62/2006, 65/2008 - др. закон, 41/2009 и 112/2015.

за заштиту, уређење и коришћење пољопривредног земљишта као добра од општег интереса. Законом је прописано да власник пољопривредног земљишта не може бити страно физичко, односно правно лице.

18. **Закон о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју**³⁵ уређује врсте подстицаја, начин коришћења подстицаја, Регистар подстицаја у пољопривреди и руралном развоју, као и услове за остваривање права на подстицаје у пољопривреди и руралном развоју.

Закон који дефинише делатности из комуникационо-информационе технологије:

19. **Закон о електронским комуникацијама**³⁶ дефинише услове и начин за обављање делатности у области електронских комуникација. Законом се уређују надлежности државних органа и утврђује политика у области електронских комуникација. Рад и овлашћења Регулаторне агенције за електронске комуникације и поштанске услуге, као и спровођење јавних консултација у области електронских комуникација, такође се дефинише овим законом. Одредбама овог закона уређује се коришћење и одржавање електронских комуникационих мрежа, заштита права корисника и претплатника, безбедност и тајност електронских

---

³⁵ Сл. гласник РС, бр. 10/2013, 142/2014 и 103/2015.

³⁶ Сл. гласник РС, бр. 44/2010, 60/2013 - одлука УС и 62/2014.

ЕКОНОМСКИ ИНСТИТУТ
ECONOMICS INSTITUTE

1947

комуникација у Републици Србији. Одредбе овог закона не односе се на електронске комуникационе мреже за посебне намене, осим одредаба које се односе на коришћење радио-фреквенција за посебне намене и посебне случајеве међуповезивања електронских комуникационих мрежа за посебне намене и јавних комуникационих мрежа.

Закони који ближе одређују обављање посебних делатности наведени су у Прилогу број 1 ове Студије.

4. Упоредна анализа подстицајних мера за развој предузетништва младих у одабраним земљама

У циљу идентификовања нових подстицајних мера за пословање младих предузетника које би се могле применити у Србији, урађена је упоредна анализа стимулативних мера за развој предузетништва младих у другим земљама. Анализа је спроведена, не само на основу претраге јавно доступних информација, него и на основу препоруке учесника фокус група и представника институција у чији делокруг активности спада унапређење предузетништва. Захваљујући томе, изабрано је укупно 10 земаља у којима постоје програми подршке предузетништву младих, било да се односе генерално на све делатности, или су посебно усмерени на три делатности које су у фокусу овог истраживања.

4.1. Мађарска

Мађарска је добар пример земље у којој је развијен програм подршке за подстицање предузетништва младих у свим делатностима. У Мађарској је 1998. године основана непрофитна организација *The Hungarian Live Wire Foundation* која има за циљ унапређење предузетништва младих старости између 18 и 32 године. Програм се спроводи уз финансијску подршку компаније *Shell AG* која је донирала новац за програм подршке. У циљу смањивања незапослености и промовисању предузетништва Фондација ради на принципу: организовања менторства, промовисања успешних младих предузетника и пружања подршке

приликом конкурисања код финансијских институција за микро кредите.

Од оснивања Фондације, кроз програме је прошло више од 15.000 младих људи. Основне активности Фондације су:

- Организовање националне мреже високо квалификованих саветника који младима пружају бесплатне услуге пословног саветовања приликом оснивања предузећа и даље током развоја пословања;
- Издавање пословних водича који су прилагођени младима без пословног искуства;
- Едукација кроз различите програме обуке;
- Пружање маркетиншке подршке која је неопходна за развој пословања као и успостављање комуникације са циљном групом;
- Организовање такмичења “Млади предузетник године” на регионалном и националном нивоу, уз доделу атрактивних награда и значајном медијском промоцијом;
- Посредовање у добијању микро-кредита код банака за предузећа која немају друге могућности за финансирање.

Бесплатни саветодавни сервис у оквиру Фондације је на располагању свим заинтересованим младим људима који желе да постану предузетници у Мађарској. Саветодавни сервис подразумева правне савете, услуге пословног саветовања (финансијско, пореско), савете у вези са развојем тржишта и

промовисања производа и услуга, и др. Тим саветодаваца се састоји од 50-60 високо квалификованих адвоката, рачуновођа и менаџера који помажу младим предузетницима у претварању пословних идеја у бизнис планове (без надокнаде). Саветодавци су активисти и једини вид надокнаде који примају су бонуси предвиђени за изузетне резултате младих предузетника чији су они били ментори. Саветодавци уводе младе људе у пословну заједницу, предузетничке организације и привредне коморе, а често им помажу и у идентификацији њиховог циљног тржишта. Фондација је направила пословне водиче прилагођене младим предузетницима у којима се налазе све неопходне информације како да оснују и воде сопствени посао.

Фондација развија посебне програме едукације намењене за младе. Тим стручњака помаже младим људима да реално оцене своје предузетничке идеје и пре него што региструју свој посао, што доста помаже у смањењу трошкова и губљењу времена у покушају да се реализују нереалне пословне идеје. Млади се обучавају како да припреме бизнис планове и како да обезбеде неопходан капитал за финансирање посла.

У циљу подстицања младих да развију своје пословне идеје, Фондација сваке године одржава такмичење “Млади предузетник године”. Од почетка оснивања Фондације, организовано је 12 такмичења на којима је било пријављено око 1.500 бизнис планова за нова предузећа. Комисија за избор најуспешнијег бизнис плана

се састоји од банкара, успешних предузетника, као и од младих људи који су претходних година ушли у ужи избор такмичења, који су основали своје послове и стекли неопходно предузетничко искуство и на тај начин постали компетентни да учествују у процесу евалуације идеја нових младих предузетника. У фонду награда учествују бројни спонзори који додељују вредне поклоне који младим предузетницима могу помоћи у почетним фазама пословања (мобилни телефони, компјутери, софтвери или слободни рекламни простор у пословним часописима). Вредне награде и признања су допуњене и производима које нуде млади предузетници (од којих неки више и не спадају у ту старосну категорију) чија предузетничка идеја је била раније подржана од стране Фондације. Такмичења за најбољи пословни план су добро медијски подржана, што пружа значајну подршку учесницима, и даје им почетни подстицај за улазак на тржиште, као и ступање у контакт са онима чији се предузетнички подухват показао успешним. Слање јавне поруке да млади имају алтернативу и изгледе за будућност и да не морају да буду незапослени, један је од главних позитивних ефеката рада Фондације. У том смислу, укупан користан ефекат далеко је већи од неколико хиљада предузећа која су покренута захваљујући помоћи Фондације.

Током првих година рада Фондације, главни циљ је био формирање мреже саветника из различитих пословних области и позиционирање Фондације као институције којој се млади

обраћају за помоћ приликом започињања и развоја свог пословања. Од 2000. године, Фондација је у сарадањи са банкама покренула финансијски програм који омогућава младим предузетницима да конкуришу за микро-кредите у вредности од 400 до 4000 евра. Програм је значајан јер младима пружа могућност да дођу до почетног капитала, с обзиром да банке по правилу нису заинтересоване да пружају кредите младима због високог пословног ризика, непостојања средстава обезбеђења и високих трансакционих трошкова. Фондација се појављује као посредник између банака и младих предузетника којима давањем стручних савета помаже у конкурисању за микро кредите. Фондација је припремила кредитни приручник у коме су детаљно представљени сви услови финансирања, као и права и обавезе свих заинтересованих страна. Захваљујући подршци Фондације, као и континуираном односу који негује између младог предузетника и банке, програм подршке је у великој мери повећао поврат инвестиција и минимизирао спорне дужнике.

Једна од главних карактеристика овог кредитног програма јесте да се веза између банке и подносилаца захтева за кредитом не завршава са потписивањем уговора, већ млади предузетник који добије кредит мора да остане у контакту са додељеним ментором из Фондације кога обавештава о пословном напретку предузећа. Овакав менторски приступ доприноси заједничким интересима обе стране јер ће млади предузетници ефикасно искористити

капитал, а банка ће обезбедити наплату потраживања. У случају успешне сарадње где је млади предузетник вратио главницу и камату до краја кредитног периода, ментор добија бонус, тако да ментор има интерес да се што више ангажује.

Фондација редовно прати резултате младих који су прошли неки од њихових програма. Програми Фондације имају за циљ да код младих развију предузетничке способности и вештине које не нуди формални образовни систем. Фондација пружа могућност усвајања таквих практично примењивих знања кроз програме обуке, припрему приручника и анализу практичних примера. Успех Фондације не може се искључиво мерити на основу броја младих људи који се одлуче да постану предузетници. Понекад Фондација саветује одређено лице које намерава да покрене одређени посао да то ипак не чини јер нема перспективу за успех.

Иако се Фондација у пракси показала као врло успешан модел за подршку младим предузетницима, постоје одређени проблеми оваквог приступа, а који се углавном везују за проблем финансијске одрживости. Због ограничених средстава, Фондација није у могућности да успостави националну мрежу стално запослених саветника, већ се, пре свега, ослања на волонтере. Волонтери често представљају најактивнији тип саветника, који поседују практична знања и имају искрену жељу да помогну младима. Међутим, овакав тип организације неминовно има и недостатке (тешко се формирају тимови свих потребних

стручњака, ограничено време које волонтери могу да издвоје за овај рад и сл.). Значајна помоћ долази од стране државних институција, као што су привредне коморе или Мађарска фондација за развој предузећа, које поседују националну мрежу канцеларија. Проналажење волонтера показало се најтеже у најсиромашнијим и најмање развијених регионима, јер су ту мреже коморе или Фондације за развој предузећа најмање организоване. Успеху Фондације доприноси и развијена сарадња са бројним другим институцијама центрима и канцеларијама за незапослене, организацијама за младе (нпр. *Young Enterprise*, *Junior Achievement*), пословним инкубаторима, донаторима, владиним и невладиним организацијама, итд. Висок степен повезаности представља помоћ у пружању активности подршке, али, у исто време, носи одређени ризик. На пример, када је укидање обавезног чланства у комори довело националну мрежу комора у кризу, то се негативно одразило и на рад Фондације у неколико региона. Исто тако, лоше функционисање националне мреже Фондације за промоцију предузећа је имало негативан утицај на учинак саме Фондације у појединим градовима.³⁷

4.2. Велика Британија

Велика Британија је добар пример земље у којој је развијен систем подршке предузетницима у пољопривредном сектору, пре свега,

---

³⁷ Blokker, P., Dallago, B. (2012), *Youth Entrepreneurship and Local Development in Central and Eastern Europe*, Ashgate Publishing

кроз повезивање власника земљишта и пољопривредних објеката са младим предузетницима који имају идеје и желе да се баве предузетништвом, а недостају им ресурси. На тај начин, остварује се синергијски ефекат како за власнике неупослених ресурса тако и за младе предузетнике који имају предузетничку идеју и могу је реализовати без ангажовања средстава за куповину земљишта и/или објекта и механизације. Подршка је институционализована формирањем организације *The Fresh Start Land Enterprise Centre* 2002. године на иницијативу Комисије за пољопривреду и храну Владе Велике Британије.

Центар окупља тим људи са дугогодишњим искуством у области пољопривреде који пружају саветодавне услуге предузећима у тој области. Мисија центра је да подржи нове и постојеће предузетнике који су на било који начин повезани са пољопривредом. Центар пружа обострану помоћ – земљопоседницима да издају своје неупослене земљишне парцеле и објекте, а пољопривредним предузетницима контакте са власницима и саветодавну подршку како да успоставе нова, независна предузећа.

Практична знања и препоруке о развоју партнерства у пољопривреди, формулисана су у виду приручника „Нови приступ - Коришћење земљишта за иницирање пословних иновација“, који је објављен 2011. године. Приручник је указао на етапни приступ чији је циљ да подстакне креирање нових предузећа кроз

различите методе, уз коришћење постојећих врста правних поступака и уговора који су већ признати у овом сектору.³⁸

Други интересантан пример јесте модел приватно јавног партнерства у финансирању пословних идеја за младе предузетнике. *Prince's Scottish Youth Business Trust Programme (PSYBT)* који се примењује у Шкотској обезбеђује менторску и финансијску подршку у почетној фази (након оснивања предузећа) и раној фази раста предузећа.

Програм је намењен младима узраста од 18 до 25 година који поседују идеју и решеност за започињање сопственог посла. *PSYBT* наступа као зајмодавац у крајњој инстанци и обезбеђује приступ финансијама када су онемогућени сви други потенцијални извори. У том контексту, млади који су већ део неког другог програма подршке, нису у могућности да конкуришу за средства.

PSYBT модел подршке комбинује финансијску подршку са низом усмерених услуга за развој пословања и представља јединствено партнерство јавног и приватног сектора уз подршку преко 750 волонтера из локалних пословних заједница. *PSYBT* модел нуди једнократне савете, обуку и менторску подршку у максималном трајању од две године. *PSYBT* има мрежу од 18 регионалних организационих центара које покривају цело географско подручје Шкотске. Регионални центри координирају рад волонтера који

---

³⁸ <http://freshstartlandenterprise.org.uk/>

учествују у одборима процене бизнис планова и пружају континуирано менторство подржаним предузетницима. *PSYBT* програм се финансира мешовито, из јавног и приватног сектора, и од појединачних донација и партнерства са локалним самоуправама – 30% средстава обезбеђује Шкотска Влада, 14% потиче из европских структурних фондова, 45% од донација из приватног сектора и 11% од остварених прихода од камата на позајмљена средства. Евалуација програма је утврдила економску корист од преко 22 милиона фунти и око 500 нових креираних радних места на годишњем нивоу. *PSYBT* је члан *Prince's Youth Business International*, глобалне мреже независних непрофитних удружења која помажу младим људима да започну и развију сопствени бизнис и тренутно је активна у 34 земље.³⁹

Велика Британија има добро развијен систем предузетничких зона које нуде бројне пореске олакшице и друге повољности. Предузетничке зоне су основане 2012. године. У њима је регистровано 635 предузећа са 24.000 запослених, и извршено је улагање преко 2,4 милијарди фунти. Успех програма је довео до формирања нових предузетничких зона 2015. године, а додатних 48 ће бити основане до априла 2017. године. Предузећа која су основана у оквиру предузетничких зона имају приступ низу погодности:

---

³⁹ <https://www.princes-trust.org.uk/>

- Ослобађање од плаћања пореза у висини од 275.000 фунти за период од максимум 5 година;
- Поједностављене процедуре добијања потребних дозвола у одређеним областима;
- Повлашћен положај при конкурисању за приступ програмима финансијске подршке Владе;
- Потпуно ослобађање од плаћања пореза за предузећа која доносе велике инвестиције у постројења и машине у 8 зона у одређеним регионима.⁴⁰

4.3. Аустрија

Аустрија је добар пример земље која подстиче развој предузетништва за младе кроз посебне програме који на систематичан начин деци још у раној фази школовања развијају свест о значају предузетништва. Овде ће бити представљени програми за промоцију предузетништва у области пољопривреде. У области пољопривредне делатности, Аустрија је развила три врло успешна програма:

- Програм „Школа на фарми и фарма у школи“ (спроведен током 2014. и 2015. године) подразумевао је организоване посете деце и омладине фармама, као и посете пољопривредника основним и средњим школама. У оба случаја, пољопривредници су се појављивали као аутентични

---

⁴⁰ <http://enterprisezones.communities.gov.uk/about-enterprise-zones/>

преносиоци поруке о предностима и значају бављења пољопривредом. Циљ програма је едуковање младих о значају пољопривреде и могућностима које бављење пољопривредом пружа. Као подршка програму, дистрибуирани су и билтени за едукаторе, билтени за младе, вршено је оглашавање у штампаним медијима и организовани су сајмови и изложбе, а програм је, ради веће прилагођености младима, имао и сопствену интернет и фејсбук страницу. Обуку је обезбедио *Rural Training Institute*, а радна група задужена за реализацију програма обезбедила је сарадњу са релевантним партнерима и заинтересованим странама што је осигурало да пројекат доживи успех.

- Програм „Млади пољопривредници - нова снага земље“ је реализован 2014. године у организацији Удружења младих пољопривредника Горње Аустрије. Овај програм је подразумевао формирање омладинских група и њихово учешће у радионицама и обукама у циљу подизања свести о активностима и трошковима који су укључени у производњу хране и разних пољопривредних производа. Промоција пројекта је обезбеђена путем посебне интернет странице, друштвених медија, дистрибуирањем флајера и летака, текстовима објављеним у стручним часописима итд.
- Програм „*Liveable. Austria. The new Rural Development 2020 programme*“, који је у току, има за циљ промоцију новог

програма за рурални развој. Програм је почео 2014. године и информативног је карактера. У циљу преношења адекватне поруке, коришћене су изјаве пољопривредника који су објашњавали позитивне утицаје програма у различитим регионима Аустрије и вршили постицање заинтересованих страна за развој предузетничких подухвата у области пољопривреде у тој земљи. Пројекат подразумева спровођење медијских кампања које обухватају приказивање реалних примера из праксе успешних предузетника у области пољопривреде, обилазак региона и директну комуникацију са представницима локалне власти и широм јавности, као и организовање специјалних догађаја широм Аустрије. Пласирање информација је обезбеђено путем званичног сајта програма и уз коришћење друштвених медија како би порука стигла до младих.⁴¹

4.4. Немачка

Немачка има добар пример модела за пружање финансијске подршке младим предузетницима кроз два национална пројекта “*Bridging allowance*” (*Überbrückungsgeld*) и “*Start-up subsidy*”. “*Bridging allowance*” је програм финансијске подршке за нове предузетничке идеје. За средства из овог програма могу конкурисати кандидати који су: незапослени најмање четири недеље у тренутку пријављивања и који имају развијен квалитетан бизнис план који је одобрен од стране регионалних привредних

---

⁴¹ http://ec.europa.eu/agriculture/rural-development-2014-2020/country-files/at_en.htm

комора. Финансијска подршка траје шест месеци и подразумева покривање дела пореза и доприноса, као и исплату зараде за незапослене. Након одобрења бизнис плана, учесници добијају накнаду (једнаку оној која се додељује незапосленим лицима) за шест месеци, плус додатне олакшице у виду плаћања 68% пореза и доприноса у том периоду.

Програми подршке за стартап у Србији

У Србији је тренутно активан програм финансијске подршке за *start-up* чији су носиоци Фонд за развој (350 милиона РСД одређених средстава) и Министарство привреде (150 милиона РСД). Подршка обухвата комбинацију 30% бесповратних средстава и 70% кредита Фонда за развој, као и нефинансијску подршку кроз стандардизовани сет услуга акредитованих регионалних развојних агенција – едукација и помоћ при изради бизнис плана. Финансијска подршка је намењена лицима која желе да покрену сопствени посао, или постојећим предузетницима, микро и малим предузећима која су регистрована у АПР-у најраније у години која претходи години подношења захтева. Средства се могу користити за набавку опреме, адаптацију, реконструкцију и опремање пословног простора. За набавку трајних обртних средстава може се користити 20% укупних финансијских средстава. Минимални износ кредита је 280.000 РСД, уз који иде 120.000 РСД бесповратних средстава, а максимални 2.100.000 РСД, са 900.000 РСД бесповратних средстава. За правна лица, минимални износ је такође 280.000 РСД са 120.000 РСД бесповратних средстава, а максимални 4.200.000 РСД, са 1.800.000 РСД бесповратних средстава. Рок отплате је до 5 година у оквиру кога је период одложеног плаћања до годину дана. Дефинисана су и потребна обезбеђења у виду гаранција пословне банке, хипотека, уговорног јемства, залога или меница.

Поред тога, активан је и конкурс за програм финансијске подршке за програме и пројекте подршке младима у запошљавању Министарства омладине и спорта. Предвиђена су средства којима ће се финансирати програми и пројекти подршке младима у запошљавању у износу од 77 милиона РСД за финансирање програма и пројеката удружења усмерених ка подстицању и стимулисању различитих облика запошљавања, samozapoшљавања и предузетништва младих. Максимално предвиђено време трајања програма или пројекта може бити 10 месеци од тренутка потписивања уговора о реализацији програма или пројекта.⁴²

⁴² <http://godinapreduzetnistva.rs/Finansijskapodraska.aspx?id=9&idjezik=1>

Старт-ап субвенција (“*Start-up subsidy*”) је облик финансијске подршке за предузетнике који имају нове пословне идеје. Услов за добијање субвенције је позитивна оцена бизнис плана и обавеза да се редовно уплаћују средства за пензионо и здравствено осигурање. Подршка се одобрава само до периода док приходи предузетника не пређу 25.000 евра, посматрано до краја трајања програма. Захтеви се могу обновити на сваке три године. Процедура подразумева да, након одобравања пословног плана, учесници програма добијају месечну надокнаду од 600 евра у првој години. У другој и трећој години учесници добијају од 360 до 240 евра месечно. Исплате се прекидају када предузетник успе да заради 25.000 евра.

Од 2016. године уведен је нови програм субвенција под називом “*Gründungszuschuss*” који обједињује оба претходно поменута програма субвенција. Овај обједињени програм се састоји од накнаде која се исплаћује предузетницима у виду минималне зараде коју примају незапослени и додатка од 300 евра месечно за доприносе у трајању од девет месеци. Након истека тог периода, исплата од 300 евра може се продужити за додатних шест месеци ако се посао развије и постане главни извор издржавања за предузетнике, а процену врши посебна комисија.

Као један вид подршке младима у креативним индустријама, у Хамбургу је формиран *Garage start-up* пословни инкубатор који пружа бројне облике финансијске и нефинансијске подршке за

предузетнике. Кандидати за инкубатор морају бити незапослени млади од 35 година. Програм подршке траје до шест месеци и подразумева бесплатан радни простор за максимално 45 младих предузетника. Подржавају се предузетничке идеје у области: музике, филма, дизајна, телевизије, архитектуре, оглашавања и развоја софтвера и видео игара. Предузетници се пријављују са својим пословним плановима и имају право да добију максимално 5.000 евра као почетни капитал за покретање посла. Старт-уп капитал у износу од 500-5.000 евра је доступан уз ниске каматне стопе и кредити се додељују не само на основу критеријума оправданости бизнис плана, него и иновативности пројекта. Кључна компонента подршке је та да су млади предузетници, поред могућности добијања финансијских средстава и бесплатног коришћења простора на одређени период, подржани од стране професионалних стручњака који пружају савете, обезбеђују обуке и недељне семинаре на различите теме. Поред основне услуге саветовања, која је бесплатна за предузетнике, додатни тренинзи су доступни по цени од 10 евра по сату у трајању до 12 недеља и одржавају се у областима као што су: реклама и дистрибуција, рачуноводство, пословна администрација и слично. Овај развојни центар је добро повезан са пословном заједницом кроз мрежу професионалаца који пружају обуку, организују семинаре и тренинг, као и са мрежом инкубатора у другим градовима Немачке. Статистички подаци показују да скоро 90% одабраних

кандидата успева да реализује своје пословне пројекте, а 80% да одржи свој посао након истека шест месеци колико траје подршка.⁴³

4.5. Белгија

Белгија има развијене моделе финансирања предузетништва у креативној индустрији од којих су најзначајнији *CultuurInvest* и *St'Art Investment Fund*. *CultuurInvest* је основан крајем 2006. године и представља независни инвестициони фонд којим управља Регионална инвестициона компанија Фламманског региона. Главни циљ овог Фонда је инвестирање у предузећа која производе или дистрибуирају креативне производе и услуге. *CultuurInvest* је, пре свега, оријентисан ка предузетницима који су окренути ка комерцијалном развоју и расту и успео је да привуче додатна суфинансирања других приватних инвеститора и банака. Фонд инвестира у бројне делатности креативних индустрија као што су: нови медији и компјутерске игре, аудиовизуелни сектор и дигитални дизајн, музичка индустрија и концерти, дизајн и мода, штампани медији и графички дизајн, издаваштво, културне и сценске уметности, оглашавање, архитектура и слично. *CultuurInvest* помаже предузетницима и предузећима у креативним индустријама путем давања кредита или учешћа. Кредити су више намењени почетницима, док се инвестира у већ разрађене пословне подухвате и у том случају максималан период за

---

⁴³ <http://www.germaninnovation.org/resources/entrepreneurship-funding/state-resources>

повраћај инвестиција износи од 5 до 7 година. Поред финансијске подршке, Фонд нуди могућност и менторске подршке за предузетнике којима се одобравају кредити. *St'Art Investment Fund* је специјализован за финансирање дугорочних предузетничких пројеката у области културе и креативних индустрија. Фонд обезбеђује финансирање у облику кредита и инвестиција. Врши своју функцију у сарадњи са регионалним инвестиционим фондовима, допуњује и не замењује друге постојеће финансијске механизме и могуће јавне субвенције. Капацитет фонда је 17 милиона евра, а акционари су Валонски регион, Валонско - бриселска федерација и Регионална инвестициона компанија Бриселског региона.

***Mikser House* као подршка креативним индустријама у Србији**

Mikser House је мултидисциплинарна платформа која подстиче развој креативне економије у Србији и који спаја културне, едукативне, али и комерцијалне активности у мултифункционалном простору који је настао креативном трансформацијом старог градског магацина. *Mikser House* је постао препознатљив као регионални дизајн центар посвећен развоју и унапређењу талената у региону. Осим широког спектра културних активности – изложби, предавања, промоција, концерата, трибина, радионица, фестивала, позоришних представа и едукативних програма, рађених у сарадњи са разним партнерима, интегрални део је и Продавница балканског дизајна која на једном месту окупља селекцију најбољих домаћих и регионалних дизајнера и њихових рукотворина.⁴⁴ Иако ова платформа пружа подршку развоју предузетништва у области креативних индустрија, ипак, не подразумева било какву финансијску помоћ и, у том смислу, не интегрише све елементе неопходне за подстицај креативне индустрије.

⁴⁴ <http://house.mikser.rs/o-nama/>

4.6. Холандија

Холандија је препозната као успешан пример када је у питању развој инкубатора у области креативних индустрија. Тако је, на пример, у Ротердаму стари силос претворен у бизнис инкубатор за предузећа из области креативне индустрије (“Креативна фабрика”).

***Smart Office* инкубатор**

Smart Office је инкубатор лоциран у центру Београда, и нуди канцеларијски простор са 30 столова и две конференцијске сале, прилагођен је стартап предузећима, предузетницима који раде од куће, фриленсерима и мањим тимовима којима је неопходан функционалан простор за рад са потпуно флексибилним условима коришћења. Инкубатор нуди и виртуална канцеларијска решења и другу логистичку подршку за пословање. Поред канцеларијског простора и виртуелних канцеларијских решења, пружају се и додатне услуге које се обављају интерно или за које се ангажују спољни сарадници: правне услуге, књиговодствене и преводилачке услуге, превоз, поштанске и курирске услуге, резервација авионских карата, хотела, ресторана и великих канцеларијских простора и сл. Такође, инкубатор сарађује са стручњацима из области маркетинга, консалтинга, односа с јавношћу, људских ресурса, управљања догађајима и некретнина и може да повеже младе који започињу посао са људима који имају доказано искуство.⁴⁵

Град је инвестирао 6 милиона евра у опремање простора и овај подухват представља један од првих инкубатора ове врсте у Европи. Инкубатор пружа простор за преко 70 предузећа из области креативних индустрија. “Креативна фабрика” је препозната као центар креативне индустрије у овој земљи, што свим предузетницима даје могућност да расту брже захваљујући партнерствима са предузећима, образовним институцијама и државним органима. Партнери су комерцијалне банке, предузећа

⁴⁵ <http://smartoffice.rs/>

која пружају рачуноводствене и консултантске услуге, маркетиншке агенције, универзитети, колеџи и сличне установе које пружају више стручно образовање, агенције за некретнине, невладине организације и Ротердамска филхармонија.

„Креативна фабрика“ пружа услуге за 74 предузећа, при чему нека послују у засебном простору, а већина у отвореном простору за 3 до 12 предузећа. Захваљујући доприносу партнера, предузетници из креативних индустрија су у могућности да изнајмљују простор по повољној цени. Тако је цена формирана по изнајмљеном столу (уместо по квадратном метру пословног простора) и износи 111 евра по особи месечно, са свим пратећим трошковима међу којима су: грејање, струја, интернет, систем безбедности, услуге инфо пулта и коришћење сала за састанке и обуку. Интересантно је решење да пословним инкубатором данас управља приватна компанија која изнајмљује објекат од града Ротердама.⁴⁶

Cultuur-Ondernemen је холандска фондација која, између осталог, пружа подршку предузетницима који послују у области креативне индустрије у виду: обезбеђења повољних кредита, пружања услуга пословног саветовања и менторства, организовања обука и едукација, развој тржишта и умрежавања итд.

---

⁴⁶ <http://www.creativefactory.nl/>

Пословно технолошки инкубатор техничких факултета у Београду

Инкубатор је формиран у партнерству четири техничка факултета Универзитета у Београду (Грађевински, Машински, Електротехнички и Технолошко-металуршки), општине Палилула и Иницијативе за демократску транзицију, а успостављање је подржано и од стране Организације за европску безбедност и сарадњу. Циљеви овог инкубатора су следећи:

- Стварање инструмента за подршку младим, технички образованим људима да започну и развију сопствени бизнис и тако остваре своју економску егзистенцију и остану у земљи;
- Стварање услова за директну комерцијализацију резултата научно истраживачког рада професора и сарадника факултета кроз оснивање сопствених предузећа;
- Стварање нових малих и средњих предузећа (МСП) у области високих технологија.

Суштина је у обезбеђивању подршке у раној фази развоја бизниса покривајући део трошкова (изнајмљивање канцеларијског и истраживачког простора, технолошке и телекомуникационе инфраструктуре), административне помоћи (правна регулатива, књиговодство и сл.) као и пословно саветовање (бизнис план, менаџмент, маркетинг). Дефинисана су три правца активности: прединкубациона фаза (обухвата припрему студената завршних година и дипломираних на техничким факултетима за започињање сопственог бизниса, како кроз едукацију и тренинг програме, тако и кроз перманентни консалтинг и менторинг програм), фаза развоја иновација (завршне фазе истраживачких процеса у развоју и комерцијализацији нових производа и услуга, технологија и прототипова у процесу трансфера знања и технологија са факултета) и инкубациона фаза (пружа помоћ малим новооснованим предузећима у почетним фазама развоја).

За 8 година рада, инкубатор је остварио следеће резултате:

- 620 студената је прошло обуку,
- 300 младих је ангажовано у инкубатору и у фирмама-станарима,
- 56 малих предузећа су чланови инкубатора,
- 45 иновација је развијено,
- 10 патената је пријављено,
- 3 мрежа/кластера је основано,
- 1 сервисни центар је развијен - сет правних, књиговодствених и услуга и пословног планирања (у развоју истраживање тржишта и заштита интелектуалне својине),
- 1 пројектни центар је успостављен.⁴⁷

Фондација финансијски помаже развој уметности и културног сектора у сарадањи са Амстердамским Фондом за уметност и

⁴⁷ <http://www.bitf.rs/cms/item/about/sr.html>

Триодос банком, са којима је 2013. године покренут заједнички кредитни програм *Amsterdamse Cultuurlening* (амстердамски кредити за културу). Максимални износ кредита је 50.000 евра. И кредити су намењени за самосталним уметницима и предузећима из области културе за: набавку опреме и експоната, одржавање изложби, одласке на сајмове и фестивале и слично.⁴⁸

Дизајн инкубатор Нова искра

Нова искра је дизајн инкубатор основан 2012. године у Београду од стране групе менаџера и предузетника у култури са разноликим, дугогодишњим искуством у локалним, регионалним и међународним пројектима. Инкубатор пружа три главна нивоа активности – обезбеђење заједничког простора за рад, едукативне програме и пројекте из поља креативности, иновација и друштвено одговорног дизајна и услуге и тренинг програме из домена креативног пословања, који су намењени савременим компанијама и клијентима, дизајнерима и предузетницима. Инкубатор подржава младе дизајнере из различитих сфера пружајући им на коришћење комплетно опремљени радни простор за 20 чланова по повољним условима. Кроз иновациону платформу инкубатор реализује различите едукативне и програме друштвеног развоја. Нова искра ради и сарађује са великим бројем приватних и јавних институција, као и са стално-растућом мрежом од преко 250 креативних појединаца из региона Југоисточне Европе. Сви сарадници део су једне од три различите мреже чланства. *Designers' lab* је најужа и најближа мрежа сарадника која броји до 20 дизајнера различитих профила, који се бирају сваког децембра на основу отвореног конкурса и тако добијају прилику да користе погодности радног простора Нове искре на бази месечне чланарине. *Designers' lab* је намењен подршци младих креативаца који су на почетку својих каријера и имају потребу за професионалним радним простором, разменом искустава и сусретима са потенцијалним клијентима и представницима индустрије. *Creative hub* је најшира заједница од преко 250 креативних професионалаца из широког поља дисциплина - од веб дизајна или програмирања, преко дизајна производа и услуга све до уређења ентеријера, архитектуре, визуелних комуникација, брендинга, дизајна паковања или развоја интерактивног садржаја. *Industry hub* окупља МСП предузећа у областима бизниса и производње. У сарадњи са члановима, организују се тренинг програми, студијске посете за дизајнере и професионалне размене, и на тај начин се помаже локалним компанијама да изграде свој пут ка међународним тржиштима.⁴⁹

⁴⁸ <http://www.cultuur-ondernemen.nl/>

⁴⁹ <http://novaiskra.com/sr/programs>

4.7. Финска

Финска је међу првим земљама Европе увела стратешки приступ развоја креативне индустрије у смислу детаљно разрађених стратегија, акционих планова и критеријума евалуације остварених економских ефеката.

Стратешки развој креативних индустрија у Финској започео је крајем 1990-их година. Прво је формирана посебна радна група за подршку креативне индустрије коју су чинили представници ресорних министарстава (Министарство образовања, Министарство трговине и индустрије, Министарство финансија, Министарство за рад), државних институција (Уметнички савет Финске, Финска Агенција за финансирање технологија), универзитета и компанија. Радна група је 1999. године усвојила Извештај са планом активности за развој креативне индустрије. Као резултат тога, заживело је неколико програма за развој креативних индустрија (нпр. Дигидемо програм 2002. године).

Финска је добар пример и у смислу што је развила процес мониторинга и евалуације ефеката политике развоја креативне индустрије. Анализа економских ефеката спроведених активности је извршена тако што је 2005. године формирана Радна група за процену економског утицаја културе која је објавила посебан извештај 2008. године који је послужио као први документ за планирање даљег развоја креативног сектора у Финској.

Након тога је усвојена Стратегија развоја предузетништва у сектору креативних индустрија до 2015. године, Стратегија развоја економије креативне индустрије 2008-2011, као и пратећи програми (Програм за промоцију извоза креативних производа и услуга за период од 2007-2011. године и Национални програм за развој, раст и интернационализацију у креативним индустријама 2007-2013). Циљ је био да се промовише и подстиче развој предузетништва у креативној индустрији. Креативне индустрије су укључене у Стратегију 2020 Европа, фински национални програм и представљају један од приоритета програма Владе.

У 2012. години је ојачана координација и сарадња између министарстава, на регионалном и локалном нивоу. Покренута је мрежа програма регионалних креативних индустрија који повезује регионалне активности на националном нивоу. Један од најпопуларнијих догађаја које Мрежа организује је интерсекторско повезивање и умрежавање предузећа у области креативних индустрија као кључни догађај за мала предузећа и предузетнике.

Пројекат „Креативне индустрије Финске“ је покренут 2008. године као кровни програм за национални развој мањих пројеката који пружа информације (статистичке податке, вести) за креаторе политике и заинтересоване стране у области креативних индустрија. Годишњи догађаји и радионице пружају одређене платформе за умрежавање и координацију развојних активности на националном и међународном нивоу. Пројекат је координиран

од стране *Aalto Universiti School of Economics*, Центра за мала предузећа у сарадњи са градом Тампере, Финском фондацијом за проучавање културне политике.

Финска је развила мрежу саветодавних центара за подршку предузетника из креативних индустрија. Модел „Рафинерије“ нуди креативним предузетницима саветодавне услуге у трајању до пет дана по предузетнику. Стручњаци „Рафинерије“ састају се са предузетницима, дискутују о условима за развој пословања и помажу им да пронађу саветнике који им могу на дуже време пружити неопходну стручну помоћ. У оквиру „Рафинерије“ створена је национална мрежа саветника и систем је интегрисан у 15 центара за економски развој, саобраћај и заштиту животне средине.

У Финској је у току неколико пројеката које финансира ЕУ, са циљем развијања веза између креативних индустрија и других индустријских грана. На пример, пројекат “Калеидоскоп” у Финској ствара мрежу сарадње и иновација између креативних индустрија и поморске и металне индустрије. Пројекат “Синергија” је намењен за стварање раста и радних места кроз стварање интерсекторске сарадње. *Kainuu* регион у Финској се фокусира на нове пословне моделе сарадње креативне индустрије, индустрије прераде хране и туризма.⁵⁰

---

⁵⁰ http://ec.europa.eu/culture/library/publications/cci-policy-handbook_en.pdf

3.8. Естонија

Естонија се истиче као земља која има интересантан модел развоја инкубатора у креативним индустријама. Инкубатори су формирани од стране локалних самоуправа и образовних институција. Средства ЕУ покривају улагања у инфраструктуру, опрему и део текућих трошкова. Инкубатор у Талину отворен је 2009. године и један је од три инкубатора којима управљају *Tallinn's Business Support* и *Credit Management Foundation*.

Главни циљ инкубатора јесте да се повећа конкурентност пословања малих и средњих предузећа кроз креирање основне инфраструктуре: механизма сарадње и учешћа, развоја и подршке извоза. Инкубатор се налази у згради која је у државном власништву и тренутно укључује више од 30 старт-уп предузећа, при чему су заступљене све креативне области. Већина предузећа послује у области модног дизајна, дизајна ентеријера, архитектуре и 3D/4D анимације. Креативни инкубатор у Талину је проглашен за други најбољи научно базиран инкубатор 2010. године, који успешно комбинује предузетништво са креативношћу и културом.

Tartu Centar за креативне индустрије је основан 2009. године од стране Градског већа града Тарту. Центар ради као координатор креативних индустрија у Јужној Естонији и пружа предузетницима у области креативних индустрија услуге правног и економског саветовања, обуке, као и инкубационе (подршка након покретања посла) и пред-инкубационе услуге (формулисање бизнис плана и

слично). Тарту Центар обезбеђује простор за 40 компанија које запошљавају око 100 радника.

Кластер креативних индустрија Војводине

Кластер је основан 2010. године у Новом Саду, са циљем да активно утиче на стварање позитивног окружења за развој креативних индустрија у Војводини и региону. Оснивачи и чланови кластера су јавне и образовне институције, предузетници, МСП предузећа и појединци, уметници и ствараоци из креативних индустрија. Основне области деловања овог кластера су:

- Контакти и повезивање са домаћим и међународним партнерима;
- Повезивање са другим индустријама и мултидисциплинарна сарадња;
- Приступ фондовима и реализација пројеката;
- Јачање предузетника и њиховог извозног потенцијала;
- Јачање конкурентности кроз развој и унапређење производа.

Кластер креативних индустрија Војводине је организатор националног такмичења за Србију у оквиру *Creative Business Cup* - међународног такмичења креативних предузетника у којем учествује преко 40 земаља света. Такмичење представља прилику за креативне предузетнике и тимове да повећају пословна знања, промовишу се на овој глобалној платформи и повећају шансе да унапреде или започну посао заснован на креативним идејама. Национално такмичење за Србију обухвата потрагу за најбољим креативним бизнис концептом који ће представљати Србију на међународном финалу у Копенхагену у Данској. Поред бројних радионица и промотивних активности, такмичари се боре и за наградни фонд од 50.000 долара. Ово међународно такмичење организује се од 2012. године, а Србија се прикључила 2013. године организацијом националног нивоа такмичења и учешћем на светском финалу.⁵¹

За програме подршке креативним индустријама задужена је посебна институција *Enterprise Estonia*, а све програме координира Министарство културе и Министарство економије и привреде. Програми подршке укључују:

- подршку кластерима (кластер филмске индустрије),
- подршку извозу и маркетинг програме (*Tallinn Music Week*, *Black Market*),

⁵¹ <http://www.kvik.rs/industrije>

- програме развоја вештина и знања,
- програме подизања свести и
- промотивне програме за креативно предузетништво (*Creative Estonia Initiative*, подршка иновацијама и слично).

ICT Hub

ICT Hub је центар за развој технолошког предузетништва који се налази се у оквиру Научно технолошког парка „Звездара“ у Београду и који има за циљ да помогне технолошким предузетницима да успешно развију свој производ и омогући прелазак у фазу финансирања и изласка на тржиште. Младим људима се пружа модеран простор за рад и пуну менторску, техничку и инфраструктурну подршку да своје идеје претворе у успешан бизнис. Младима је на располагању 50 радних места доступних 24 часа, конференцијска сала, мања сала за састанке, основни пакет хардверске и софтверске платформе, сва потребна канцеларијску опрему и материјал, коришћење интернета, простор за слободне активности, као и простор за заједнички рад, паркинг простор, као и комплетно особље за сва текућа оперативна, техничка и програмска питања. Цена програма обуке за будуће предузетнике и коришћење простора је 300 евра за шест месеци. Цена услуга *hub-a* за оне који раде без регистрованих фирми износи 65 евра месечно. Иако *hub* пружа основну подршку за будуће предузетнике, није извесно да ли ће они заиста и регистровати своју фирму. У том контексту, сви млади људи који прођу програм не постају нужно и предузетници.⁵²

Поред креативних индустрија, Естонија се може издвојити као пример добре праксе и у области ИКТ. Од 1998. године, када су примењене прве политике у области ИКТ до данас, Естонија је увела мере институционалне подршке које су се односиле на различите аспекте електронског пословања намењене предузећима и изградњи електронских портала плаћања путем интернета. У оквиру стратегије „Естонија 2020“, дефинисана су кључна подручја деловања у циљу развоја ИТ предузетништва:

⁵² <http://www.ictHub.rs/>

- Оснивање инкубатора и фондова који пружају финансијску подршку и услуге менторства за технолошка старт-ап предузећа;
- Креирање дигиталног пословног окружења и увођење електронских процедура за оснивање предузећа, плаћање пореза, електронски потпис, итд;
- Приступ изворима финансирања, кроз оснивање фонда за финансирање развоја прототипа у области електронике;
- Оснивање образовне платформе за стицање дигиталних знања и вештина;
- Развој предузетничке културе и организовање такмичења за младе предузетнике који оснивају иновативна предузећа.

3.9. Бугарска

Бугарска је одличан пример земље из региона која се истиче по акцелератору *Eleven*, основаном 2012. године у Софији, који представља технолошки инкубатор и фонд ризичног капитала за ране фазе улагања. Акцелератор обезбеђује менторску помоћ за младе предузетнике преко својих партнера, као и критичну прву етапу финансирања. Овај инкубатор има на располагању 12 милиона евра средстава обезбеђених од стране Европског инвестиционог фонда кроз *JEREMIE* програм. *Eleven* представља један од највећих инвеститора раног стадијума развоја предузетничких подухвата у Централној и Источној Европи.

Инвестирање у предузетничке делатности у Србији

У Србији за сада не постоји ниједан акцелератор, односно инкубатор који додатно омогућује функцију проналажења или давања инвестиција предузетницима. Мада, *ICT hub* има намеру да се у наредних неколико година трансформише у акцелератор. Поред простора и одређеног типа додатних услуга (најчешће су то менторинг и саветодавне услуге), бизнис акцелератор би требало да омогући почетне инвестиције предузетницима.

Поред програма подршке од стране државе, као финансијери предузетничких идеја у Србији, јављају се инвестициони фондови и тзв. „пословни анђели“. Српска мрежа „бизнис анђела“ је организација чији је основни циљ да повеже „бизнис анђеле“ (појединце спремне да инвестирају у нове пословне идеје и пројекте) и предузетнике са развијеним бизнис планом и тимом људи који су спремни да спроведу идеју и да развију бизнис пројекат. „Бизнис анђели“ ретко имају везе са фирмом, али пре него што улажу често имају искуство из исте индустрије или сектора. Већина „бизнис анђела“ инвестира из финансијских разлога. Међутим, постоје и други мотиви за инвестирање, на пример, активно учешће у предузетничком процесу, као и задовољство остварења успеха инвестиције.

Фонд за иновациону делатност⁵³ има за циљ подстицање и финансирање иновативности у приоритетним областима науке и технологије, односно пружање подршке малим и средњим предузећима која развијају иновационе технологије. И инвестициони фондови и „бизнис анђели“ су важан, али још увек недовољно искоришћени извори. Такође, предузетницима су често недоступне информације о повезивању са изворима финансирања и управо би акцелератори били важна карика у том процесу. Проблем финансирања предузетничких идеја би се донекле решио усвајањем Закона о микрокредитима чиме би се кредитне линије прилагодиле онима који започињу сопствени посао.

Акцелератор поседује широк спектар алата за подршку и потребну инфраструктуру, захваљујући сарадњи са глобалним компанијама као што су: *Microsoft, Amazon, IBM* и *Google*. *Eleven* је члан *GAN – Global Accelerator Network*, заједнице најцењенијих организација на глобалном нивоу које пружају средства за стварање и раст старт-ап компанија и има изграђене јаке везе у стартап чвориштима широм Европе и Северне Америке. Предузетничке

⁵³ <http://www.inovacionifond.rs/>

идеје прихваћене у *GAN* акцелераторима имају приступ различитим ексклузивним повластицама, укључујући преко милион долара вредности од бесплатних услуга, приступ мрежи инвеститора и приступ бесплатним просторима за рад широм света. *Eleven* подржава скоро 50 старт-ап предузећа у оквиру свог акцелератор програма на годишњем нивоу. Подршка подразумева менторство, пословни простор и обезбеђење критичних финансијских средстава. Овај инкубатор подржава иновативне идеје у максималном износу до 100.000 евра.

Програм почиње “фазом убрзања” која траје 3 месеца у оквиру пословног простора који нуди *Елевен* и тада предузетници добију саветодавну подршку ментора и партнера. У том периоду, предузетници пролазе кроз веома интензиван процес обликовања и изградње своје идеје. Фаза убрзање кулминира током *Demo-Day* дана у Софији. Током друге године, активности се фокусирају на побољшање производа или услуге.

Путовања у Лондон, Берлин и Силиконску долину у САД се организују сваке године, са циљем да се предузетници упознају са потенцијалним инвеститорима, клијентима и партнерима. У овој фази, предузетници комерцијализују свој производ или услугу, са нагласком на прилагођавање потребама глобалног тржишта. *Eleven* може да обезбеди додатне инвестиције у износу до 200.000 евра, често заједно са другим инвеститорима. *Eleven* нуди

минимално учешће у капиталу од 6-8%, при чему укупан удео не прелази 25%.

Акцелератор има мрежу од преко 150 ментора и партнера који доносе практична знања и глобално искуство у пословању. У овом акцелератору, ангажовани су ментори из свих сфера пословања (технологије, финансија, маркетинга и односа с јавношћу, продаје, итд), али је нарочито битно ангажовање предузетника који могу да преносе лична искуства. Ментори се посвећују предузетницима једном квартално у директном сусрету, а потом један сат недељно за састанке преко телефона, Скајпа, путем видео конференција или комуникацијом лицем у лице са предузетницима за чије идеје су посебно заинтересовани. Менторски процес није временски ограничен.

3.10. Израел

Израел је једна од водећих земаља света када је у питању формирање бизнис инкубатора за помоћ старт-ап предузећима. Израел има јаку иновацијску и предузетничку културу, па се често назива „старт-ап“ нацијом и поседује бројне програме фокусиране на оснаживање и помоћ у реализацији идеја младих. Израел је прва земља у свету по броју патената по глави становника и по броју техничара (25% радне снаге је запослено у области техничких занимања), а друга земља у свету по броју образованих људи.

Пропорционално броју становника, Израел има највећи број стартап предузећа на свету при чему доминирају биотехнолошке компаније. Познат је у свету по изузетно развијеној мрежи сарадње владе, истраживачких универзитета и институција, центара, индустрије и непрофитних истраживачких организација у циљу пружања подршке за развој нових пословних подухвата. Постоје функционални оквири за финансирање истраживања и иновација, инкубатор програма, али и оперативни оквири као што су *ISERD*, *Horizon 2020* и *MATIMOP*. Такође, Израел има модеран и ефикасан систем заштите интелектуалне својине, што погодује развоју нових технологија.

Израел има добро разрађен систем финансирања предузетничких идеја, базиран на пракси тројног финансирања у коме учествују банка (*Otsar Ha Haial Bank*), непрофитна организација *Keren Shemesh* и непрофитни фонд (*Koret Fond*). Непрофитна организација *Keren Shemesh* је 2006. године покренула иницијативу за финансијско партнерство. *Otsar Ha Haial Bank* је национална комерцијална банка која је успела да пронађе одрживи пут ка, у великој мери неискоришћеном, али потенцијално значајном тржишном сегменту младих предузетника. Трећи кључни партнер *Koret* је фонд фокусиран на финансирање предузетничких пројеката. У складу са одредбама споразума, *Keren Shemesh* субвенционира камате и позајмице заједно са *Koret* фондом, на кредите које даје банка. *Keren Shemesh* такође

обезбеђује потребне депозите за добијање кредита које банка захтева од предузетника. *Keren Shemesh* обезбеђује и нефинансијску подршку предузетницима у процесу писања бизнис планова и израде потребне документације.

Подела ризика и одговорности између ова три субјекта ствара одржив извор финансирања за младе предузетнике и јача њихову кредитну способност. Просечна стопа преживљавања предузећа која су на овај начин подржана износи 20% након пет година, при чему *Keren Shemesh* тежи ка постизању стопе одрживости од око 70% током наредних година. Сваки подносилац захтева за кредит појединачно преговара са организацијом *Keren Shemesh* око услова кредита.

Кроз ово партнерство, корисници постају клијенти банке, што је важан корак у постизању финансијске независности младих предузетника. Кредити у износу до 24.000 долара су доступни младим предузетницима за период отплате од 3 до 5 година, са одложеним периодом отплате од 3 до 6 месеци. Каматна стопа је испод стандардне и формирана је у договору за сваким предузетником понаособ, при чему *Keren Shemesh* субвенционише додатне трошкове камате. *Koret* фонд даје 16% депозита за сваки кредит, које захтева банка у складу са условима партнерства. Банка преузима на себе 30% ризика сваког кредита, док преосталих 70% деле *Keren Shemesh* и *Koret*. *Koret* фонд финансира своју улогу у овој шеми кроз свој програм “*Small*

Business and Micro enterprise Loan Funds programme” који предвиђа средства за позајмице микро и малим предузећима, дизајниран за усклађивање кредитних гаранција и давање субвенционисаних камата како би се олакшало финансирање микро и малих предузећа која немају приступ кредитима у разумним роковима.

Организација *Keren Shemesh* је своје активности усмерила ка предузетницима старосне доби између 20 и 35 година, који имају иницијативу да региструју фирму или који легално послују мање од 12 месеци. Приоритет имају млади који су: незапослени, неподобни за финансијску помоћ кроз стандардне банкарске канале, који потичу из мањинских и других етничких и угрожених група, укључујући жене, и који планирају да оснују предузеће у руралним подручјима.

Организација *Keren Shemesh* је одговорна за избор кандидата и евалуацију кредитних захтева. Представници организације спроводе проверу изводљивости бизнис плана. Подобност за финансирање процењује кредитни одбор састављен од два или више спољних представника који су ангажовани на добровољној основи, и једног представника *Keren Shemesh* који је одговоран за коначно одобрење. Спољни чланови су углавном из редова виших руководилица са значајним релевантним искуством из области предузетништва. Од изабраних предузетника се очекује да имају најмање једног жиранта који на месечном нивоу зарађује најмање

минималну зараду и који је у радном односу најмање годину дана. Овај услов се образлаже потребом да се предузетници приморају да прихвате да су одговорни и за друге.

Сваки предузетник мора бити у могућности да издвоји средства у износу од 15% кредита приликом аплицирања. Ако је посао партнерство, предузетник мора имати најмање 50% гласачког удела. Фонд је одговоран за управљање кредитним портфолиом и слање месечног извештаја *Keren Shemesh* у коме се изражава укупан износ кредита, камата и осталих трошкова финансирања, као и неке друге ставке.

Кључни партнер који пружа подршку организацији *Keren Shemesh* је *Matti*, мрежа предузетничких центара у оквиру Министарства индустрије Владе Израела. *Matti* пружа услуге пословне подршке и усмерава предузетнике који им се обрате ка *Keren Shemesh* који одговарају профилу и имају потребу финансирања. Ова подршка даје организацији *Keren Shemesh* национални значај и покривеност. Просечан износ кредита износи 20.000 долара, а током последњих неколико година између 1,5 - 2 милиона долара кредита је пласирано. Од оснивања 2006. године, највећи број кредита је одобрен 2009. године, док је у 2010. години постојао најмањи број пријава, при чему је дошло до благог повећања у 2012. години и значајног у 2015. години, што се може видети у табели 10. Уколико млади предузетник не добије прилику за финансирање кроз овај програм, *Keren Shemesh* примењује

додатно билатерално партнерство са непрофитном организацијом *IFLA*, која пружа бескаматне кредите угроженим појединцима, предузећима и невладиним организацијама којима је то једини избор.

Табела 10 Дистрибуција кредита у периоду од 2006-2015

Година	Број позајмица	Стопа одобравања позајмица
2006	413	18%
2007	710	
2008	596	
2009	470	
2010	120	31%
2012	180	
2015	370	

Извор: <http://ksh.org.il>

Поред финансијске подршке, организација Keren Shemesh пружа и нефинансијску подршку у виду менторских програма. Приликом пријава за одобрење кредита, сваки предузетник добија ментора. Организација окупља мрежу од 250 волонтера из локалне пословне заједнице који менторски рад обављају у просеку 5 сати месечно у периоду до 2 године. Три израелска универзитета су подржала развој овог менторинг програма и предавачи са ових универзитета држе различите обуке. Keren Shemesh организује уводни семинар, месечне састанке, клубове за умрежавање, кварталне онлајн тренинге, различите специјалне догађаје и слично. Сваки предузетник има право на саветодавне услуге у трајању до 7 сати, као и на 40-сатни десетонедељни курс пословног менаџмента и маркетинга.

5. Анализа ставова младих предузетника исказаних кроз фокус групе

5.1. Методологија избора учесника у фокус групама

У циљу сагледавања укупног броја предузетника у Србији који припадају категорији младих предузетника у изабраним категоријама, користили смо базу података из АПР-а. База података обухвата младе предузетнике и привредна друштва чији су оснивачи, односно законски заступници и чланови младе особе (рођени 1983. године и млађи). Као посебан предмет анализе разматране су три делатности: услуге у пољопривреди, креативне индустрије и информационо комуникационе технологије.

Привредна друштва. Према подацима АПР-а, на крају 2015. године у изабраним шифрама делатности укупно је регистровано 1.209 привредних друштава, од чега је 1.138 (94%) имало статус активних привредних друштава, док се 71 привредно друштво (6%) водило као неактивно (график 2). Од укупног броја неактивних привредних друштава, њих 68 (96%) се налазио у процесу ликвидације, док је код остала 3 привредна друштва покренут стачајни поступак који је још у току (графикон 4, прилог 2).

У укупном броју регистрованих привредних друштава у посматраним делатностима, подједнако је учешће регистрованих у креативној индустрији (557) и информационо-комуникационој

технологији (560) по 46%. У оквиру услуга из пољопривреде, регистрована су свега 92 привредна друштва, што чини удео од свега 8% у укупном броју анализираних привредних друштава. Посматрајући облик организовања, убедљиво су највише заступљена друштва са ограниченом одговорности (д.о.о.) са уделом од 95%, односно 1.146 од укупно 1.209 регистрованих привредних друштава (графикон 5 , прилог 2).

Од укупно 557 привредних друштава колико је регистровано за обављање послова из креативне индустрије, њих 223 (40%) је регистровано за обављање послова рекламних агенција. Значајније учешће имају још производња кинематографских дела, аудио-визуелних производа и телевизијског програма (12,7%), производња и емитовање телевизијског програма (12,2%) и издавање књига (10,8%). Дистрибуцију кинематографских дела, аудио-визуелних дела и телевизијског програма не обавља ниједно привредно друштво чији је оснивач или законски заступник особа млађа од 32 године старости. Категоризација привредних друштава по шифрама делатности у оквиру креативне индустрије приказана је у табелели 11 (прилог 2).

Према евиденцији АПР-а, број регистрованих привредних друштава за обављање послова из информационо-комуникационих технологија износи 560. Од укупног броја регистрованих у овој делатности, чак 341 (60%) је регистровано за обављање послова из рачунарског програмирања. Подједнако учешће од око 9,5%, имају

привредна друштва регистрована за пружање консултанских услуга у ИТ сектору (53) и привредна друштва која се баве кабловском телевизијом (52). У оквиру делатности новинских агенција нема регистрованих друштава (табела 12, прилог 2).

Од укупно 92 привредна друштава колико је регистровано за обављање послова из услуга у пољопривреди, њих 40 (43,5%) је регистровано за обављање послова из услужне делатности у гајењу усева и засада. Значајније учешће имају ветеринарске услуге (29,3%) и помоћне делатности у узгоју животиња (20,7%) што се може видети у табели 13 (прилог 2).

Посматрано по географској распоређености, нешто више од половине (53%) регистрованих привредних друштава је у Београду (644). Следећи је регион Војводине, са 286 регистрованих привредних друштава (24% учешћа). У Шумадији и Западној Србији су регистрована 154 (13%) привредна друштава. У Јужној и Источној Србији тај број износи 118 (10%), док је у региону Косова и Метохије регистровано само 7 привредних друштава, односно 0,6% (графикон 6, прилог 2).

У Прилогу бр 3. детаљније је представљена заступљеност појединачних делатности привредних друштава по регионима (односно окрузима).

Предузетници. На основу последњих јавно доступних података из АПР-а, на крају 2015. године било је регистровано 5.344 младих

предузетника из изабраних делатности. Од укупног броја регистрованих, 3.464 (65%) младих предузетника имало је статус активних субјеката, док је осталих 1.880 (35%) имало статус неактивних. Посматрајући структуру организовања, чак 5.310 предузетника (99%), има облик самосталне радње, док осталих 34 (1%) послује као ортачка радња (графикон 7 , прилог 2).

Од укупног броја младих предузетника, највећи број је регистрован у области ИКТ (3.271) што представља 61% учешћа. У оквиру креативне индустрије регистровано је 37% младих предузетника (1.954), док је свега 2% (119) регистрованих у области пружања услуга у пољопривреди (графикон 8, прилог 2). Тако низак проценат регистрованих у пољопривреди је сигурно условљен тиме што су млади пољопривредници у највећем броју случајева ангажовани на породичним газдинствима.

У оквиру ИКТ области, чак 69,3% је регистровано за послове рачунарског програмирања (табела 14, прилог 2). Од осталих заступљених грана из ове области по броју регистрованих истичу се консултантске делатности у области информационе технологије (10,7%), затим обрада података, хостинг и сл. (7,1%), остале услуге информационе технологије (5,1%) и веб портали (3,1%).

Од укупно 1.954 регистрованих младих предузетника из области креативне индустрије, делатност рекламних агенција обавља њих 926, односно 47,4%. Од осталих делатности у оквиру ове гране заступљене су специјализоване дизајнерске делатности (16,9%),

производња кинематографских дела, аудио-визуелних производа и телевизијског програма (14,5%) и фотографске услуге (11,2%). Издавање именика и адресара и делатност приказивања кинематографских дела уопште нису заступљене код младих предузетника. Класификација по шифрама делатности у оквиру креативне индустрије представљена је у табели 15 (прилог 2).

У оквиру услуга у пољопривреди, у бази из АПР-а постоји 119 регистрованих пољопривредних предузетника међу младима до 32. године. Највећи број њих (62%, односно 52,1%), обавља услужне делатности у вези са шумарством. Веће учешће младих предузетника заступљено је и у пружању услужне делатности у гајењу усева и засада (22,7%). Поред ових, значајније учешће из услуга у пољопривреди има још и ветеринарска делатност (16,8%). Погледати табелу 16 (прилог 2).

Као и код привредних друштава, у Београду је регистрован навећи број предузетника (2,444), односно 46% од укупног броја. У Војводини је регистровано 1,242 младих предузетника, односно 23%. Број регистрованих младих предузетника у Шумадији и Западној Србији, износи 918 (17%). Јужна и Источна Србија по својим окрузима имају укупно 723 (14%) регистрованих младих предузетника, док регион Косова и Метохије само 17 (0,3%). Географски распоред регистрованих предузетника је приказан на графикону 9 (прилог 2).

У Прилогу бр 3. представљена ја заступљеност појединачних делатности предузетника по регионима (односно окрузима).

Одабир учесника за фокус групе. У циљу што реалнијег сагледавања стања на целој територији Републике Србије, фокус групе су укључиле младе предузетнике из урбаних и руралних подручја. Рад фокус група је организован у Новом Саду, Пожаревцу, Нишу, Шапцу, Сремској Митровици, Ужицу и Београду. Критеријуми за избор саговорника су били, поред њиховог старосног доба, активан статус пословне делатности и дужина бављења тим послом. Поред тога, посебно је формирана и фокус група чији су учесници били млади предузетници са искуством отпочињања пословања и затварања предузећа (предузетничке радње) услед пословног неуспеха. У раду фокус група је укупно учествовало 55 саговорника.

5.2. Анализа ставова добијених кроз рад фокус група

Анализом ставова добијених путем спровођења фокус група у одабраним градовима, идентификовано је пет кључних проблема у започињању пословања и његовом даљем развоју који су заједнички за све младе предузетнике. Поред тога, издвојили су се и специфични проблеми који се односе на младе предузетнике из одабраних делатности.

5.2.1. Општи проблеми за развој предузетништва

Општи проблеми који су навођени од стране већине младих предузетника – учесника у фокус групама су: слабо развијена предузетничка култура и нестимулативно пословно окружење у земљи, недостатак потребних предузетничких знања, недостатак финансијских средстава, ниво пореских оптерећења и потреба за менторством.

Неразвијена предузетничка култура и нестимулативно пословно окружење у Србији. Преовлађујуће мишљење испитаника јесте да је пословно окружење недовољно стимулативно и да је, генерално, пословни амбијент неповољан за бављење предузетнишвом. Пословно окружење карактерише честа промена прописа и неадекватна контрола пословања (рад инспекцијских служби, правосудних и осталих државних органа), као и значајно административно оптерећење пословања.^{54 55}

Како је предузетничка култура на веома ниском нивоу, то представља друштвену баријеру за развој предузетништва младих. Велики број учесника је истакао да нису имали подршку непосредног окружења (породице, пре свега) приликом доношења одлуке да се баве предузетнишвом.

---

⁵⁴ Сива књига 8 (2016), Национална алијанса за локални економски развој (НАЛЕД), Београд.

⁵⁵ „Фискална и парафискална оптерећења предузетника, малих и средњих предузећа (2014), Унија послодаваца.

У образовном систему, а посебно на нижим нивоима образовања, не развија се предузетнички дух. То се нарочито односи на струковне школе, где млади по завршетку имају могућност да самостално покрену посао.

Недостатак потребних предузетничких знања. Приликом започињања пословања, младим предузетницима главни проблем представља недостатак потребних информација везаних за регистрацију фирме, као и прописа који уређују даљи ток пословања. Учесници у фокус групама су навели да су на почетку рада имали проблем са непознавањем административних процедура, начином вођења пословне евиденције, висином очекиваног нивоа трошкова по основу различитих пореза, доприноса, такси и сл. Због тога, многи предузетници су направили одређене пропусте у пословању. Предузетници су истакли да су, приликом регистрације, у АПР-у добили само основне информације, што им није било довољно, и да су имали бројне недоумице правне, рачуноводствене и техничке природе. Приликом регистрације нису имали адекватне информације о томе како изабрати праву шифру делатности, што се вишеструко може одразити на будуће услове пословања. Из тог разлога, предузетници су се у већини случајева руководили туђим искуствима и информацијама које су налазили на интернету и на тај начин доносили одлуке. Услед непознавања ове области, многи су фирме регистровали под неадекватном шифром, и због тога

себи увећали пореске обавезе. Такође, многи предузетници нису имали потребне информације о разликама у висини паушалног пореза у различитим општинама.

Недостатак потребних финансијских средстава. Учесници у фокус групама су, као један од проблема, истакли недостатак капитала. Пословање су најчешће започели сопственим финансијским средствима (уштеђевина, помоћ породице и слично). Млади предузетници у почетним фазама пословања немају на располагању посебне кредитне линије, намењене за старт-уп него стандардне кредите које карактеришу високе камате и трошкови обезбеђења. Поред тога, предузетници који послују краће од годину дана не могу да конкуришу за кредите код банака или фондова због недостатка пословне и кредитне историје. Такође, понуда субвенционисаних кредита није довољна. Евидентно је да на домаћем финансијском тржишту недостају микро кредитне линије.

Недостатак финансијских средстава значајно угрожава потенцијал развоја микро, малих и средњих предузећа. Средства која се могу обезбедити из текућег пословања нису довољна за инвестиције у развој (инвестиције у опрему, отварање нових радних места), посебно када се на то дода и проблем неефикасности наплате потраживања.

Генерално, предузетници су исказали велику потребу за развијањем финансијског тржишта у смислу развијања нових

модела финансирања предузетника с једне стране и мера финансијске подршке од стране државе. Сматрају да су постојећи програми и конкурси у Србији за развој предузетништва младих веома ретки и да не постоје адекватни државни подстицаји у овој сфери.

Високо пореско оптерећење. Оптерећење фискалним и парафискалним наметима у почетној фази пословања, са посебним акцентом на порез на лична примања и доприносе на обавезно социјално осигурање, представљају један од кључних проблема које су наводили учесници из различитих делатности. Како плаћање пореза и доприноса представља велики проблем у почетним фазама пословања, предузетници су исказали потребу за ослобађањем од тих плаћања у периоду од шест месеци до годину дана. Сматрају да би било коректније ако би постојао дефинисан период пословања који неће бити опорезован и/или у коме ће значајно бити смањени порези и доприноси.

Високи трошкови пореза и доприноса за предузетнике од момента регистрације као последицу има непријављивање пуног износа зарада. Конкретно, у случају привредних друштава од бруто износа зарада на порезе и доприносе одлази скоро 70% суме. Висина тог издатка дестимулише потенцијалне предузетнике који размишљају о регистравању делатности и утиче на повећање броја оних који послују у „сивој зони“.

Такође, предузетници који нису регистровани као привредна друштва, навели су да им обрачун пореза на приход често представља проблем. Уколико дође до смањења обима пословања, у обавези су да плаћају порез по раније процењеном нивоу прихода и тек након шест месеци могу да поднесу захтев за промену. У случају више плаћеног износа пореза, фирмама се свакако блокирају средства по основу пореза, без могућности повраћаја новца, већ се води евиденција да су у претплати. Такође, свако подношење захтева за повраћај новца иницира долазак пореске инспекције. У одређеним случајевима када дође до прекида континуитета пословања због недостатка посла (чест случај у креативним индустријама), проблем представља то што не постоји могућност да се више пута тзв. „замрзне“ статус и предузетник ослободи од плаћања пореза имајући у виду да у том периоду нема прилива средстава.

Када се разматра ова област, важно је нагласити да постоје значајне разлике у нивоу утврђивања висине „паушалног пореза“ по општинама у Србији.

Потреба за менторством. Услед тога што млади предузетници нису, током формалног образовања, добили потребна предузетничка знања и вештине, менторство би имало велики значај, нарочито у почетној фази пословања. Учесници у фокус групама су указали на то да формално образовање у Србији не пружа практична знања која могу помоћи младима приликом

започињања сопственог посла. Чак и они учесници који су завршили факултете економског и „менаџерског“ усмерења, нису поседовали потребна знања и вештине да формулишу бизнис план, што је поједине спречило да конкуришу за добијање одређених финансијских средстава.

Учесници у фокус групама су навели да су, током обављања делатности, уочили недостатак неопходних вештина у области: лидерства и тимског рада, презентирања, комуникација, преговарања и сл., па су исказали потребу за неформалним облицима образовања где би то савладали.

Менторинг би требало да обухвата и саветовање пре регистрација фирме, укључујући писање бизнис плана и обезбеђење приступа информацијама о свим елементима које обухвата пословни процес. Одређени број учесника се пријављивао на програме обуке које је организовала Национална служба за запошљавање, али нису били задовољни тим програмима јер нису добили знања, вештине и информације које су им биле потребне.

5.2.2. Проблеми везани за одабране делатности

На основу одговора предузетника из изабраних делатности, издвојили су се проблеми по областима:

5.2.2.1. Информационо-комуникационе технологије

За ову област је специфично да је највећи број предузетника пре регистрације делатности већ имао разрађену сарадњу са клијентима (претежно из иностранства). То им је дало сигурност у успех будућег посла и обезбедило почетна средства. У овој области, може се рећи да постоје два типа фирми, једне које нуде услуге програмирања за потребе клијента, а друге развијају сопствени производ који нуде на тржишту (разне врсте апликација, игрица и др.). Ова разлика условљава различиту потребу за финансијским средствима у почетној фази пословања. Фирме које развијају свој производ имају проблем финансирања фазе развоја производа и имају далеко већу потребу за финансијском подршком.

У овој области, примећено је „сељење“ компанија, односно регистравање фирми у иностранству због повољнијег пореског третмана.

Износ трошкова пословања у овој области увећава и немогућност директне набавке опреме из иностранства. Према прописима, при увозу техничке опреме је неопходно добијање атеста што у случају куповине мање количине робе знатно подиже трошкове. Зато се опрема набавља искључиво од фирми које су регистроване као увозници, што подразумева више трошкове. Уз то, уколико не

постоји фирма која продаје одређену опрему у Србији, јако је дуготрајна и компликована процедура куповине из иностранства.

Један од проблема у овој делатности јесте и недостатак стручних кадрова јер универзитети у Србији не школују довољан број студената информатичке струке (питање структуре дозвољеног броја студената од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја). Испитаници из Новог Сада су нарочито истакли пример Факултета техничких наука Универзитета у Новом Саду где је предвиђен упис већег броја студената на друге студијске програме у односу на информатички смер, а да се по завршетку студија стручњаци из тих струка самостално преквалификују за рад у ИТ сектору. Приметно је да велики број наших саговорника из ове области, није имао примарно формално образовање за рад у овом сектору, већ су се преквалификовали кроз неформалне облике образовања. Сматрају да су образовни програми на универзитетима застарели и нису у складу са потребама привреде и стога млади људи нису оспособљени са рад у пракси.

Иако у Србији постоје инкубатори као вид подршке младим предузетницима у области ИКТ, учесници их не сматрају довољно исплативим и не виде конкретне користи од започињања посла у оквиру тих инкубатора. Простор у инкубаторима се наплаћује и, по мишљењу учесника, уопште није повољан, а и додатне услуге које се пружају нису адекватне (фокус група из Новог Сада).

Електронски системи за плаћање нису довољно развијени у Србији (*PayPal, Stripe*), за разлику од осталих земаља у свету. То отежава пословање са субјектима из иностранства, а учесници у овом сектору су, у највећем броју, у потпуности оријентисани на инострано тржиште. Као последица тога, приметан је тренд отварања представништава у суседним земљама само да би се обављале неопходне финансијске трансакције.

5.2.2.2. Област креативних индустрија

Креативне индустрије обухватају широк спектар делатности: издаваштво, штампане медије, графичку индустрију, рекламну индустрију, музичку индустрију, филмску индустрију, дизајн, радио и телевизију.

Саговорници из области **аудио-визуелне продукције**, као проблем су истакли спровођење Уредбе о подстицајима инвеститору да у Србији производи аудиовизуелно дело⁵⁶. Указали су да процедура повраћаја пореза за иностране инвеститоре није добро дефинисана и њена реализација је веома компликована. Услед тога, се дешава да средства не буду враћена што угрожава пословање предузетника и смањује број потенцијалних клијената.

Посебан проблем представља то што не постоје подстицаји за домаћу аудио-визуелну продукцију. Такође, нису предвиђени подстицаји за домаће фирме које доводе стране инвеститоре.

---

⁵⁶ Сл. гласник РС, бр. 72/2015.

У Србији не постоји образовање за одређена занимања неопходна за реализацију аудио-визуелне продукције, због тога су предузетници принуђени да ангажују радну снагу из иностранства.

Проблем представља и прибављање дозвола за снимање на јавним местима.

Испитаници који се баве **примењеном уметношћу** и израђују уникатне ручно рађене предмете указали су на генерални недостатак подршке државе за ову делатност. Они заштиту ауторских права виде као један од великих проблема у свим уметничким областима. Многи немају потребне информације о заштити ауторских права, а они који су се о томе распитивали сматрају да је заштита уникатних уметничких предмета неисплатива и да сама процедура заштите захтева доста времена и врло је компликована.

Како у Србији генерално не постоји развијено тржиште за ручно рађене уметничке производе, од великог је значаја обезбеђивање приступа младим уметницима страним тржиштима (путем организације сајмова и одлазака на сајмове у иностранство, изложби, студијских путовања и сл.).

Млади дизајнери су навели да им недостају знања из области маркетинга и то их ограничава у проширивању образовања. Исказали су потребу за менторингом у овој области.

Проблем предузетницима из области креативних индустрија представља и недостатак финансијских средстава за најам пословног простора. Било би подстицајно да се у оквиру локалних самоуправа нађу погодни простори који би омогућили рад удружења младих дизајнера и уметника уопште.

Када је у питању статус самосталних уметника, саговорници су навели да је статус самосталних уметника погоршан у односу на ранији период (смањење средстава за организацију изложби, недостатак атељеа, и сл.). Самостални уметници не могу да оснивају сопствене фирме док су у том статусу пошто општине плаћају порезе и доприносе за њих (минимални износ). Уплате за порезе и доприносе касне и евидентира се порески дуг који самосталним уметницима онемогућава да остваре право на здравствене услуге и представља проблем уколико касније желе да се одрекну тог статуса и започну самостално пословање.

У области креативних индустрија не постоје организације за сваку специфичну делатност које би адекватно заступале интересе предузетника у тој делатности.

Учесници су указали да им проблем представља и то што у Србији не постоји развијен систем интернет куповине и замене робе, што отежава пословање са иностранством. Поред тога, указали су и на постојање одређених техничких ограничења: слање међународних пакета је скупо, постоји оправдана опасност од оштећења садржаја пакета итд. Из тог разлога, већина предузетника из различитих

уметничких области послује ислучиво у домаћим оквирима и не види могућност за проширење пословања.

5.2.2.3. Услуге у пољопривреди

Већина саговорника која се бави неком врстом пољопривредне делатности има регистрована пољопривредна газдинства. Учесници су истакли да нису довољно информисани о својим правима и обавезама као власници пољопривредних газдинстава и да би им од велике помоћи био приручник („информатор“) који би садржао све потребне, значајне информације.

Даље, учесници су указали на непотребно понављање процедуре регистрације газдинстава на годишњем нивоу, што им представља додатно административно и финансијско оптерећење. Такође, дефинисани рок за регистрацију газдинстава (до 31. априла) би требало продужити до краја године. Када се говори о административним процедурама, посебно оптерећење представља висина трошкова прибављања и уписа заложне изјаве у катастар, као и исписа из хипотеке.

Добијање сертификата за органску производњу је изузетно скупо и захтева припрему обимне документације која се подноси овлашћеним сертификационим кућама. Такође и обавеза обнављања сертификата је значајно трошковно оптерећење за произвођаче. Субвенције државе на том плану оцењују као врло корисну подстицајну меру.

Саговорници су истакли да би им веома значило када би агрономи или пољопривредни саветодавци посетили њихова газдинства и дали им стручне савете. Држава би требало да делује проактивно и да стручне службе и инспекције најпре посете газдинство, укажу да ли је све усклађено са прописима и пруже одговарајуће савете. Тек након тога би требало да предузимају одређене законске мере за непоштовање прописа.

Поред тога, саговорници су указали на проблем неадекватне расподеле земљишта које држава даје у закуп. Наиме, дешава се да пољопривредници добију земљиште које је значајно удаљено од њиховог места становања, често још увек необрађено или под шумом. Поред тога, великим инвеститорима је омогућено да рентирају 30% укупног државног земљишта по повољнијим условима у односу на мала пољопривредна газдинства. Испитаници су изнели став да би требало изменити одредбу по којој велики инвеститори могу да узму у закуп до 30% земљишта у некој локалној самоуправи на период до 30 година, док остали субјекти имају право закупа до 25 година. Такође, не постоје никакви посебни подстицаји државе за младе који желе да се баве пољопривредом.

Закуп за државно земљиште би требало плаћати ретроактивно, а не унапред. Такође, требало би ускладити рокове закупа државног земљишта на нивоу општина.

Већина предузетника из области пољопривреде нема могућности да прошири капацитете и произведе довољну количину производа иако на тржишту постоји тражња.

Постојећа понуда кредита намењена пољопривредницима је ограничена и недовољно стимулативна.

Велики проблем за предузетнике који се баве органском производњом представља и неусклађеност листе дозвољених хемијских средстава за органску производњу у Србији са оном у ЕУ. Такође, у свету постоји развијена технологија за органску производњу, Србија то не поседује, а увоз је јако скуп. Оптерећење у органској производњи представља и недоступност (нема домаће производње, а велики су трошкови увоза малих количина) алатки за органску производњу.

Испитаници који се баве узгојем домаћих животиња, указали су на то да држава нема добро дефинисану законску регулативу за квалитет меса, па се увози месо лошег квалитета које не би требало да се користи у исхрани и угрожава домаћу понуду. Предложили су да се у каналима продаје јасно истакне информација о пореклу меса. Такође, проблем постоји и када је у питању програм мера здравствене заштите животиња, што утиче на то да се у Србију увозе невакцинисање свиње и на тај начин повећава ризик од ширења заразних болести (као што је свињска куга).

ЕКОНОМСКИ ИНСТИТУТ
ECONOMICS INSTITUTE

1947

Значајно је напоменути да се из разговора са саговорницима из ове области могло закључити да се њихово пословање одвија, уз искључивање трошкова зарада чланова домаћинства, на граници рентабилности. Основни разлог за то је величина газдинства (по правилу се ради о малим пољопривредним газдинствима, просечна величина пољопривредног газдинства у Србији је 4,5ha).

6. Предлог мера за развој предузетништва младих

6.1. Генералне препоруке

6.1.1. Развијати предузетничку културу и климу

1. Неопходно је **развијати предузетничку културу** и у широј јавности **промовисати значај предузетништва**. Потребно је у друштву развити свест о доприносу предузетника општем економском развоју и промовисати предузетнике као кључне креаторе нових радних места. Предузетници су по дефиницији особе које имају визију и потенцијал за реализацију своје идеје, али у средини која довољно не вреднује предузетништво и не разуме тешкоће с којима се предузетници суочавају, они наилазе на додатне тешкоће. Стога, да би се мотивисали млади људи да уклопе у предузетничке воде, и да би добили подршку окружења, која је од огромног значаја за успех предузетничког подухвата, неопходно је радити на промени система вредности у друштву и јачању предузетничке културе.
2. Такође, важно је **развијати и толеранцију окружења према неуспеху**, често могућем исходу предузетничког подухвата. Страх од неуспеха и омаловажавања средине појављује се као један од фактора који обесхрабрује младе људе да покрену властити посао.
3. **Унапређење предузетничке културе подразумева промену постојећих вредности и ставова** које у нашем друштву

постоје према покретању властитог посла, спремности за напоран рад, преузимању ризика, партнерству, радној дисциплини, пословној етици. Позитиван помак на том пољу захтева, поред образовног система, **стимулисање непосредног укључивања више сегмената друштва**, односно више интересних група, и то: **приватног сектора** (предузетника, корпорација преко њихових друштвено одговорних активности, пословних асоцијација, различитих фондација и сл.), **јавног сектора** (државних агенција, иновационог фонда, државних институција) и **цивилног сектора** (задужбина, фондација, различитих организација). Да би се подстицала предузетничка култура код младих, да би се они инспирисали и мотивисали, да би њихови пројекти били одрживи и имали развојну перспективу, потребно је да наведени актери покрену што већи број активности попут: конференција, семинара, едукативних програма, дискусионих форума, државних и приватних иницијатива које омогућавају приступ мрежама знања, менторима, инвеститорима, *networking* и сл. Само висок ниво ове врсте активности, уз очекивани синергетски ефекат, може значајно променити предузетничку културу.

4. **Предузетничко размишљање** и уопште развој свести о предузетништву потребно је **подстицати пре свега кроз образовни систем**. Предузетништво се мора посматрати као

базични сет вештина који се стално надограђује у процесу целоживотног учења. Потребно је креирати свеобухватну стратегију која укључује све нивое формалног и неформалног образовања и све релевантне актере у образовном процесу (ученике, студенте, наставнике, професоре, предузећа, релевантне институције и организације).

5. Неопходно је на државном нивоу на јасан и транспарентан начин **промовисати националне програме за подстицање предузетништва**, нарочито програма за младе (нпр. програми које Министарства привреде покренуло 2016. године: Финансијска подршка за програме и пројекте подршке младима у запошљавању, Финансијска подршка за Start-up, Финансијска подршка за иновативне пројекте у Start-up у ИКТ, и сл.).
6. **Активно укључити медије** у промовисање предузетништва и то преко:
  - серијала едукативних емисија које се баве предузетничким знањима и вештинама,
  - промовисања успешних предузетничких прича из земље и иностранства, посебно упознавања јавности са успешним младим предузетницима (стварање „*role models*“),
  - праћења различитих сајмова, такмичења, манифестација где се сусрећу предузетници.

7. У циљу унапређења приступа европским програмима за развој иновативности и предузетништва додатно **оснажити капацитете** при Министарству привреде (COSMO програм), Министарству просвете, науке и технолошког развоја (HORIZON програм) и Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања (EaSI програм). То би требало да омогући младим предузетницима добијање потребних информација и упознавање са процедурама за конкурисање на тим типовима пројеката.
8. **Унапредити предузетничку климу.** У циљу подизања степена иновативности привреде, као предуслова развоја предузетништва у привреди, неопходно је: променити систем управљања науком и иновацијама у Србији, повећати ниво улагања у тај сектор, повећати релевантност научних истраживања за развој привреде, развити стимулативне финансијске механизме и институционални оквир за повезивање науке и привреде (у Стратегијом складу са научног и технолошког развоја 2016/2020).
9. **Развити модел „Омладинске компаније“**, прилагођен младим предузетницима, младима према старосној доби, који би омогућио директну примену различитих стимулативних мера за развој предузетништва младих који се односе на различита пословна поља (временски ограничене пореске олакшице, ослобађања од плаћања доприноса, приступ

гаранцијским фондовима, програмима субвенционисања за развој делатности и сл.). Модел „Омладинске компаније“ би требало да буде прво препознат у Закону о привредним друштвима, а затим у осталим коресподентним законима.

10. **Основати фондацију чији би циљ био спречавање одлива мозгова.** Фондација би требало да буде независна организација којом би се управљало од стране изабраних представника научно-истраживачке, академске и пословне заједнице. Финансирање фондације би се обезбеђивало на основу приватно-јавног партнерства. Фондација би реализовала своје активности путем упућивања младих научника на стручна усавшавања, обезбеђивања радних места, помоћи у решавању егзистенцијалних проблема младих стручњака. Заузврат, корисници средстава би се уговорно обавезивали да у одређеном временском периоду буду у обавези да раде у Србији. Правним актима фондације (статут, правилник о раду) би требало обезбедити да чланови управе буду искључиво афирмисани, независни представници сектора који подржавају рад фондације.

6.1.2. Унапређење образовног система и даљи развој предузетничког образовања

1. **Дефинисати нов Национални оквир квалификација** пошто је важећи документ из 1970-тих година и не препознаје савремене образовне профиле. Национални оквир

квалификација је један од стубова реформе националног образовног система који треба да обезбеди образоване кадрове који су профилисани у складу са потребама тржишта рада. На међународном нивоу, Национални оквир квалификација је део европских интеграција, повезивања са Европским оквиром квалификација и мобилношћу радне снаге.

2. **Ускладити уписне квоте на високим школама и факултетима са тражњом за образовним профилима на тржишту рада.**
3. **Предузетничко образовање би требало увести у наставне програме** за што већи број образовних профила и на различитим нивоима образовања (основне, средње, високе школе, факултети). У складу с примерима добре праксе, то би требало урадити код неких образовних профила **вертикално – увођењем посебног предмета**, код неких **хоризонтално - интегрисањем модула са предузетничким садржајем** у постојеће предмете или поједине постојеће предмете, уз **додатак**, у оба случаја, и *ad hoc* **неформалних облика образовања**. Посебно је важно даље развијати предмет „Предузетништво“ за техничке образовне профиле (пре свега, у областима који се тичу савремених технологија) у циљу постизања елементарне финансијске писмености и развоја предузетничких вештина ученика. Такође, ове садржаје је потребно укључити и у наставни план и програм учитељских

школа и факултета. То би омогућило да се будући наставници и професори, едуковани за различите наставне дисциплине оспособе да у оквиру својих дисциплина интегришу градиво са предузетничким садржајем. Код увођења предмета „Предузетништво“ битно је избећи замку да се настава не претвори у „учење о предузетништву“, уместо „учења за предузетништво“.

4. **Успоставити предузетништво као компетенцију наставног кадра** јер једино едуковани наставници могу да примене адекватне методе у настави, реализују и даље развијају наставне програме за развој предузетничких знања и вештина код ученика. Обучен и посвећен кадар омогућио би да се, у складу с примерима добре праксе, предузетништво прожима кроз све образовне предмете.
5. **Формално уврстити програм „Ученичка компанија“ у наставни план** свих средњих школа као неформални облик образовања. Према истраживању Ernst Young⁵⁷ закључено је да неформални облици предузетничког образовања дају боље резултате од учења кроз формалну наставу из предузетништва. Као најбољи пример добре праксе на том пољу, на глобалном нивоу, оцењен је програм „ученичка компанија“.⁵⁸ Овај

---

⁵⁷ Ernst Young (2013) The power of three - The EY G20 Entrepreneurship Barometer.

⁵⁸ На основу обављеног истраживања у Шведској у периоду од 1990. до 2007. године на узорку од 166.603 полазника програма од 1980. до 2007. године, констатовано је да су полазници програма у 20% више случајева од контролне групе (221.530 испитаника) на почетку каријере покренули своје предузеће и то су урадили у просеку за годину дана млађи. Предузећа полазника програма су креирала 130.000 годишњих послова за 20

програм се реализује као ваннаставна активност. Заснива се на принципу учења кроз рад (енг. *learning by doing*). Ученици развијају своју осмишљену компанију и тако пролазе кроз све фазе рада и циклусе живота једне компаније и то: испитивање тржишта и дефинисање производа или услуге коју ће компанија понудити на тржишту, израде бизнис плана, одабира назива компаније, оснивање компаније и развој визуелног идентитета, дефинисање организационе структуре и расподеле улога/занимања унутар тима, производњу производа за тржиште или припрему услуге, креирање маркетинг стратегије, остваривање пословне комуникације са учесницима на тржишту, излазак на тржиште, излагање и продају производа/услуге потрошачима различитим каналима продаје, на такмичењима и манифестацијама, управљање новцем, извршавање финансијских трансакција, уплате и исплате, писање годишњег извештаја.

Програм почиње у септембру формирањем ученичке компаније од стране групе ученика (обично се ради о групама од 4 или 5 ученика) уз учешће обученог наставника ментора, често и помоћу

година. У просеку, компаније које су основали полазници програма „ученичка компанија“ су имали 20% веће приходе од прихода контролне групе, при чему је „век преживљавања“ њихових компанија био дужи. Видети: Karl Wennberg, Niklas Elert (2012), *The Effects of Education and Training in Entrepreneurship – A long-term study of Junior Achievement Sweden Alumni labour potential and business enterprise*. RATIO, Sweden. Сличне резултате је дало истраживање организовано у Великој Британији након 50 година спровођења програма „Ученичка компанија“. Видети: *Impact 50 years of Young Enterprise*, Kingston University, London (2012), као и *The EY G20 Entrepreneurship Barometer* (2013).

волонтера из пословне заједнице, а завршава се у јуну или јулу предајом завршног извештаја Школском одбору и затварањем ученичке компаније. Током „живота“ компаније, учесници у програму се међусобно такмиче на регионалним и националним такмичењима, а победници на крају иду на Европско такмичење које је саставни део програма.

Примена програма „Ученичка компанија“ у Србији

Програм "Ученичка компанија" у образовном систему Републике Србије реализује се од 2003. године као ваннаставна активност у бројним средњим школама у организацији невладине организације „Достигнућа младих у Србији“. Поред тога, у многим школама се спроводи у оквиру предмета "Предузетништво", с обзиром на то да предметни наставник слободно одлучује о организацији наставе и избору метода у оквиру свог предмета. Током протеклих година, креирано је преко 1.000 ученичких компанија у преко 150 средњих школа уз учешће преко 30.000 ученика. Од 2014. године овај програм је саставни део календара такмичења и смотри ученика средњих школа који објављује Министарство просвете, науке и технолошког развоја под називом "Смотра ученичких компанија Србије".

Развој програма „Ученичка компанија" због препознавања значаја за развој предузетничке свести и духа код младих, подржан је у више стратешких докумената (Стратегија развоја образовања у Републици Србији до 2020. године, НСМ за период од 2015 до 2025. године, Стратегија за подршку развоја малих и средњих предузећа, предузетништва и конкурентности за период од 2015. до 2020. године).

Стратегија развоја образовања у Републици Србији до 2020. године⁵⁹ као кровни развојни документ, у смислу остваривања циљева везаних за квалитет образовања, предвиђа и подстиче улазак програма попут "Ученичке компаније" у формални систем образовања, али практично то до сада није реализовано.

Програм "Ученичке компаније" би требало формално уврстити у планове рада средњих школа свих профила и даље **развити нормативни оквир који би обезбедио несметани даљи развој овог облика образовања**, с једне стране, и с друге стране,

⁵⁹ Сл. гласник РС бр. 107/12

потенцијалних нових привредних субјеката. Развој нормативног оквира односи се на дефинисање положаја ученичке компаније у образовном систему и регулисања услова за њихово несметано пословање у складу с важећим прописима.

Иако је примарна функција ученичке компаније пословна едукација средњошколаца и развој предузетничке свести младих кроз симулацију пословања, поједине активности су стварне (нпр. куповина репро-материјала и производња стварног производа, продаја тог производа или услуге за новац итд.) у којима се ступа у односе са реалном привредом и њеним чиниоцима (прописи, субјекти, регулатори). Ступање у пословни однос подразумева пословну способност, али у Србији формално-правно, ученичке компаније немају пословну способност. **Недостатак пословне способности ученичке компаније у Србији** озбиљно умањује потенцијал за стицање пословног знања и искуства од стране ученика у средњој школи и оптерећује наставак развоја и раста инвентивних ученичких компанија. Ово указује на потребу за даљи развој регулаторног оквира за функционисање ученичких компанија у образовном и привредном систему Републике Србије⁶⁰. У том циљу требало би:

---

⁶⁰ Организација "Достигнућа младих у Србији" је у сарадњи са Немачком агенцијом за међународну сарадњу (ГИЗ) започела процес заговарања за регулисање пословне способности ученичких компанија.

Препоруке за Владу Републике Србије:

- ***Пословање ученичке компаније дефинисати као посебан облик проширене делатности школе (нпр. као "делатност ученичке компаније") и у шифарнику делатности ову делатност треба завести под засебном шифром. На овај начин ће бити створен основ за преношење пословне способности са школе на ученичке компаније. У пракси би то изгледало тако што би Школски одбор школе која спроводи програм "Ученичка компанија", на почетку школске године донео Одлуку о проширивању делатности са шифром делатности ученичке компаније. Оваква одлука омогућила би школи, да у име и за рачун ученичке компаније из своје евиденције, ступа у пословне односе и обавља купопродајне трансакције.***
- ***Правилником (подзаконски акт у односу на Закон о средњем образовању и васпитању) прописати ближе услове о обављању проширене делатности школе у којима ће се делатност ученичке компаније предвидети као посебан облик проширене делатности средње школе која се организује у образовно васпитне сврхе. Правилником треба прописати и начин и сврху расподеле вишка прихода над расходима приликом затварања ученичке компаније, тако да се члановима ученичке компаније понуде три могућности како да расподеле преостала средства: 1) да преостала***

средства донирају школи, 2) и да преостала средства донирају другој непрофитној установи која обавља делатност од јавног интереса у локалној заједници, и / или 3) да их расподеле међу собом у виду једнократне накнаде за чланове ученичке компаније до максималног приписаног износа.

- *Условима о обављању делатности ученичке компаније као проширене делатности школе **омогућити расподелу позитивне разлике између остварених прихода и расхода у виду једнократне накнаде за чланове ученичке компаније до износа минималне плате у Републици Србији по једном члану. Пореским прописима би требало уредити да ова накнада не буде опорезована.***
- *Укупан приход појединачне ученичке компаније **ограничити Правилником о обављању проширене делатности, на 400.000 РСД.** У складу са тим, ученичке компаније на продату робу и извршене услуге не би требало да обрачунавају ПДВ, нити да га исказују на рачуну.*

Препоруке за школе

- *Статутом школе предвидети да се за потребе обављања делатности ученичких компанија као проширене делатности школа, отвара и води рачун посебне намене у **Трезору.** На овом рачуну би требало да се воде средства*

и обављају финансијске трансакције свих ученичких компанија кроз диференцирање партиција за сваку понаособ.

- *Одлуком Школског одбора о обављању делатности ученичке компаније као проширене делатности школе **требало би ближе дефинисати начин вођења рачуна посебне намене за потребе ученичке компаније и начин додељивања партиције за ученичку компанију на рачуну посебне намене.***
- *Ученичку компанију у правним пословима са трећим лицима **требало би да заступа школа. Школа у име ученичке компаније издаје рачун-фактуру трећем лицу и остварена средства депонује на партицију ученичке компаније на рачуну посебне намене за делатност ученичких компанија. Приликом куповине роба и услуга од трећих лица у име и за рачун ученичке компаније, рачун се адресира истовремено на школу и ученичку компанију, а плаћање се врши из средстава ученичке компаније депонованих на подрачуну ученичке компаније на рачуну посебне намене. Уговор са трећим лицем у име ученичке компаније требало би да потписује овлашћено лице школе.***
- *Ученичка компанија се затвара подношењем завршног извештаја и **Одлуке о затварању Школском одбору. Одлука о затварању обавезно треба да садржи и***

информацију о завршном салду пословања и начину расподеле оствареног вишка.

Изнети предлози не захтевају значајне интервенције у законодавном оквиру. Најзначајније интервенције подразумевају допуну шифрарника делатности и доношење Правилника о проширеној делатности школе. Са друге стране неопходно је да средње школе допуне своје статуте одредбама о проширивању делатности и вођењу рачуна посебне намене за делатност ученичких компанија. Истовремено, неопходно је да школски одбори донесу одлуке о проширивању делатности. Ипак треба скренути пажњу на још неколико нејасноћа чије би решавање могло да изискује додатне интервенције, вероватно мањег обима, у нормативном оквиру:

- *Надкнада члановима ученичке компаније која се према овом предлогу може једнократно исплатити приликом затварања ученичке компаније, у складу са Правилником и Одлуком о затварању, може бити у максималном износу до висине минималне плате у Републици Србији по члану ученичке компаније, и не опорезује се. Да би се ово питање у целини уредило, неопходно је додатно консултовати Министарство финансија у вези са интервенцијама неопходним да би се једнократна накнада за чланове ученичке компаније ослободила пореског терета.*

- *Укупан максималан приход ученичке компаније за продату робу и услуге, требало би према овом предлогу ограничити на 400.000 РСД, због ослобађања од ПДВ. Међутим, с обзиром на то да рачун за продату робу и услуге трећим лицима у име ученичких компанија треба да издаје школа, поставља се питање на који начин, повећање прихода школе по основу прихода остварених из активности ученичких компанија, утиче на порески статус школе, уколико укупан приход школе по свим основама, у периоду од 365 дана, пређе износ од 8 милиона РСД⁶¹? С тим у вези, неопходно је у комуникацији са пореским стучњацима заокружити ово решење.*
- *Предлог да ученичку компанију у пословању заступа школа, треба сагледати упоредо са прописима који регулишу област јавних набавки, како би се утврдило да ли пословање ученичких компанија као посебан облик проширене делатности школе, подлеже овим прописима и на који начин. Другим речима, да ли је школа у обавези да куповину репро-материјала у име и за рачун ученичке компаније за потребе отпочињања производње, спроведе у складу са прописима који регулишу јавне набавке и да ли је*

---

⁶¹ Према Закону о порезу на додату вредност (Сл. гласник РС бр. 84/04, 86/04 - исправка, 61/05, 61/07, 93/12, 108/13, 68/14 - др. закон, 142/14, 83/15) тзв. "мали порески обвезник" је обвезник који у претходних 12 месеци није остварио промет већи од 8 милиона динара, те није у обавези да пореском органу поднесе пријаву за улазак у систем ПДВ и да на рачуну почне да зарачунава и исказује стопу и износ ПДВ.

обавезна да овакву куповину предвиди у годишњем плану јавних набавки? Због малог обима послова, непредвидивости обима и динамике трансакција, набавке за потребе ученичке компаније би требало изузети из система јавних набавки.

- *Предлог да се Правилником о проширеној делатности школе, члановима ученичке компаније у поступку затварања ученичке компаније омогући да део, или сав преостали износ вишка остварених прихода над расходима, школа у име ученичке компаније донира другој непрофитној установи која обавља делатност од јавног интереса, неопходно је да буде сагледан упоредо са прописима који регулишу материјално пословање школе. С тим у вези, требало би да се утврди које додатне интервенције у нормативном оквиру су неопходне, како би се омогућило да школа донира преостала средства ученичке компаније у складу са Одлуком о затварању, а да то буде у складу са законом.*

7. Ефикасније користити мрежу бизнис волонтера која постоји у склопу реализације програма „Ученичка компанија“ у циљу реализације менторских програма при образовним институцијама (средњим школама и факултетима). Мрежу ментора (волонтера) тренутно чине успешни предузетници, запослени у компанијама (реални сектор, финансијски сектор)

и различитим институцијама. Мрежа ментора би требало да се континуирано даље развија и укључује у програме едукације.⁸ У средњим школама **развијати начине и методологије евалуације, праћења и развоја предузетничких компетенција ученика** што би требало да доведе до профилисања и груписања више заинтересованих ученика са којима би могло да се ради у оквиру посебних процеса.

9. Даље **развијати оквире у којима образовне институције** (средње школе, високе школе и факултети) **могу да оснаже и развију сарадњу са** другим образовним институцијама, приватним сектором и **другим заинтересованим странама** са циљем креирања пословних прилика за студенте и ученике, и процењивања правих потреба тржишта радне снаге. У Закону о средњем образовању и васпитању (члан 30) постоје елементарне основе за сарадњу приватног и цивилног сектора, али је неопходно те односе и иницијативе развијати у смислу практичне примене.
10. **Развијати нови модел „предузног универзитета“** који би се базирао на редефинисаном концепту образовања на свим нивоима. Доминантан облик едукације који се базира на наставном раду требало би проширити и на научноистраживачке пројекте и финалну потврду знања кроз процес комерцијализације и капитализације.⁶² 11. **Развити**

---

⁶² Пауновић, С. (2009), Предузетничко образовање - како га учинити ефикаснијим и предузетнијим, Менаџмент, маркетинг и трговина.

адекватне финансијске механизме и институционални оквир за повезивање научних институција, универзитета и привреде у циљу трансфера научно истраживачких производа у комерцијалне производе. То је основни предуслов за озбиљнији развој научних паркова, *spin-off* компанија и пословних инкубатора при универзитету. Сигурно се сарадња на овом пољу може и мора развијати кроз приватно јавно партнерство.

12. **Успоставити мреже и програме сарадње ученика и студената комплементарних профила** путем креирања пилот интердисциплинарних програма предузетничког учења у којима би учешће узели студенти и ученици различитих факултета, тј. образовних профила.
13. **Развијати и неговати систем менторске помоћи** у различитим облицима (путем саветодавних сервиса кроз мрежу Развојне агенције Србије, Приврдне коморе Србије, различитих пословних удружења).

6.1.3. Мере за развој различитих модела финансирања предузетништва

1. **Нормативно регулисати могућност инвестирања путем *venture* капитала, „инвестиционих анђела“ и сл. увођењем посебног Закона о ризичним фондовима.** Потребно је поставити јасна правила и креирати законске основе за пореске подстицаје за ризичне инвестиције. Регулатива би

требало да дефинише: форме организовања и питања оснивања, обим пословних активности, правни статус и финансијска питања ризичних фондова, као и да обезбеди усаглашеност са другим коресподентним законима.

2. **Закон о иновативној делатности** требало би да препозна ризичне фондове као ентитете који кроз своју пословну активност стимулишу развој иновација и иновативних компанија. Другим речима, Закон о иновационој делатности треба да дефинише ризичне фондове као облик повезивања политика које се односе на иновације и оних које се односе на финансирање и мере подршке.
3. У **Закону о привредним друштвима** требало би уврстити норме којима се регулишу улагања која нису заснована на власништву над капиталом (*equity based* инвестиције), где инвеститор нема учешће у уделима или власништво над хартијама од вредности, већ право на договорени део прихода компаније. Ово је од битног значаја пошто савремена пракса инвестирања путем ризичног капитала показује да је значајан број права инвеститора регулисан путем *Quazy-equity* инструмената, па то представља један од битних механизма за стимулисање раста ове индустрије.
4. Преиспитати могућност да се у **Закону о банкама** дозволи банкама инвестирање засновано на власништву над капиталом, а да се не угрози сигурност банкарског пословања.

Тако би се отворила могућности увођења тзв. *venture* и *equity* банкарства. Ова мера би повећала инвестициони потенцијал тржишта и унапредила финансирање сектора малих и средњих предузећа кроз временски ограничен улазак банке у власничку структуру фирме.

5. Такође, потребно је преиспитати регулативу везану за **Закон о осигурању и Закон о добровољним пензијским фондовима**. Требало би размотрити могућност да се средства осигуравајућих друштава и добровољних пензионих фондова могу у одређеном проценту користити за инвестирање у власничке акције и уделе.
6. **Законски уредити и подстаћи креирање локаних иновационих фондова** (на нивоу региона и група локалних самоуправа), који би пословали по принципима ризичних фондова. У земљама које имају развијене алтернативне моделе финансирања, локални инвеститори се удружују у клубове и преко њих прикупљају информације о потенцијалним инвестиционим пројектима и у њиховим оквирима доносе инвестиционе одлуке. Сам инвестициони клуб/мрежа може, а не мора да буде укључен и у реализацију инвестиције, и постоји неколико модела на основу којих овакви клубови могу функционисати. С обзиром да је оснивање оваквих клубова/мрежа, као и удруживање појединаца у овакве оквире, загарантована слобода, јасно је да њихово покретање и вођење

може бити реализовано у оквиру постојеће регулативе у Србији, али је потребно креирати атмосферу где би држава, локална самоуправа или поједине институције биле мотивисане да промовишу овакве моделе удруживања, чиме би се креирали нови актери/организације које би допринеле бржем развоју индустрије алтернативног финансирања.

7. Поред регулативе која би се односила на рад фондова ризичног капитала, неопходно је **донети Закон о микрофинансирању.**
8. **Дефинисати стопе пореског изузимања од пореза на добит за инвестиције у технолошке стартап-ове и иновативне фирме.** Ова мера не би требало да се ограничи само на ризичне фондове или инвеститоре у ризичне фондове, већ да се односе и на привредна друштва која инвестирају у одређене категорије новооснованих фирми (нпр. за инвестиције у иновативне фирме). На овај начин би се подстакло да велике компаније инвестирају у мале, било због директних користи од повезивања иновативних и технолошких производа у своје ланце вредности, било због могућности да инвестиције буду опортуни трошак плаћању пореза на добит. Још једна корист ове мере била би то што би држава добила један од најпаметнијих механизма за подстицање раста жељених области индустрије (нпр. информационе технологије и индустрије засноване на знању и иновацијама).

9. **Стимулисати ризичне фондове и институционалне инвеститоре да реинвестирају добит.** Ова стимулација може се остварити првенствено директним пореским изузећем добити, под условом реинвестирања.
10. **Искључити могућност двоструког опорезивања добити** за моделе инвестирања засноване на власништву над капиталом (*seed*, *start-up* и *venture capital* инвестиције). Прво се опорезивање добити односи на само привредно друштво које плаћа порез на добит, а други пут се опорезивање по истом основу (пореза на добит) дешава када појединачни власници удела фонда желе да подигну дивиденде на своје хартије од вредности или да тргују уделитема.
11. **Увести пореске кредите за инвестиције у истраживање и развој и пореске подстицаје у виду неопорезивања профита усмереног у ризичне инвестиције.** Ови подстицаји требало би да се односе на саме ризичне фондове, али и на инвеститоре који инвестирају у ризичне фондове, посебно у случају институционалних улагача попут добровољних пензионих фондова и осигуравајућих друштава.

6.1.4. Усвојити стимулативан порески третман

1. **Регистрованим предузетницима који не исплаћују личну зараду** и који се опорезују по основу добити, као и оснивачима д.о.о. који нису засновали радни однос са друштвом и не примају било какву накнаду за послове

заступања друштва, требало би **укинути обавезу плаћања доприноса у почетном периоду након оснивања**. Препорука је да се почетни период одреди у трајању од 6 месеци до годину дана од датума регистрације. У циљу спречавања могућих злоупотреба (или непотребног посредног субвенционисања) требало би:

- дефинисати горњи ниво месечног укупног прихода чије би прелажење доводило до губитка ове привилегије односно, преводило обвезника на редован систем плаћања доприноса;
  - ограничити могућност коришћења ове привилегије само код оснивања првог привредног друштва или регистрације као предузетника.
2. **Смањити порез на доходак и социјалне доприносе** за радна места креирана у новооснованим фирмама у ограниченом периоду. Како је прописана минимална основица доприноса од које се не може одступити, и у случају да предузетник не оставрује / или не исплаћује добит, он и даље има обавезу плаћања доприноса.
  3. **Увести порески кредит за порезе и доприносе** на плате за прве две године рада новоосноване фирме (стартуп-а).
  4. **Увести стимулативни порески кредит за набавку основних средстава на део опорезиве добити предузећа која воде**

- пословне књиге (Закон о порезу на добит правних лица и Закон о порезу на доходак грађана).
5. **Смањити или укинути порез на добит за новооснована предузећа у ограниченом периоду.**
  6. **Скратити прописани рок за повраћај више плаћеног пореза на додату вредност пореском обвезнику који претежно врши промет добара у иностранство.** Законом о порезу на додату вредност (чл. 52, став 4) је прописано да се више плаћен ПДВ, исказан у пореској пријави, враћа пореском обвезнику који претежно врши промет добара у иностранство, у року од 15 дана од дана предаје пореске пријаве. Овај рок је непотребно дуг и утиче на смањење ликвидности предузећа, а његовим скраћивањем би се побољшала ликвидност извозника и смањили њихови расходи по основу камата на кредите.
  7. **Прецизирати економски оправдане критеријуме за одређивање висине износа пореза и доприноса које плаћају обвезници по паушалном принципу обрачуна.** За основицу обрачуна висине пореза и доприноса се узима просечна бруто зарада која се преузима од Завода за статистику, а након тога се на основицу примењују критеријуми за умањење/увећање основице. Међутим, филијале Пореске управе Србије критеријуме тумаче и примењује различито тако да сличне радње плаћају различите износе у различитим градовима/општинама. Неопходно је прецизно дефинисати

критеријуме који се наводе у прописима попут: "Остале околности које утичу на пословање", "тржишни услови пословања", "пословна репутација предузетника", "површина локала" итд. Компарацијом пореских решења различитих филијала Пореске управе, може се закључити да се ти критеријуми у различитим градовима врло различито тумаче и примењују.⁶³

8. **Увести посебан порески третман за иновативне фирме,** односно одредити нижи порез на добит у случају да је добит настала кроз инвестирање у развој производа заснованих на патентима или кроз комерцијалну експлоатацију иновативних технолошких знања. Овакве мере би допринеле развоју инвестиција у нове технологије и развој високотехнолошке индустрије уопште.

6.2. Препоруке по одабраним делатностима

6.2.1. Услуге у пољопривреди

1. **Дефинисати приручник за пољопривредна газдинства** како би се пољопривредници информисали шта су им стварне обавезе и права. Тим приручником би требало објединити информације везане за регистрацију пољопривредног газдинства, постојећим програмима за

---

⁶³ Сива књига 8 (2016), Национална алијанса за локални економски развој (НАЛЕД), Београд

стимулацију пољопривне производње, порески третман пољопривредног газдинства, и сл.

2. **Направити сетове информација по одређеним пољима** (нпр. „Водич за добијање стимулација у пољопривредној производњи“ и сл.).
3. Обезбедити континуирану **подршку и едукацију** пољопривредника од стране саветодавних служби са компетентним лицима. Одређени видови овог типа подршке постоје, али на жалост са нејадноком стручношћу кадрова који је спроводе.
4. **Организовано упознавати кориснике са прописима и променама прописа.** Стручне службе и инспекције би требало да делују проактивно, да посећују газдинства и укажу да ли је све усклађено у складу са прописима. Тек након тога би требало да буде могуће предузимање одређене законске мере за непоштовање прописа.
5. **Промовисати и развијати систем задруга у пољопривредној производњи.** Због просечне величине пољопривредног поседа у Србији, неопходан је развој задругарства.
6. У средњим пољопривредним школама обезбедити **едукацију о задругарству.**
7. Обезбедити посебне **мере подршке од локалне самоуправе** за младе пољопривреднике. Подршка може бити финансијска

(нпр. средства за добијање сертификата) и нефинансијска (финансирање одлазака на стручне семинаре, учествовање на међународним симпозијумима и сајмовима, организација такмичења, и др.). Одређен број локалних самоуправа има до извесног нивоа развијене подстицајне програме (Војводина), али посматрано на територији Републике Србије постоје огромне разлике и у намени и у нивоу износа средстава.

8. **Циљано дефинисани програми субвенције** органске производње су неопходан предуслов за развој органске производње у Србији. Програми субвенционисања тог типа производње у Европи, услед непостојања царинских баријера на овом пољу, угрожавају конкурентност домаће органске производње.
9. Преиспитати могућност да се **поједностави администрација у вези сертификације органске производње** као и могућност финансијске подршке за младе произвођаче у процесу добијања сертификата за органску производњу.
10. **Ускладити листу дозвољених хемијских средстава** за органску производњу у Србији са листом у ЕУ.
11. Покренути **национални програм** и дефинисати институционалне механизме којим би се **потенцијал старачких пољопривредних газдинстава ставио у функцију запошљавања младих пољопривредника.**

12. Дефинисати сет мера којима би се младим пољопривредницима омогућио приоритетни закуп државног земљишта, на дужи рок под стимулативним условима.
13. Размотрити могућност да млади пољопривредници закуп државног земљишта, уз одређене мере обезбеђења, плаћају ретроактивно (по оствареном приносу), а не унапред.
14. Изменити одредбу по којој се расподела државне земље врши на основу тренутног броја товљеника које ветеринарска инспекција затекне на газдинству, већ према броју товљеника који се испоруче кланици.
15. Развијати гаранцијске шеме и стимулативне кредите за младе предузетнике који се баве пољопривредом.
16. Смањити износ различитих такси. То се нарочито односи на трошкове прибављања заложне изјаве, трошкове уписа заложне изјаве у катастар, као и исписа из хипотеке.
17. Увести **обавезну декларацију** у трговини где ће се јасно назначити порекло производа (земља порекла, посебно код меса).

6.2.2. Креативне индустрије

1. Допунити, усагласити и применити законску регулативу која дефинише услове пословања у креативним индустријама. У овом домену је **неопходна координирана сарадња** између свих надлежних институција (предлагача

релевантних закона и уредби) и заинтересованих страна. Као пример неусаглашености нормативних аката, може се навести код филмске индустрије неусаглашеност Закона о кинематографији и Уредбе о подстицајима инвеститору да у Србији производи аудиовизуелно дело. Када се говори о примени закона у тој области евидентна је и неефикасна примена Закона о заштити ауторских и сродних права, Закона о радиодифузији, и сл.

2. **Развити посебне програме финансијске подршке за креативне индустрије** (шема кредитних гаранција, специјалне кредитне линије, микро кредитирање).
3. **Обезбедити стимулативан порески третман** путем развијања специјалних пореских пакета за креативне индустрије, проширивања пореских инвестиционих кредита на све делатности креативних индустрија, и сл.
4. **Развити мере за стимулисање извозних активности креативних индустрија** преко подршке промотивним активностима на међународним тржиштима, пореским олакшицама, поједностављење административних процедура за извоз, интеграцијом у међународне системе дистрибуције и сл.
5. **Развијање организационе инфраструктуре за подршку у развоју креативних индустрија.** Развијање кластера, пословних инкубатора, индустријских паркова,

обједињавање са расположивим финансијским средствима у јединствен систем подршке, развијање и тестирање пилот пројеката који би у каснијим фазама могли прерасти у перманентне системе подршке.

6. **Обезбедити компетентност стручних тела и комисија** (сузбијање лобирања, корупција и сл.) да би се на објективан и транспарентан начин доносиле одлуке везане за: статус уметника (добивање статуса слободног уметника), дефинисање критеријума за јавне конкурсе, ангажман уметника преко јавних конкурса, омогућавање професионалног усавршавања, организовања изложби, и др.
7. **Размотрити могућност одређивања нивоа обавеза радио емитера** везаних за плаћање ауторских права према Организацији музичких аутора Србије (СОКОЈ) у зависности од нивоа оставареног укупног прихода корисника (све радио станице формално имају исти ниво обавезе плаћања за емитован музички материјал, а при томе локалне радио станице имају знатно ниже приходе и тај ниво трошка угрожава њихово пословање).
8. **Развити модел социјалног предузетништва.** Могућност које даје предлог Закона о социјалном предузетништву за развој предузећа у области креативних индустрија не може се у довољној мери искористити због недовољно прецизне дефиниције „социјално предузетништво“. Требало би

ускладити дефиницију „социјалног предузетништва“ у националном законодавству са регулативом ЕУ где социјално предузетништво подразумева предузећа која раде према партиципативном моделу.

6.2.3. Информационо-комуникационе технологије

1. **Омогућити развој електронске трговине.** Први корак је да се замене застарели прописи и законска решења. Бесмислено је ограничавати платни промет на радно време, јер компјутери и банкомати раде 24 сата дневно током целе године. Решење може да буде и укидање захтева привреди да правда сваки евро који јој пристигне из иностранства, односно да они који зарађују путем интернета и који користе интернет за продају робе и услуга престану да се аутоматски третирају да су у колизији са законом.
2. **Омогућити коришћење "PayPal" и других начина плаћања преко интернета** (нпр. *Stripe*). Предузетници и привредна друштва у ИКТ сектору, највећим делом своје послове обављају са иностраним клијентима и неопходно им је омогућити моделе савременог електронског плаћања. *PayPal* је глобално распрострањен систем за електронска плаћања (у 25 валута) доступан на више од 190 тржишта са преко 169 милиона регистрованих активних налога. *PayPal* услуга је у Србији омогућена 13. априла 2015. године (11 година након што је *PayPal* примењен у Европи). Међутим,

немогуће је преко *PayPal* -а куповати и продавати на домаћим сајтовима пошто Народна банка Србије не дозвољава домаћи платни промет који није у динарима, а *PayPal* нема опцију плаћања у динарима. Забрањено је и да се преко *PayPal* -а пребацују средства другом правном и физичком лицу у Србији у иностраној валути.

3. **Укинути порез по одбитку** који је уведен на све услуге из иностранства почев од 1. марта 2016. године. Пореска стопа износи 20%, али то је заправо 25% јер се 20% рачуна од бруто износа. Порез по одбитку нису дужни да плаћају паушални обвезници и они који добију потврду о резидентности (тј. да та страна фирма плаћа порез у тој држави, а наша земља са њима има потписан уговор о избегавању двоструког опорезивања). Последице по домаће привреднике који послују са иностранством и немају могућност да преселе своје пословање ван Србије су велике. На пример, уколико немате потврду о резидентности, оглашаваће на друштвеним мрежама плаћате 25% и више.
4. **Укинути ограничење и порез на рекламирање.** По закону, трошкови рекламе су ограничени на 10% од укупних прихода и ако се тај износ пређе, плаћа се 15%. На пример, уколико имате годишњи приход од 1.000.000 РСД и потрошите на рекламирање 150.000 РСД, на прекорачење од 50.000 РСД плаћа се порез на добит од 15%. Увођењем

ЕКОНОМСКИ ИНСТИТУТ
ECONOMICS INSTITUTE

1947

пореза по одбитку од марта 2016. године, платиће се додатни порез од 20% (а заправо 25%) и на 50.000 РСД и на 100.000 РСД зато што је то на пример, реклама на Фејсбуку.

5. **Направити дистинкцију код обавезе обезбеђивања атеста** при увозу рачунарске опреме у зависности да ли се ради о увозу опреме ради даље продаје или увозу опреме као основног средства (исту обавезу има увозник велетрговац као и привредни субјекат који набавља опрему као основно средство).

7. Закључак

Један од кључних проблема у Републици Србији представља висок степен незапослености младих. Према ревидираној методологији Анкете о запослености, стопа незапослености младих (старости 15-24 године) кретала се од 52,5% у I кварталу 2014. године, до 36,1% у II квартал 2016. године, што је још увек дупло више од опште стопе незапослености (15,2%) као и просека незапослености младих у ЕУ (18,5%). Као једна од битних мера за решавање овог проблема на системском нивоу је подршка развоју предузетништва младих. Основни циљ ове Студије је сагледавање положаја предузетништва младих у Србији и дефинисање подстицајних мера, са посебним акцентом на три делатности: информационо комуникационе делатности, креативне индустрије и услуге у пољопривреди. Ове делатности су изабране због њиховог бржег очекиваног развоја.

Од укупног броја регистрованих младих предузетника (у форми привредних друштава или предузетника) у изабраним шифрама делатности, највећи број је регистрован у ИКТ делатности (58,4%), затим следе предузетници у креативним индустријама (38,3%), док их је свега 3,3% регистровано за услуге у пољопривреди. Тако низак проценат регистрованих у пољопривреди је условљен тиме што су млади пољопривредници

у највећем броју случајева ангажовани на породичним газдинствима која су регистрована на име њихових родитеља.

У сагледавању нивоа развијености и стања предузетништва младих у Србији коришћени су налази бројних истраживања, статистички подаци који се односе на ту област, извршен је преглед националних стратешких докумената као и прописа који дефинишу оквире пословања. У циљу дефинисања предлога мера за развој предузетништва младих у Србији, урађена је и анализа искустава у десет других земаља на том пољу (Мађарска, Велика Британија, Аустрија, Немачка, Белгија, Холандија, Финска, Естонија, Бугарска и Израел). Добијени налази су проверени и употпуњени кроз мишљења и предлоге саговорника у фокус групама (укупно 55 саговорника), као и кроз разговоре са стручњацима из различитих области релевантних за истраживање.

Од укупног броја запослених младих у Србији, готово 80% ради за плату, 11,5% ради без зараде као помажући чланови домаћинства, док само 7,8% младих до 30 година старости (30.900) има статус послодавца (1,8%) или инокосно запослених (6%). Млади мушкарци скоро двоструко чешће сами покрећу посао у односу на младе жене. Такође, већи део младих мушкараца ради као помажући чланови домаћинства (13,1% у односу на 8,9% код жена).

На основу налаза постојећих истраживања, као и кроз разговоре са учесницима фокус група, може се констатовати да

наше друштво не вреднује предузетништво. Не постоји јасна свест о доприносу предузетника општем привредном развоју и значају предузетника за формирање нових радних места. Предузетници се суочавају са неразумевањем средине у својим напорима да успеју, не добијају потребну подршку од друштва, често ни од најближе околине, доживљавају осуду у случају неуспеха.

Уласком у предузетничку активност млади предузетници се суочавају са недостатком бројних знања и вештина. Предузетници са техничким предзнањима немају довољан ниво финансијске писмености за доношење одлука и припрему документације, мада се и предузетници са формалним економским образовањем жале на недостатак примењених знања. Нови проблем је непознавање правне регулативе којом су дефинисани оквири за обављање делатности. На то, поред конкретних знања сви се, у зависности од фазе развоја фирме, суочавају са својим лимитима у предузетничким вештинама (преговарање, формирање и управљање тимом, презентирање, лидерство, комуникација).

Анализа стратегија које су оријентисане ка подршци развоја предузетништва младих указује на недостатак системски конзистентног и кроз све релевантне секторе подржаног приступа развоју предузетништва младих. Обим мера циљано оријентисаних ка предузетништву младих је релативно скроман. Може се констатовати да не постоји право разумевање степена узрочно-последичних веза између унапређења образовања, развоја

иновативности, предузетништва и њиховог утицаја на економски развој.

У циљу сагледавања до које мере је регулаторни оквир „једноставан или сложен“ за примену од стране корисника, урађен је преглед основних системских закона који уређују: оснивање предузетничке радње и привредног друштва, права и обавезе из радних односа, вођење пословне документације и пословно извештавање, порески систем, царински систем, девизно и спољно-трговинско пословање (14 закона). Поред тога, дат је преглед и најужег законодавног оквира који се односи на посебне делатности (Прилог 1). Кроз разговоре у фокус групама, сви саговорници су изјавили да се без стручне помоћи (било запослених у одређеним институцијама, било правне помоћи) самостално не сналазе у примени прописа. Најчешће развијају своје знање у тој области методом „учења на грешкама“.

Посебан проблем у развоју предузетништва младих представља доступност извора финансирања. У Србији не постоји законски оквир ни развијени механизми за олакшан приступ предузетницима изворима финансирања (алтернативни модели финансирања попут енгл. *equity based* модели – *seed, startup, business angel, venture capital i private equity*). Због ограниченог обима стимулативних кредитних аранжмана (субвенциони кредити, државне гаранције, и сл.), млади предузетници су приморани да се ослањају на сопствена средства (уштеђевина,

помоћ породице, позајмице од пријатеља и сл.), што ограничава могућности развоја њихових пословних идеја. Препознавање младих предузетника као посебне категорије у мерама економске политике је скоријег датума и ниво буџетских средстава намењен за програме развоја предузетништва младих је релативно скроман.

Оптерећење фискалним и парафискалним наметима представља посебно оптерећење младим предузетницима. То оптерећење је нарочито изражено у почетној фази пословања, у којој се по правилу не остварују високи и континуирани приходи. Као највеће оптерећење, наводи се обавеза и висина плаћања пореза и доприноса на лична примања. Често је управо висина ових пореза наведена као разлог за пословање у „сивој“ зони. Такође, код предузетника који нису регистровани као привредна друштва, обрачун пореза на приход често представља проблем. Уколико дође до смањења обима пословања, у обавези су да плаћају порез по раније процењеном нивоу прихода и тек након шест месеци могу да поднесу захтев за промену. У случају више плаћеног износа пореза, фирмама се свакако блокирају средства по основу пореза, без могућности повраћаја новца, већ се води евиденција да су у претплати. У одређеним случајевима када дође до прекида континуитета пословања због недостатка посла (чест случај у креативним индустријама), проблем представља то што не постоји могућност да се више пута „замрзне“ статус и по том основу предузетник ослободи обавезе плаћања пореза. Када се

разматра ова област, важно је нагласити да постоје значајне разлике у нивоу утврђивања висине „паушалног пореза“ по општинама у Србији.

Наведени проблеми су једнако значајни код предузетника у све три посматране делатности. Поред тога, у свакој од посматраних делатности идентификовани су и специфични проблеми.

ИКТ представљају делатност која у претходним годинама показује високу стопу раста са значајним извозним резултатима. Са аспекта економске политике, важно је пре свега, ову делатност не спутавати у спонтаном развоју. Као озбиљно ограничење у развоју привредних субјеката у ИКТ сектору, анализа је показала недостатак едукованих кадрова у области информатике на нашем тржишту с једне стране, и, као мање значајан али ипак присутан проблем, недостатак одређених предузетничких знања и вештина власника (менаџера) ИКТ компанија. Даље, као горући проблем је наведена немогућност коришћења система за електронско плаћање „*PayPal*“ и „*Stripe*“.

Креативне индустрије обухватају широк спектар делатности (издаваштво, штампане медије, графичку индустрију, рекламну индустрију, музичку индустрију, филмску индустрију, дизајн, радио и телевизију) са врло различитим условима пословања. Генерално, може се констатовати да се развојни потенцијал креативних индустрија у нашој привреди не сагледава

довољно. Не постоји јасна визија нити дефинисана стратегија развоја креативних индустрија, што онемогућава дугорочну одрживост и пуно остваривање потенцијала ове делатности. Услед тога нема ни посебних програма финансијске и нефинансијске подршке овог сектора. Посебан проблем у овој области представља остваривање заштите ауторских права. Поред тога, у оквиру фокус група указано је на упитну компетентност стручних тела и комисија од којих зависи усмеравање средстава намењених уметности и култури.

Увид у пословне резултате пољопривредних газдинстава добијен кроз разговоре са младим пољопривредницима, указује да се пословање пољопривредних газдинстава одвија, без реалног укључивања трошкова зарада чланова домаћинства, на граници рентабилности. Основни разлог за то је величина газдинства (по правилу се ради о малим пољопривредним газдинствима, просечна величина газдинства у Србији је 4,5ha). Поред ниског обима производње условљеног величином газдинства, као озбиљно ограничење се јавља препуштеност пољопривредника самим себи (самостална набавка репроматеријала, располагање и коришћење пољопривредне механизације, самосталан излазак и пласман робе на тржиште), што се све одражава на развојни потенцијал и трошкове пословања. Додатна отежавајућа околност је ограничена и недовољно стимулативна понуда кредита.

На основу извршене анализе оквира за развој предузетништва младих у Србији, као и анализе искуства других земаља на том пољу, дефинисан је сет мера како за унапређење општих услова пословања у циљу развоја предузетништва (развијање предузетничке културе, унапређење образовног система и даљи развој предузетничког образовања, развијање различитих модела финансирања предузетништва, развијање стимулативног пореског третмана), тако и сет мера за подстицање предузетништва у оквиру одабраних делатности. У закључку посебно наводимо само мере са најширим спектром деловања.

Кључна мера, са дугорочним резултатима у развоју предузетништва младих свакако се односи на развој предузетничког образовања. Као најбољи модел неформалног образовања у овој области је препознат модел „Ученичке компаније“.⁶⁴ У циљу ефикасније имплементације овог модела, већ присутног у Србији, у интегралном тексту Студије прецизно су дефинисане препоруке са активностима које би требало да

---

⁶⁴ На основу обављеног истраживања у Шведској у периоду од 1990. до 2007. године на узорку од 166.603 полазника програма од 1980. до 2007. године, констатовано је да су полазници програма у 20% више случајева од контролне групе (221.530 испитаника) на почетку каријере покренули своје предузеће и то су урадили у просеку за годину дана млађи. Предузећа полазника програма су креирала 130.000 годишњих послова за 20 година. У просеку, кмпаније које су основали полазници програма „Ученичка компанија“ су имали 20% веће приходе од прихода контролне групе, при чему је „век преживљавања“ њихових компанија био дужи. Видети: Karl Wennberg, Niklas Elert (2012), *The Effects of Education and Training in Entrepreneurship – A long-term study of Junior Achievement Sweden Alumni labour potential and business enterprise*. RATIO, Sweden. Сличне резултате је дало истраживање организовано у Великој Британији након 50 година спровођења програма „Ученичка компанија“. Видети: *Impact 50 years of Young Enterprise*, Kingston University, London (2012), као и *The EY G20 Entrepreneurship Barometer* (2013).

спроведу Влада Републике Србије (Министарство просвете, науке и технолошког развоја и Министарство финансија) и школе.

У циљу превазилажења тешкоћа приступа изворима финансирања неопходно је нормативно регулисати могућност инвестирања путем *venture* капитала, „инвестиционих анђела“ и сл. увођењем посебног Закона о ризичним фондовима. Регулатива би требало да дефинише: форме организовања и питања оснивања, обим пословних активности, правни статус и финансијска питања ризичних фондова, као и да обезбеди усаглашеност са другим коресподентним законима. Потребно је поставити јасна правила и креирати законске основе за пореске подстицаје за ризичне инвестиције кроз: Закон о иновативној делатности, Закон о привредним друштвима, Закон о осигурању и о добровољним пензионим фондовима и Закон о банкама.

Задржавање великог броја младих предузетника у „сивој зони“ пословања, као и финансијске тешкоће на почетку рада, условљени су добрим делом нивоом пореског оптерећења. У циљу превазилажења тог проблема, требало би размотрити следеће мере:

- Регистрованим предузетницима који не исплаћују личну зараду и који се опорезују по основу добити, као и оснивачима д.о.о. који нису засновали радни однос са друштвом и не примају било какву накнаду за послове заступања друштва, укинути обавезу плаћања доприноса у

почетном периоду након оснивања. Препорука је да се почетни период одреди у трајању од 6 месеци до годину дана од датума регистрације. У циљу спречавања могућих злоупотреба требало би: а) дефинисати горњи ниво месечног укупног прихода чије би прелажење доводило до губитка ове привилегије, односно, преводило обвезника на редован систем плаћања доприноса; и б) ограничити могућност коришћења ове привилегије само код оснивања првог привредног друштва или регистрације као предузетника;

- Смањити порез на доходак и социјалне доприносе за радна места креирана у новооснованим фирмама младих предузетника у ограниченом периоду;
- Увести порески кредит за порезе и доприносе на плате за прве две године рада новоосноване фирме (стартап-а).

Примена система електронске трговине је посебно важна за послодавце у ИКТ и креативној индустрији и стога је неопходно обезбедити примену савремених и глобално препознатљивих система електронске трговине (нпр. *PayPal* и *Stripe*) који се увелико користе и у земљама региона. Проблем је двострук - с једне стране, у Србији није дозвољена трговина међу резидентима у иностраној валути, а с друге стране, да би институција електронског новца могла да учествује у платном промету, према Закону о платним услугама, потребно је да се лиценцира код Народне банке Србије. Та могућност за *PayPal* је одобрена 13. априла 2015.

године. Међутим, *PayPal* систем до сада није поднео захтев за добијање лиценце (вероватно мањак интересовања због величине тржишта) и за сада се он не може користити за плаћања домаћих правних и физичких лица међусобно и са иностранством. То значајно ограничава пословање предузећа која користе интернет као канал за пласирање и продају својих производа и услуга. Решење проблема је тројако. Најбоља солуција би била да се измени Закон о девизном пословању, чиме би се грађанима Србије омогућило девизно плаћање путем интернета. До промене Закона, проблем би могао да се реши увођењем одређене законске уредбе по узору на Хрватску пре њеног уласка у ЕУ, која је била изједначила трансакције путем интернета са банкарским трансакцијама. Трећа солуција је да се уведе изузетак и да се омогући плаћање у девизама за онлајн трансакције, као код трговине некретнинама.

У области пољопривреде, иако нијеу домену промене регулаторног оквира, мера која би имала најшири ефекат на развој предузетништва младих, се односи на даљи развој задругарства. Законодавни оквир за развој задругарства је усвојен (Закон о задругама, Сл. гласник бр. 112/2015) и сада је важно радити на повећању информација младих пољопривредника о могућностима и предностима које доноси задругарство.

8. Листа скраћеница

АПР - Агенција за привредне регистре

АТШП - Анкета о транзицији од школе до посла

БДП - Бруто домаћи производ

GAN – Global Accelerator Network

ЕУ - Европска унија

ИКТ - Информационо комуникационе технологије

ИТ - Информационе технологије

НЕЕТ - Not in Education, Employment, or Training

МСПП - Мала и средња предузећа и предузетништво

МСП – Мала и средња предузећа

НСМ - Национална стратегија за младе

PSYBT - Prince's Scottish Youth Business Trust Programme

РЗС - Републички завод за статистику

СОКОЈ - Организацији музичких аутора Србије

9. Литература

1. Републички завод за статистику (2015), Анкета о транзицији од школе до посла.
2. Blokker, P., Dallago, B. (2012), Youth Entrepreneurship and Local Development in Central and Eastern Europe, Ashgate Publishing
3. Достигнућа младих (2016), „Омладинска компанија“, Београд
4. Elder, S., Barcucci, V., Gurbuzer, V., Perardel, Y., Principi, M. (2015), Labour market transitions of young women and men in Eastern Europe and Central Asia, Work4Youth Publication Series No. 28, Geneva, ILO.
5. European Commission – Enterprise Directorate-General (2002), Final report of the expert group “Best procedure” Project on Education and Training for Entrepreneurship.
6. Ernst Young (2013), The power of three - The EY G20 Entrepreneurship Barometer.
7. Закон о младима (Сл. гласник бр. 50/2011)
8. Закон о привредним друштвима (Сл. гласник РС, бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - др. закон, 5/2015)
9. Закон о поступку регистрације у Агенцији за привредне регистре (Сл. гласник РС, бр. 99/2011, 83/2014)
10. Закон о класификацији делатности (Сл. гласник РС, бр. 104/09)

11. Закон о раду (Сл. гласник РС, бр. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013, 75/2014)
12. Закон о рачуноводству (Сл. гласник РС, бр. 62/2013)
13. Закон о порезу на доходак грађана (Сл. гласник РС, бр. 24/01 , 80/02 - др. закон, 80/02, 135/04, 62/06, 65/06 - исправка, 31/09, 44/09, 18/10, 50/11, 91/11 - УС, 93/12, 114/12 - УС, 47/13, 48/13 - исправка, 108/13, 57/14, 68/14 - др. закон, 112/15)
14. Закон о порезу на добит правних лица - (Сл. гласник РС, бр. 25/2001, 80/2002, 80/2002 - др. закон, 43/2003, 84/2004, 18/2010, 101/2011, 119/2012, 47/2013, 108/2013, 68/2014 - др. закон, 142/2014, 91/2015 - аутентично тумачење и 112/2015)
15. Закон о порезу на додату вредност (Сл. гласник РС, бр. 84/04 , 86/04 - исправка, 61/05, 61/07, 93/12, 108/13, 68/14 - др. закон, 142/14, 83/15)
16. Закон о доприносима за обавезно социјално осигурање. (Сл. гласник РС, бр. 84/2004, 61/2005, 62/2006, 5/2009, 52/2011, 101/2011, 7/2012 - усклађени дин. изн., 8/2013 - усклађени дин. изн., 47/2013, 108/2013, 6/2014 - усклађени дин. изн., 57/2014, 68/2014 - др. закон, 5/2015 - усклађени дин. изн., 112/2015 и 5/2016 - усклађени дин. изн.)
17. Закон о порезима на имовину (Сл. гласник РС, бр. 26/2001, "Сл. лист СРЈ", бр. 42/2002 - одлука СУС и "Сл. гласник РС", бр. 80/2002, 80/2002 - др. закон, 135/2004, 61/2007,

- 5/2009, 101/2010, 24/2011, 78/2011, 57/2012 - одлука УС,
47/2013 и 68/2014 - др. закон)
18. Закон о акцизама (Сл. гласник РС, бр. 22/2001, 73/2001,
80/2002, 43/2003, 72/2003, 43/2004, 55/2004, 135/2004,
46/2005, 101/2005 - др. закон, 61/2007, 5/2009, 31/2009,
101/2010, 43/2011, 101/2011, 6/2012 - усклађени дин. изн.,
43/2012 - одлука, 76/2012 - одлука, 93/2012, 119/2012,
8/2013 - усклађени дин. изн., 47/2013, 4/2014 - усклађени
дин. изн., 68/2014 - др. закон, 142/2014, 4/2015 - усклађени
дин. изн., 5/2015 - усклађени дин. изн., 55/2015, 103/2015 и
5/2016 - усклађени дин. изн.)
19. Закон о култури (Сл. гласник РС, бр. 72/2009, 13/2016 и
30/2016 - испр.)
20. Закон о пољопривреди и руралном развоју - (Сл. гласник
РС, бр. 41/2009 и 10/2013 - др. закон)
21. Закон о пољопривредном земљишту (Сл. гласник РС, бр.
62/2006, 65/2008 - др. закон, 41/2009 и 112/2015)
22. Закон о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју
(Сл. гласник РС, бр. 10/2013, 142/2014 и 103/2015)
23. Закон о задругама (Сл. гласник РС, бр. 112/2015)
24. Закон о електронским комуникацијама (Сл. гласник РС, бр.
44/2010, 60/2013 - одлука УС и 62/2014)
25. Закон о девизном пословању (Сл. гласник РС, бр. 62/2006,
31/2011, 119/2012 и 139/2014)

26. Закон о спољнотрговинском пословању (Сл. гласник РС, бр. бр. 36/2009, 36/2011 - др. закон, 88/2011 и 89/2015 - др. закон)
27. Impact 50 years of Young Enterprise, Kingston University, London (2012)
28. Марјановић, Д. (2016), Транзиција младих жена и мушкараца на тржишту рада Републике Србије, Међународна организација рада, Женева.
29. Марковић, В. (2016), Индивидуални предузетник-правни оквир пословања, Пословни биро, Београд
30. Национална стратегија за младе за период од 2015. до 2025. године (Сл. гласник РС, бр. 22/2015)
31. Национална стратегија запошљавања за период 2011-2020 (Сл. гласник РС, бр. 37/2011)
32. Национални приоритети за међународну помоћ у Републици Србији за период 2014-17. године, са пројекцијама до 2020. године
33. Пауновић, С. (2009), Предузетничко образовање - како га учинити ефикаснијим и предузетнијим, Менаџмент, маркетинг и трговина.
34. Програм реформи политике запошљавања и социјалне политике (ЕСРП)
35. Сива књига 8 (2016), Национална алијанса за локални економски развој (НАЛЕД), Београд

36. Стратегија за подршку развоја малих и средњих предузећа, предузетништва и конкурентности за период од 2015. до 2020. године (Сл. гласник РС, бр. 35/2015)
37. Стратегија научног и технолошког развоја Републике Србије за период од 2016. до 2020. године – „Истраживање за иновације“ (Сл. гласник РС, бр. 25/2016)
38. Стратегија развоја образовања у Србији до 2020. године (Сл. гласник РС, бр. 107/12)
39. Стратегија развоја интелектуалне својине за период од 2011. до 2015. године (Сл. гласник РС, бр. 49/2011)
40. Стратегија развоја и државне подршке индустрији информационих технологија (ИТ) (Сл. гласник РС, бр. 55/05, 71/05 –испр., 101/07, 65/08, 16/11, 68/12 – 72/12)
41. The EY G20 Entrepreneurship Barometer (2013)
42. Уредба о подстицајима инвеститору да у Србији производи аудиовизуелно дело Сл. гласник РС, бр. 72/2015
43. Царински закон (Сл. гласник РС, бр. 18/2010, 111/2012, 29/2015)
44. Закон о порезу на додату вредност (Сл. гласник РС, бр. 84/04 , 86/04 - исправка, 61/05, 61/07, 93/12, 108/13, 68/14 - др. закон, 142/14, 83/15)
45. Wennberg, K., Elert, N. (2012), The Effects of Education and Training in Entrepreneurship – A long-term study of Junior Achievement Sweden Alumni labour potential and business enterprise. RATIO, Sweden.

46. World Economic Forum (2015), The Global Competitiveness Report 2015-2016
47. <http://www.apr.gov.rs/>
48. <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/sr/category/dokumentacr/>
49. <http://www.evropa.gov.rs/CBC/Pubaspx?Id=34>
[licSite/Programme](http://www.evropa.gov.rs/CBC/Pubaspx?Id=34)
50. <http://freshstartlandenterprise.org.uk/>
51. <https://www.princes-trust.org.uk/>
52. http://ec.europa.eu/agriculture/rural-development-2014-2020/country-files/at_en.htm
53. <http://enterprisezones.communities.gov.uk/about-enterprise-zones/>
54. http://ec.europa.eu/agriculture/rural-development-2014-2020/country-files/at_en.htm
55. <http://www.germaninnovation.org/resources/entrepreneurship-funding/state-resources>
56. <http://ksh.org.il>
57. <http://www.icthub.rs/>
58. <http://www.kvik.rs/industrije>
59. <http://novaiskra.com/sr/programs>
60. <http://smartoffice.rs>
61. <http://www.bitf.rs/cms/item/about/sr.html>
62. <http://www.creativefactory.nl>
63. <http://house.mikser.rs/o-nama/>

64. <http://godinapreduzetnistva.rs/Finansijskapodrska.aspx?id=9&idjezik=1>
65. <http://slglasnik.info/sr/25-09-03-2016.html>
66. <http://www.inovacionifond.rs/>

Коришћена литература за потребе истраживања која није наведена у документу:

- Акциони план за спровођење Националне стратегије за младе за период од 2015.
- до 2017. године („Службени гласник РС”, број 70/15)
- Акциони план за спровођење стратегије за подршку развоја малих и средњих предузећа, предузетништва и конкурентности за 2015. са пројекцијом за 2016. годину (Сл. гласник РС, бр. 35/2015)
- GIZ (2016), Програм економских реформи за период 2016-2018. године.
- Европска комисија (2015), Годишњи извештај Европске комисије о напретку Србије у 2015. години.
- Закон о приватним предузетницима, (Сл. гласник РС, бр. 101/2005)
- Јовичић, С., Микић, Х. (2006), Креативне индустрије у Србији, British Council, Belgrade
- Junior Achievement Alumni Europe (2016), Impact Report 2014-2015

- Министарство привреде и Национална агенција за регионални развој (2014), Извештај о малим и средњим предузећима и предузетништву за 2013. годину.
- Национални акциони план запошљавања за 2016. годину (Сл. гласник РС, бр. 82/2015)
- Национални програма запошљавања младих до 2020. године, Београд, септембар 2015. године.
- Национална стратегија одрживог развоја 2008-2017 (Сл. гласник РС, бр. 57/2008)
- Политике и мере подршке за развој предузетништва у Србији, Serbian Venture Network, 2015
- Стратегија каријерног вођења и саветовања у Републици Србији, од 2010. до 2014. године („Службени гласник РС”, број 55/05, 71/05–исправка, 101/07 и 65/08)
- Стратегија и политика развоја индустрије Републике Србије 2011-2020, (Сл. гласник РС, бр. 55/05, 71/05 – исправка, 101/07, 65/08 и 16/11)
- Стратегија развоја информационог друштва у Републици Србији до 2020. године (Сл. гласник РС, бр. 51/2010)
- Стратегија развоја пољопривреде и руралног развоја 2014-2024(Сл. гласник РС, бр. 85/14);
- SEECCEL (2015), Entrepreneurship education in the European Union: an overview of policies and practice, Results of thematic survey for the EU SME Envoys Network, Zagreb, Croatia.

- SIEPA (2013), Serbia - Smart solution: ICT sector.
- Ученичка компанија у Србији-изазови и шансе, Business Innovation Programs, 2014;
- USAID (2012), Финансирање раста малих и средњих предузећа- Кључна питања и препоруке за Србију, Београд .
- USAID (2012), Финансирање раста малих и средњих предузећа- Књига препорука намењена Влади Републике Србије, Београд.
- CEVES (2013), Policy Paper – Towards Entrepreneurship-Friendly Serbia.
- CEVES (2013), The Research Report Entrepreneurship friendly Serbia, Multi servis d.o.o. and Bizz d.o.o.
- CEVES (2013), Ставови кључних актера о приватном сектору и предузетништву - Кључни налази за дискусију.
- Wennberg, K., (2011), Practice Makes Perfect? A Longitudinal Investigation of Junior Achievement (JA) Sweden Alumni and Their Entrepreneurial Careers, 1990-2007, Center for Entrepreneurship and Business Creation at Stockholm School of Economics, Stockholm.
- <http://www.naled-serbia.org/sr/page/59/Problem-parafiskalnih-nameta>

10. Прилози

ПРИЛОГ 1

Закони, уредбе и прописи који ближе одређују обављање делатности од интереса за ову студију наведени су у прилогу број 1 ове студије.

Донети закони

1. Закон о младима (Сл. гласник РС, бр. 50/2011)
2. Закон о удружењима (Сл. гласник РС, бр. 51/2009 и 99/2011 – др. закони)
3. Закон о задругама - (Сл. гласник РС бр.112/15)
4. Закон о запошљавању и осигурању за случај незапослености (Сл. гласник РС, бр. 36/ 2009, 88/2010, 38/2015)
5. Закон о платним услугама (Сл. гласник РС, бр. 139/2014)
6. Закон о обављању плаћања правних лица, предузетника и физичких лица која не обављају делатност (Сл. гласник РС, бр. 68/2015)
7. Закон о роковима измирења новчаних обавеза у комерцијалним трансакцијама (Сл. гласник РС, бр. 119/12, 68/15)
8. Закон о инспекцијском надзору (Сл. гласник РС, бр. 36/15)
9. Закон о централном регистру обавезног социјалног осигурања („Службени гласник РС“, бр. 30/10, 44/14 - др. закон, 116/14)
10. Закон о републичким административним таксама – пречишћен текст утврдило Министарство финансија (Сл. гласник РС, бр. 43/03, 51/03 - исправка, 53/04, 42/05, 61/05, 101/05 - др. закон, 42/06, 47/07, 54/08, 5/09, 54/09, 35/10, 50/11, 70/11, 55/12, 93/12, 47/13, 65/13-др. закон, 57/14, 45/15 и 83/15) са изменама и допунама (Сл. гласник РС, бр. 112/2015)
11. Закон о фискалним касама (Сл. гласник РС, бр. 135/04 и 93/12)
12. Закон о осигурању (Сл. гласник РС, бр. 55/2004, 70/2004 - испр., 61/2005, 61/2005 - др. закон, 85/2005 - др. закон, 101/2007, 63/2009 - одлука ус, 107/2009, 99/2011, 119/2012, 116/2013 и 139/2014 - др. закон)

13. Закон о мировању и отпису дуга по основу доприноса за обавезно здравствено осигурање (Сл. гласник РС, бр. 102/2008 и 31/2009)
14. Закон о царинској тарифи (Сл. гласник РС, бр. 62/2005, 61/2007 и 5/2009)
15. Закон о јавним набавкама (Сл. гласник РС, бр. 124/2012, 14/2015 и 68/2015)
16. Закон о обавезном примерку публикација (Сл. гласник РС, бр. 52/11)
17. Закон о издавању публикација (Сл. гласник РС, бр. 37/91, 53/93-др. закон, 67/93-др. закон, 48/94-др. закон, 135/04 и 101/05-др. закон)
18. Закон о кинематографији (Сл. гласник РС, бр. 99/2011, 2/2012 - испр. и 46/2014 - одлука УС)
19. Закон о јавном информисању и медијима (Сл.гласник РС, бр.83/2014 и 58/2015)
20. Закон о оглашавању (Сл. гласник РС, бр. 6/2016)
21. Закон о јавним медијским сервисима (Сл. гласник РС, бр. 83/2014 и 103/2015)
22. Закон о електронским медијима (Сл. гласник РС, бр.83/14)
23. Закон о ауторским и сродним правима (Сл. гласник РС, бр. 104/2009, 99/2011, 119/2012 и 29/2016 - одлука УС)
24. Закон о слободном приступу информацијама од јавног значаја (Сл. гласник РС, бр. 120/2004, 54/2007, 104/2009 и 36/2010)
25. Закон о иновационој делатности (Сл. гласник РС, бр. 110/2005 и 18/2010)
26. Закон о патентима (Сл. гласник РС, бр. 99/2011)
27. Закон о жиговима (Сл. гласник РС, бр. 104/2009 и 10/2013)
28. Закон о семену (Сл. гласник РС, бр.45/05,30/10- др. закон)
29. Закон о здрављу биља (Сл. гласник РС, бр.41/09)
30. Закон о средствима за заштиту биља (Сл. гласник РС, бр.41/09)
31. Закон о средствима за исхрану биља и оплемењивачима земљишта (Сл. гласник РС, бр. 41/09)
32. Закон о садном материјалу воћака, винове лозе и хмеља (Сл. гласник РС, бр. 18/05,30/10- др. закон)
33. Закон о признавању сорти пољопривредног биља (Сл. гласник РС, бр.30/10)

34. Закон о заштити права оплемењивача биљних сорти (Сл. гласник РС, бр. 41/09,88/11)
35. Закон о јавним складиштима за пољопривредне производе (Сл. гласник РС, бр. 41/09)
36. Закон о финансирању и обезбеђењу финансирања пољопривредне производње (Сл. гласник РС, бр. 128/14)
37. Закон о генетички модификованим организмима (Сл. гласник РС, бр. 41/09)
38. Закон о органској производњи (Сл. гласник РС, бр. 30/10)
39. Закон о безбедности хране (Сл. гласник РС, бр. 41/09)
40. Закон о сточарству (Сл. гласник РС, бр. 41/09,93/12,14/16)
41. Закон о изменама и допунама закона о сточарству (Сл. гласнику РС, бр. 14/16)
42. Закон о добробити животиња (Сл. гласник РС бр. 41/09)
43. Закон о ветеринарству (Сл. гласник РС. бр. 91/05,30/10,93/12)
44. Закон о шумама (Сл. гласник РС, бр. 30/10, 93/12 и 89/2015)
45. Закон о изменама и допунама закона о репродуктивном материјалу шумског дрвећа (Службени гласник РС, бр. 135/04 и 8/05 – испр. и 41/09)
46. Закон о обављању саветодавних и стручних послова у области пољопривреде (Сл. гласник РС, бр. 30/10)
47. Закон о електронском документу (Сл. гласник РС, бр. 51/2009)
48. Закон о електронском потпису (Сл. гласник РС, бр. 135/2004)
49. Закон о електронској трговини (Сл. гласник РС, бр. 41/2009)
50. Закон о изменама и допунама закона о електронској трговини (Сл. гласник РС, бр. 95/13)
51. Тумачење Закона о ПДВ-у везано за опорезивање промета рачунара и компоненти рачунара

Уредбе и одлуке

52. Уредба о класификацији делатности (Сл. гласник РС, бр. 54/2010)
53. Уредба о ближим условима, критеријумима и елементима за паушално опорезивање обвезника пореза на приходе од самосталне

- делатности (Сл. гласник РС, бр. 65/01, 45/02, 47/02, 91/02, 23/03, 16/04, 76/04, 31/05, 25/13, 119/13, 135/14)
54. Уредба о царински дозвољеном поступању с робом (Сл. гласник РС, бр. 93/2010, 63/2013, 145/2014, 95/2015 и 44/2016)
55. Уредба о врсти, количини и вредности робе на коју се не плаћају увозне дажбине, роковима, условима и поступку за остваривање права на ослобођење од плаћања увозних дажбина (Сл. гласник РС, бр. 48/2010, 74/2011, 63/2013)
56. Уредба о одређивању делатности код чијег обављања не постоји обавеза евидентирања промета преко фискалне касе (Сл. гласник РС, бр. 61/10, 101/10, 94/11, 83/12, 59/13, 100/14)
57. Уредба о ближим условима за одлагање плаћања пореског дуга (Сл. гласник РС, бр. 53/2003, 61/2004 и 71/2005)
58. Уредба о усклађивању номенклатуре царинске тарифе за 2015. годину (Сл. гласник РС, бр. 130/14, 143/14 и 43/15)
59. Уредба о ближим условима за издавање, коришћење и укидање дозвола за извоз, увоз, односно транзит робе и расподелу квота (Сл. гласник РС, бр. 47/2010)
60. Уредба о ближим условима за примену антидампинских мера (Сл. гласник РС, бр. 112/2009)
61. Уредба о ближим условима за примену компензаторних мера (Сл. гласник РС, бр. 112/2009)
62. Одлука о одређивању робе за чији је увоз, извоз односно транзит прописано прибављање одређених исправа (Сл. гласник РС, бр. 58/2011, 49/13)

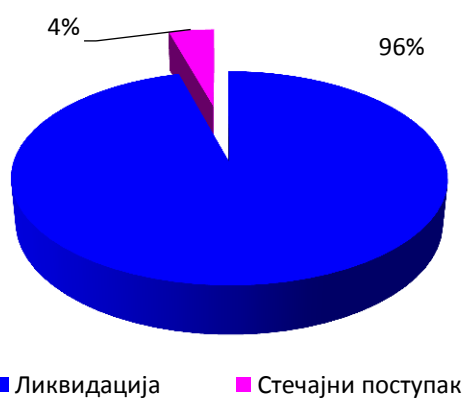
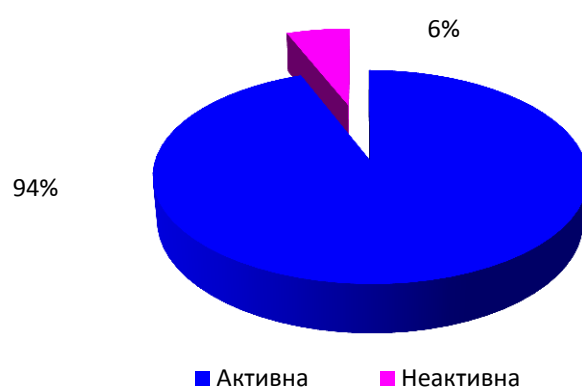
Прописи у припреми

63. Нацрт закона о кинематографији
64. Нацрт закона о издаваштву
65. Консолидовани кодекс одговорног оглашавања и маркетиншке комуникације

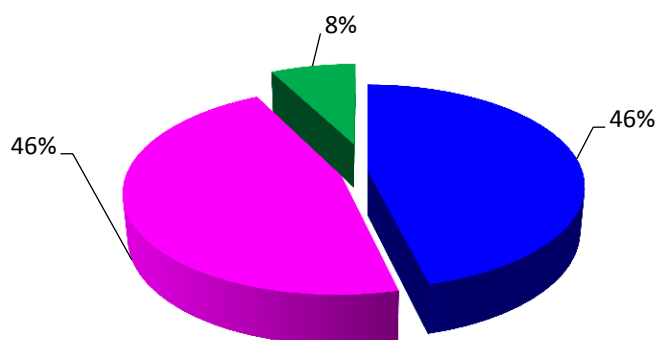
ПРИЛОГ 2

Графикон 4 Укупан број регистрованих привредних друштава у оквиру анализираних делатности и њихов статус

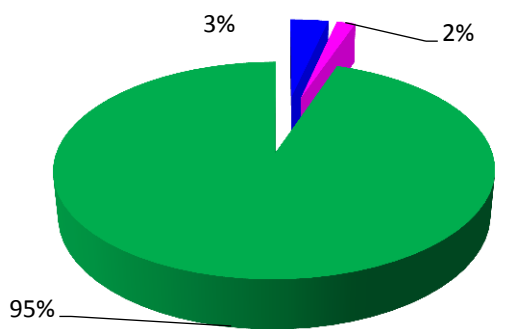

Извор: Агенција за привредне регистре Републике Србије.

Графикон 5 Укупан број регистрованих привредних друштава по делатностима и облик организовања

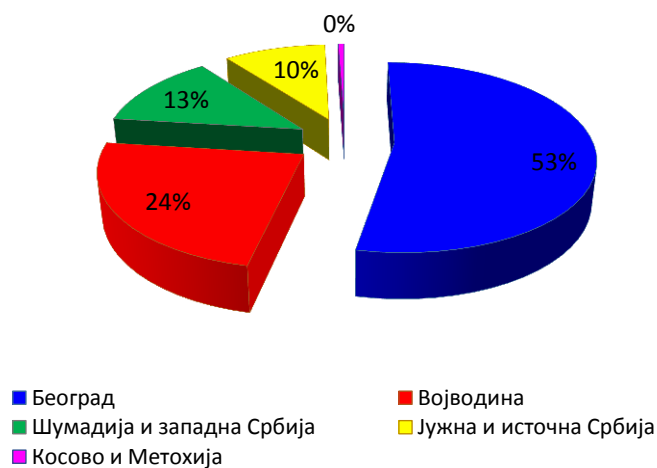
- Креативне индустрије
- Информационо-комуникационе технологије
- Услуге у пољопривреди

- Задруга
- Ортачко друштво
- Д.о.о.

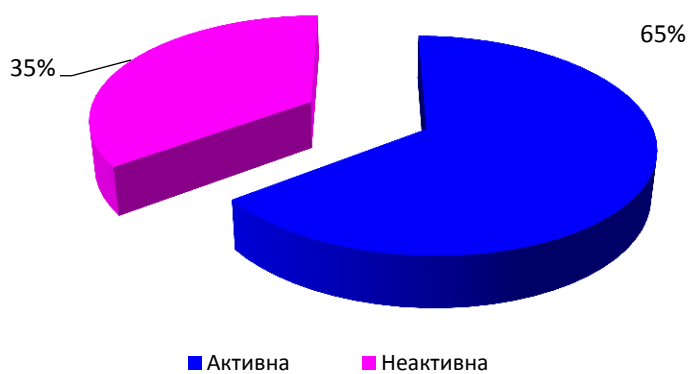
Извор: Агенција за привредне регистре Републике Србије.

Графикон 6 Укупан број регистрованих привредних друштава по регионима

Извор: Агенција за привредне регистре Републике Србије.

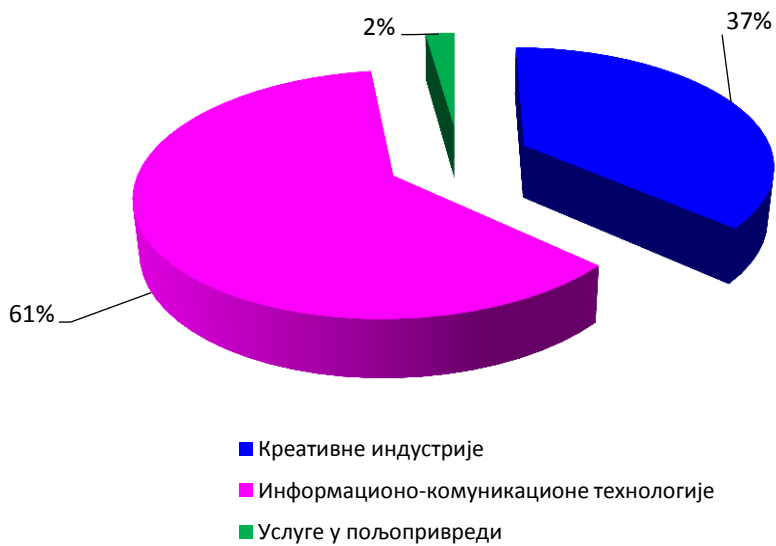
Графикон 7 Укупан број регистрованих предузетника у оквиру анализираних делатности и облик организовања

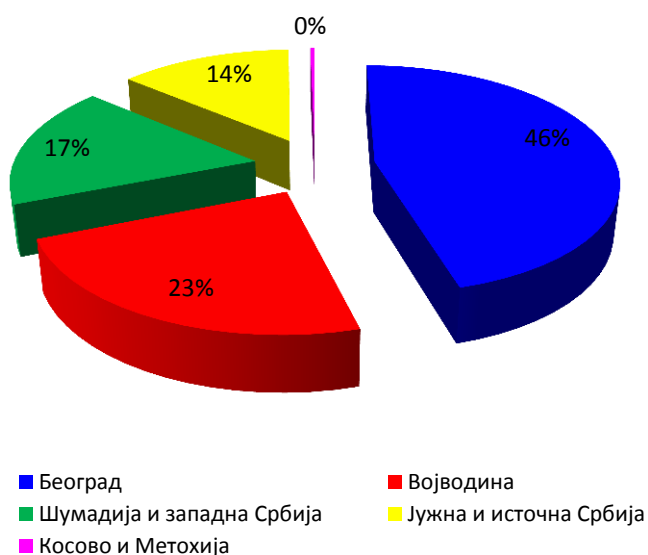
Извор: Агенција за привредне регистре Републике Србије.

Графикон 8 Укупан број регистрованих предузетника по делатностима

Извор: Агенција за привредне регистре Републике Србије.

Графикон 9 Укупан број регистрованих предузетника по регионима

Извор: Агенција за привредне регистре Републике Србије.

Табела 11 Категоризација привредних друштава по шифрама делатности у оквиру креативне индустрије

НАЗИВ ДЕЛАТНОСТИ	РЕГИСТРОВАНО	%
Делатност рекламних агенција	223	40,0
Производња кинематографских дела, аудио-визуелних производа и телевизијског програма	71	12,7
Производња и емитовање телевизијског програма	68	12,2
Издавање књига	60	10,8
Издавање новина	26	4,7
Издавање часописа и периодичних издања	25	4,5
Емитовање радио-програма	20	3,6
Снимање и издавање звучних записа и музике	19	3,4

Специјализоване дизајнерске делатности	16	2,9
Остала издавачка делатност	11	2,0
Фотографске услуге	10	1,8
Делатност приказивања кинематографских дела	4	0,7
Издавање именика и адресара	2	0,4
Делатности које следе након фазе снимања у производњи кинематографских дела и телевизијског програма	2	0,4
Дистрибуција кинематографских дела, аудио-визуелних дела и телевизијског програма	0	0,0
УКУПНО	557	100,0

Извор: Агенција за привредне регистре Републике Србије.

Табела 112 Делатности привредних друштава у оквиру информационо-комуникационих технологија

НАЗИВ ДЕЛАТНОСТИ	РЕГИСТРОВАНО	%
Рачунарско програмирање	341	60,9
Консултантске делатности у области информационе технологије	53	9,5
Кабловске телекомуникације	52	9,3
Веб портали	44	7,9
Остале услуге информационе технологије	28	5,0
Обрада података, хостинг и сл.	22	3,9
Информационе услужне делатности на другом месту непоменуте	8	1,4
Издавање осталих софтвера	7	1,3
Управљање рачунарском опремом	3	0,5
Издавање рачунарских игара	2	0,4
Делатности новинских агенција	0	0,0
УКУПНО	560	100,0

Извор: Агенција за привредне регистре Републике Србије.

Табела 13 Делатности привредних друштава у оквиру услуга у
пољопривреди

НАЗИВ ДЕЛАТНОСТИ	РЕГИСТРОВАНО	%
Услугне делатности у гајењу усева и засада	40	43,5
Ветеринарска делатност	27	29,3
Помоћне делатности у узгоју животиња	19	20,7
Активности после жетве	2	2,2
Услугне делатности у вези са шумарством	2	2,2
Дорада семена	1	1,1
Изнајмљивање и лизинг пољопривредних машина и опреме	1	1,1
УКУПНО	92	100,0

Извор: Агенција за привредне регистре Републике Србије.

Табела 14 Делатности предузетника у оквиру информационо-
комуникационих технологија

НАЗИВ ДЕЛАТНОСТИ	РЕГИСТРОВАНО	%
Рачунарско програмирање	2.267	69,3
Консултантске делатности у области информационе технологије	349	10,7
Обрада података, хостинг и сл.	232	7,1
Остале услуге информационе технологије	167	5,1
Веб портали	100	3,1
Информационе услужне делатности на другом месту непоменуте	47	1,4
Кабловске телекомуникације	46	1,4
Управљање рачунарском опремом	35	1,1
Издавање осталих софтвера	23	0,7
Издавање рачунарских игара	4	0,1
Делатности новинских агенција	1	0,0
УКУПНО	3.271	100,0

Извор: Агенција за привредне регистре Републике Србије.

Табела 15 Класификација предузетника по шифрама делатности у оквиру креативне индустрије

НАЗИВ ДЕЛАТНОСТИ	РЕГИСТРОВАНО	%
Делатност рекламних агенција	926	47,4
Специјализоване дизајнерске делатности	331	16,9
Производња кинематографских дела, аудио-визуелних производа и телевизијског програма	283	14,5
Фотографске услуге	218	11,2
Делатности које следе након фазе снимања у производњи кинематографских дела и телевизијског програма	53	2,7
Издавање књига	31	1,6
Снимање и издавање звучних записа и музике	27	1,4
Производња и емитовање телевизијског програма	27	1,4
Издавање часописа и периодичних издања	21	1,1
Остала издавачка делатност	19	1,0
Дистрибуција кинематографских дела, аудио-визуелних дела и телевизијског програма	11	0,6
Емитовање радио-програма	4	0,2
Издавање новина	3	0,2
Издавање именика и адресара	0	0,0
Делатност приказивања кинематографских дела	0	0,0
УКУПНО	1.954	100,0

Извор: Агенција за привредне регистре Републике Србије.

Табела 16 Делатности предузетника у оквиру услуга у пољопривреди

НАЗИВ ДЕЛАТНОСТИ	РЕГИСТРОВАНО	%
Услугне делатности у вези са шумарством	62	52,1
Услугне делатности у гајењу усева и засада	27	22,7
Ветеринарска делатност	20	16,8
Помоћне делатности у узгоју животиња	8	6,7
Активности после жетве	1	0,8

ЕКОНОМСКИ ИНСТИТУТ
ECONOMICS INSTITUTE

1947

Дорада семена	1	0,8
Изнајмљивање и лизинг пољопривредних машина и опреме	0	0,0
УКУПНО	119	100,0

Извор: Агенција за привредне регистре Републике Србије.

ПРИЛОГ 3

Табела 1. Заступљеност појединачних делатности привредних друштава по регионима (односно окрузима)

ОКРУЗИ	БРОЈ РЕГИСТРОВАНИХ
Борски округ	2
Веб портали	1
Ветеринарска делатност	1
Браничевски округ	23
Делатност рекламних агенција	4
Емитовање радио-програма	1
Фотографске услуге	1
Издавање часописа и периодичних издања	1
Издавање новина	1
Консултантске делатности у области информационе те	1
Помоћне делатности у узгоју животиња	5
Производња и емитовање телевизијског програма	6
Рачунарско програмирање	1
Снимање и издавање звучних записа и музике	1
Услужне делатности у гајењу усева и засада	1
Град Београд	644
Активности после жетве	2
Делатност приказивања кинематографских дела	1
Делатност рекламних агенција	141
Делатности које следе након фазе снимања у производ	2
Емитовање радио-програма	8
Фотографске услуге	6
Информационе услужне делатности на другом месту не	7
Издавање часописа и периодичних издања	14
Издавање именика и адресара	1
Издавање књига	41
Издавање новина	13

Издавање осталих софтвера	4
Кабловске телекомуникације	18
Консултантске делатности у области информационе те	37
Обрада података, хостинг и сл.	8
Остала издавачка делатност	6
Остале услуге информационе технологије	14
Производња и емитовање телевизијског програма	12
Производња кинематографских дела, аудио-визуелних	53
Рачунарско програмирање	184
Снимање и издавање звучних записа и музике	16
Специјализоване дизајнерске делатности	13
Управљање рачунарском опремом	3
Услужне делатности у гајењу усева и засада	4
Услужне делатности у вези са шумарством	1
Веб портали	30
Ветеринарска делатност	5
Јабланички округ	9
Кабловске телекомуникације	3
Производња и емитовање телевизијског програма	3
Рачунарско програмирање	1
Услужне делатности у гајењу усева и засада	1
Ветеринарска делатност	1
Јужно-бачки округ	148
Делатност рекламних агенција	20
Емитовање радио-програма	1
Фотографске услуге	2
Информационе услужне делатности на другом месту не	1
Издавање часописа и периодичних издања	5
Издавање књига	12
Издавање новина	3
Издавање осталих софтвера	1
Издавање рачунарских игара	2
Кабловске телекомуникације	1

Консултантске делатности у области информационе те	3
Остала издавачка делатност	2
Остале услуге информационе технологије	2
Производња и емитовање телевизијског програма	7
Производња кинематографских дела, аудио-визуелних	7
Рачунарско програмирање	62
Снимање и издавање звучних записа и музике	2
Специјализоване дизајнерске делатности	1
Услужне делатности у гајењу усева и засада	7
Веб портали	2
Ветеринарска делатност	5
Јужно-банатски округ	29
Делатност рекламних агенција	5
Издавање часописа и периодичних издања	1
Изнајмљивање и лизинг пољопривредних машина и о	1
Кабловске телекомуникације	2
Консултантске делатности у области информационе те	2
Обрада података, хостинг и сл.	1
Остале услуге информационе технологије	1
Производња и емитовање телевизијског програма	1
Производња кинематографских дела, аудио-визуелних	1
Рачунарско програмирање	9
Услужне делатности у гајењу усева и засада	4
Услужне делатности у вези са шумарством	1
Колубарски округ	14
Делатност рекламних агенција	2
Кабловске телекомуникације	2
Производња и емитовање телевизијског програма	3
Рачунарско програмирање	3
Услужне делатности у гајењу усева и засада	1
Ветеринарска делатност	3
Косовски округ	1
Производња и емитовање телевизијског програма	1

Косовско-митровачки округ	2
Помоћне делатности у узгоју животиња	1
Услугне делатности у гајењу усева и засада	1
Косовско-поморавски округ	2
Кабловске телекомуникације	1
Услугне делатности у гајењу усева и засада	1
Мачвански округ	22
Делатност рекламних агенција	4
Кабловске телекомуникације	5
Консултантске делатности у области информационе те	1
Помоћне делатности у узгоју животиња	1
Производња и емитовање телевизијског програма	1
Производња кинематографских дела, аудио-визуелних	1
Рачунарско програмирање	6
Услугне делатности у гајењу усева и засада	1
Ветеринарска делатност	2
Моравички округ	23
Делатност приказивања кинематографских дела	1
Делатност рекламних агенција	1
Емитовање радио-програма	2
Фотографске услуге	1
Издавање часописа и периодичних издања	1
Издавање новина	3
Кабловске телекомуникације	1
Обрада података, хостинг и сл.	2
Остала издавачка делатност	1
Остале услуге информационе технологије	1
Помоћне делатности у узгоју животиња	2
Производња и емитовање телевизијског програма	1
Рачунарско програмирање	4
Услугне делатности у гајењу усева и засада	1
Веб портали	1
Нишавски округ	54

Делатност рекламних агенција	8
Емитовање радио-програма	3
Издавање часописа и периодичних издања	1
Издавање именика и адресара	1
Издавање књига	1
Издавање осталих софтвера	2
Кабловске телекомуникације	5
Консултантске делатности у области информационе те	3
Обрада података, хостинг и сл.	1
Помоћне делатности у узгоју животиња	1
Производња и емитовање телевизијског програма	3
Производња кинематографских дела, аудио-визуелних	2
Рачунарско програмирање	21
Услугне делатности у гајењу усева и засада	1
Веб портали	1
Пчињски округ	8
Кабловске телекомуникације	1
Обрада података, хостинг и сл.	1
Производња и емитовање телевизијског програма	2
Производња кинематографских дела, аудио-визуелних	1
Рачунарско програмирање	3
Пећки округ	2
Производња и емитовање телевизијског програма	2
Пиротски округ	1
Делатност рекламних агенција	1
Подунавски округ	14
Делатност рекламних агенција	3
Емитовање радио-програма	1
Издавање новина	1
Кабловске телекомуникације	1
Обрада података, хостинг и сл.	1
Остале услуге информационе технологије	1
Помоћне делатности у узгоју животиња	1

Рачунарско програмирање	4
Услугне делатности у гајењу усева и засада	1
Поморавски округ	21
Делатност рекламних агенција	3
Емитовање радио-програма	1
Консултантске делатности у области информационе те	1
Остале услуге информационе технологије	4
Производња и емитовање телевизијског програма	6
Рачунарско програмирање	2
Услугне делатности у гајењу усева и засада	1
Веб портали	1
Ветеринарска делатност	2
Расински округ	8
Делатност рекламних агенција	1
Консултантске делатности у области информационе те	1
Остале услуге информационе технологије	1
Помоћне делатности у узгоју животиња	1
Производња и емитовање телевизијског програма	2
Рачунарско програмирање	2
Рашки округ	18
Делатност рекламних агенција	2
Издавање књига	1
Издавање новина	2
Кабловске телекомуникације	3
Остале услуге информационе технологије	1
Помоћне делатности у узгоју животиња	1
Производња и емитовање телевизијског програма	5
Рачунарско програмирање	1
Специјализоване дизајнерске делатности	1
Ветеринарска делатност	1
Северно-бачки округ	39
Делатност приказивања кинематографских дела	1
Делатност рекламних агенција	10

Издавање новина	1
Обрада података, хостинг и сл.	2
Производња и емитовање телевизијског програма	3
Производња кинематографских дела, аудио-визуелних	3
Рачунарско програмирање	12
Специјализоване дизајнерске делатности	1
Услужне делатности у гајењу усева и засада	3
Веб портали	3
Северно-банатски округ	9
Делатност рекламних агенција	2
Кабловске телекомуникације	1
Консултантске делатности у области информационе те	1
Обрада података, хостинг и сл.	1
Производња и емитовање телевизијског програма	1
Рачунарско програмирање	1
Услужне делатности у гајењу усева и засада	1
Ветеринарска делатност	1
Средње-банатски округ	14
Делатност приказивања кинематографских дела	1
Делатност рекламних агенција	2
Кабловске телекомуникације	1
Обрада података, хостинг и сл.	1
Остале услуге информационе технологије	1
Помоћне делатности у узгоју животиња	2
Рачунарско програмирање	3
Услужне делатности у гајењу усева и засада	1
Веб портали	1
Ветеринарска делатност	1
Сремски округ	24
Делатност рекламних агенција	4
Дорада семена	1
Издавање часописа и периодичних издања	1
Издавање књига	1

Издавање новина	1
Кабловске телекомуникације	3
Обрада података, хостинг и сл.	1
Остале услуге информационе технологије	2
Производња и емитовање телевизијског програма	2
Рачунарско програмирање	5
Услужне делатности у гајењу усева и засада	1
Веб портали	1
Ветеринарска делатност	1
Шумадијски округ	35
Делатност рекламних агенција	5
Емитовање радио-програма	3
Издавање часописа и периодичних издања	1
Издавање књига	1
Кабловске телекомуникације	2
Консултантске делатности у области информационе те	1
Обрада података, хостинг и сл.	2
Производња и емитовање телевизијског програма	3
Производња кинематографских дела, аудио-визуелних	1
Рачунарско програмирање	14
Услужне делатности у гајењу усева и засада	1
Ветеринарска делатност	1
Топлички округ	4
Кабловске телекомуникације	1
Консултантске делатности у области информационе те	1
Обрада података, хостинг и сл.	1
Веб портали	1
Зајечарски округ	3
Делатност рекламних агенција	1
Производња и емитовање телевизијског програма	1
Веб портали	1
Западно-бачки округ	23
Делатност рекламних агенција	4

Издавање књига	2
Издавање новина	1
Консултантске делатности у области информационе те	1
Остала издавачка делатност	1
Помоћне делатности у узгоју животиња	1
Производња и емитовање телевизијског програма	3
Рачунарско програмирање	2
Услугне делатности у гајењу усева и засада	6
Ветеринарска делатност	2
Златиборски округ	13
Издавање књига	1
Кабловске телекомуникације	1
Остала издавачка делатност	1
Помоћне делатности у узгоју животиња	3
Производња кинематографских дела, аудио-визуелних	2
Рачунарско програмирање	1
Услугне делатности у гајењу усева и засада	2
Веб портали	1
Ветеринарска делатност	1
УКУПНО	1209

Табела 2. Заступљеност појединичних делатности предузетника по регионима (односно окрузима).

ОКРУГ	БРОЈ РЕГИСТРОВАНИХ
Борски округ	51
Делатност рекламних агенција	8
Фотографске услуге	4
Обрада података, хостинг и сл.	6
Остале услуге информационе технологије	4
Производња кинематографских дела, аудио-визуелних производа и телевизијског програма	1

Рачунарско програмирање	22
Специјализоване дизајнерске делатности	1
Управљање рачунарском опремом	2
Услужне делатности у вези са шумарством	3
Браничевски округ	62
Делатност рекламних агенција	10
Фотографске услуге	11
Издавање часописа и периодичних издања	1
Консултантске делатности у области информационе технологије	3
Обрада података, хостинг и сл.	1
Остале услуге информационе технологије	5
Производња и емитовање телевизијског програма	3
Производња кинематографских дела, аудио-визуелних производа и телевизијског програма	1
Рачунарско програмирање	19
Специјализоване дизајнерске делатности	1
Услужне делатности у гајењу усева и засада	1
Услужне делатности у вези са шумарством	4
Веб портали	2
Град Београд	2444
Делатност рекламних агенција	365
Делатности које следе након фазе снимања у производњи кинематографских дела и телевизијског програма	41
Делатности новинских агенција	1
Дистрибуција кинематографских дела, аудио-визуелних дела и телевизијског програма	6
Фотографске услуге	68
Информационе услужне делатности на другом месту непоменуте	17
Издавање часописа и периодичних издања	11
Издавање књига	20
Кабловске телекомуникације	12
Консултантске делатности у области информационе технологије	180

Обрада података, хостинг и сл.	111
Остала издавачка делатност	7
Остале услуге информационе технологије	82
Помоћне делатности у узгоју животиња	2
Производња и емитовање телевизијског програма	5
Производња кинематографских дела, аудио-визуелних производа и телевизијског програма	220
Рачунарско програмирање	1037
Снимање и издавање звучних записа и музике	15
Специјализоване дизајнерске делатности	167
Управљање рачунарском опремом	20
Услужне делатности у гајењу усева и засада	2
Услужне делатности у вези са шумарством	1
Веб портали	48
Ветеринарска делатност	6
Јабланички округ	58
Делатност рекламних агенција	14
Фотографске услуге	9
Издавање часописа и периодичних издања	1
Консултантске делатности у области информационе технологије	4
Остала издавачка делатност	1
Остале услуге информационе технологије	1
Помоћне делатности у узгоју животиња	1
Производња кинематографских дела, аудио-визуелних производа и телевизијског програма	1
Рачунарско програмирање	15
Специјализоване дизајнерске делатности	2
Услужне делатности у гајењу усева и засада	1
Услужне делатности у вези са шумарством	7
Веб портали	1
Јужно-бачки округ	743
Делатност рекламних агенција	125

Делатности које следе након фазе снимања у производњи кинематографских дела и телевизијског програма	2
Дистрибуција кинематографских дела, аудио-визуелних дела и телевизијског програма	1
Дорада семена	1
Фотографске услуге	26
Информационе услужне делатности на другом месту непоменуте	4
Издавање часописа и периодичних издања	2
Издавање књига	4
Кабловске телекомуникације	1
Консултантске делатности у области информационе технологије	39
Обрада података, хостинг и сл.	36
Остала издавачка делатност	2
Остале услуге информационе технологије	9
Помоћне делатности у узгоју животиња	3
Производња и емитовање телевизијског програма	3
Производња кинематографских дела, аудио-визуелних производа и телевизијског програма	13
Рачунарско програмирање	402
Снимање и издавање звучних записа и музике	3
Специјализоване дизајнерске делатности	43
Управљање рачунарском опремом	2
Услужне делатности у гајењу усева и засада	6
Услужне делатности у вези са шумарством	2
Веб портали	7
Ветеринарска делатност	7
Јужно-банатски округ	140
Делатност рекламних агенција	26
Делатности које следе након фазе снимања у производњи кинематографских дела и телевизијског програма	1
Фотографске услуге	16
Издавање новина	1

Кабловске телекомуникације	1
Консултантске делатности у области информационе технологије	5
Обрада података, хостинг и сл.	6
Остала издавачка делатност	1
Остале услуге информационе технологије	7
Производња кинематографских дела, аудио-визуелних производа и телевизијског програма	6
Рачунарско програмирање	57
Снимање и издавање звучних записа и музике	1
Специјализоване дизајнерске делатности	7
Управљање рачунарском опремом	2
Веб портали	3
Колубарски округ	86
Делатност рекламних агенција	23
Делатности које следе након фазе снимања у производњи кинематографских дела и телевизијског програма	1
Фотографске услуге	4
Информационе услужне делатности на другом месту непоменуте	2
Издавање часописа и периодичних издања	1
Кабловске телекомуникације	2
Консултантске делатности у области информационе технологије	5
Остале услуге информационе технологије	2
Производња и емитовање телевизијског програма	2
Производња кинематографских дела, аудио-визуелних производа и телевизијског програма	6
Рачунарско програмирање	28
Снимање и издавање звучних записа и музике	1
Специјализоване дизајнерске делатности	7
Услужне делатности у вези са шумарством	1
Веб портали	1
Косовски округ	5
Делатност рекламних агенција	1

Остале услуге информационе технологије	1
Производња кинематографских дела, аудио-визуелних производа и телевизијског програма	1
Рачунарско програмирање	2
Косовско-митровачки округ	9
Делатност рекламних агенција	1
Фотографске услуге	3
Остале услуге информационе технологије	1
Производња и емитовање телевизијског програма	1
Рачунарско програмирање	3
Косовско-поморавски округ	1
Веб портали	1
Мачвански округ	136
Делатност рекламних агенција	33
Делатности које следе након фазе снимања у производњи кинематографских дела и телевизијског програма	2
Фотографске услуге	2
Издавање књига	1
Издавање новина	1
Консултантске делатности у области информационе технологије	10
Обрада података, хостинг и сл.	5
Остале услуге информационе технологије	6
Производња и емитовање телевизијског програма	1
Производња кинематографских дела, аудио-визуелних производа и телевизијског програма	4
Рачунарско програмирање	60
Специјализоване дизајнерске делатности	6
Управљање рачунарском опремом	1
Услужне делатности у вези са шумарством	2
Веб портали	1
Ветеринарска делатност	1
Моравички округ	104
Делатност рекламних агенција	20

Делатности које следе након фазе снимања у производњи кинематографских дела и телевизијског програма	1
Фотографске услуге	1
Информационе услужне делатности на другом месту непоменуте	4
Кабловске телекомуникације	2
Консултантске делатности у области информационе технологије	1
Обрада података, хостинг и сл.	12
Остала издавачка делатност	1
Остале услуге информационе технологије	3
Производња кинематографских дела, аудио-визуелних производа и телевизијског програма	4
Рачунарско програмирање	40
Специјализоване дизајнерске делатности	4
Управљање рачунарском опремом	1
Услужне делатности у вези са шумарством	8
Веб портали	2
Нишавски округ	312
Делатност рекламних агенција	51
Делатности које следе након фазе снимања у производњи кинематографских дела и телевизијског програма	1
Информационе услужне делатности на другом месту непоменуте	5
Издавање часописа и периодичних издања	1
Издавање књига	4
Издавање осталих софтвера	19
Издавање рачунарских игара	4
Кабловске телекомуникације	3
Консултантске делатности у области информационе технологије	46
Обрада података, хостинг и сл.	7
Остала издавачка делатност	1
Остале услуге информационе технологије	3
Помоћне делатности у узгоју животиња	1

Производња и емитовање телевизијског програма	2
Производња кинематографских дела, аудио-визуелних производа и телевизијског програма	5
Рачунарско програмирање	127
Снимање и издавање звучних записа и музике	3
Специјализоване дизајнерске делатности	20
Услугне делатности у вези са шумарством	2
Веб портали	7
Пчињски округ	65
Делатност рекламних агенција	14
Дистрибуција кинематографских дела, аудио-визуелних дела и телевизијског програма	1
Фотографске услуге	9
Информационе услужне делатности на другом месту непоменуће	1
Издавање књига	1
Кабловске телекомуникације	4
Обрада података, хостинг и сл.	1
Остале услуге информационе технологије	4
Производња кинематографских дела, аудио-визуелних производа и телевизијског програма	4
Рачунарско програмирање	18
Специјализоване дизајнерске делатности	4
Услугне делатности у вези са шумарством	3
Веб портали	1
Пећки округ	1
Остала издавачка делатност	1
Пиротски округ	31
Делатност рекламних агенција	3
Дистрибуција кинематографских дела, аудио-визуелних дела и телевизијског програма	2
Фотографске услуге	4
Издавање осталих софтвера	1
Консултантске делатности у области информационе технологије	2

Обрада података, хостинг и сл.	1
Остале услуге информационе технологије	1
Рачунарско програмирање	14
Специјализоване дизајнерске делатности	2
Управљање рачунарском опремом	1
Подунавски округ	90
Делатност рекламних агенција	27
Делатности које следе након фазе снимања у производњи кинематографских дела и телевизијског програма	1
Фотографске услуге	2
Издавање часописа и периодичних издања	1
Кабловске телекомуникације	2
Консултантске делатности у области информационе технологије	2
Обрада података, хостинг и сл.	1
Остале услуге информационе технологије	3
Производња и емитовање телевизијског програма	4
Производња кинематографских дела, аудио-визуелних производа и телевизијског програма	2
Рачунарско програмирање	41
Специјализоване дизајнерске делатности	2
Управљање рачунарском опремом	1
Ветеринарска делатност	1
Поморавски округ	70
Делатност рекламних агенција	11
Емитовање радио-програма	1
Информационе услужне делатности на другом месту непоменуте	2
Кабловске телекомуникације	2
Консултантске делатности у области информационе технологије	9
Обрада података, хостинг и сл.	1
Остала издавачка делатност	1
Остале услуге информационе технологије	7

Производња кинематографских дела, аудио-визуелних производа и телевизијског програма	1
Рачунарско програмирање	25
Специјализоване дизајнерске делатности	5
Услугне делатности у вези са шумарством	5
Призренски округ	1
Производња и емитовање телевизијског програма	1
Расински округ	98
Делатност рекламних агенција	18
Делатности које следе након фазе снимања у производњи кинематографских дела и телевизијског програма	1
Емитовање радио-програма	1
Фотографске услуге	2
Информационе услужне делатности на другом месту непоменуто	2
Издавање књига	1
Издавање осталих софтвера	2
Кабловске телекомуникације	3
Консултантске делатности у области информационе технологије	7
Остале услуге информационе технологије	2
Производња и емитовање телевизијског програма	1
Производња кинематографских дела, аудио-визуелних производа и телевизијског програма	3
Рачунарско програмирање	35
Снимање и издавање звучних записа и музике	1
Специјализоване дизајнерске делатности	13
Управљање рачунарском опремом	1
Услугне делатности у вези са шумарством	2
Веб портали	3
Рашки округ	144
Делатност рекламних агенција	45
Делатности које следе након фазе снимања у производњи кинематографских дела и телевизијског програма	2

Фотографске услуге	7
Информационе услужне делатности на другом месту непоменуте	2
Кабловске телекомуникације	7
Консултантске делатности у области информационе технологије	4
Обрада података, хостинг и сл.	8
Остала издавачка делатност	1
Остале услуге информационе технологије	1
Производња кинематографских дела, аудио-визуелних производа и телевизијског програма	1
Рачунарско програмирање	42
Специјализоване дизајнерске делатности	6
Услужне делатности у вези са шумарством	11
Веб портали	6
Ветеринарска делатност	1
Северно-бачки округ	72
Делатност рекламних агенција	15
Фотографске услуге	3
Информационе услужне делатности на другом месту непоменуте	1
Консултантске делатности у области информационе технологије	2
Обрада података, хостинг и сл.	2
Производња кинематографских дела, аудио-визуелних производа и телевизијског програма	1
Рачунарско програмирање	40
Снимање и издавање звучних записа и музике	1
Специјализоване дизајнерске делатности	4
Услужне делатности у гајењу усева и засада	1
Веб портали	1
Ветеринарска делатност	1
Северно-банатски округ	49
Активности после жетве	1
Делатност рекламних агенција	11

Фотографске услуге	5
Консултантске делатности у области информационе технологије	1
Обрада података, хостинг и сл.	3
Остале услуге информационе технологије	1
Производња кинематографских дела, аудио-визуелних производа и телевизијског програма	1
Рачунарско програмирање	18
Специјализоване дизајнерске делатности	4
Управљање рачунарском опремом	2
Услужне делатности у вези са шумарством	1
Веб портали	1
Средње-банатски округ	56
Делатност рекламних агенција	11
Емитовање радио-програма	1
Фотографске услуге	5
Издавање часописа и периодичних издања	2
Консултантске делатности у области информационе технологије	6
Обрада података, хостинг и сл.	2
Остале услуге информационе технологије	2
Производња кинематографских дела, аудио-визуелних производа и телевизијског програма	1
Рачунарско програмирање	18
Снимање и издавање звучних записа и музике	1
Специјализоване дизајнерске делатности	4
Управљање рачунарском опремом	1
Услужне делатности у гајењу усева и засада	1
Веб портали	1
Сремски округ	134
Делатност рекламних агенција	19
Дистрибуција кинематографских дела, аудио-визуелних дела и телевизијског програма	1
Фотографске услуге	8
Информационе услужне делатности на другом месту	2

непоменуте	
Издавање новина	1
Издавање осталих софтвера	1
Консултантске делатности у области информационе технологије	9
Обрада података, хостинг и сл.	8
Остала издавачка делатност	1
Остале услуге информационе технологије	6
Производња и емитовање телевизијског програма	1
Производња кинематографских дела, аудио-визуелних производа и телевизијског програма	3
Рачунарско програмирање	60
Специјализоване дизајнерске делатности	8
Услужне делатности у гајењу усева и засада	1
Веб портали	5
Шумадијски округ	169
Делатност рекламних агенција	36
Фотографске услуге	10
Информационе услужне делатности на другом месту непоменуте	4
Издавање часописа и периодичних издања	1
Кабловске телекомуникације	4
Консултантске делатности у области информационе технологије	6
Обрада података, хостинг и сл.	14
Остала издавачка делатност	1
Остале услуге информационе технологије	7
Производња кинематографских дела, аудио-визуелних производа и телевизијског програма	3
Рачунарско програмирање	62
Снимање и издавање звучних записа и музике	1
Специјализоване дизајнерске делатности	13
Управљање рачунарском опремом	1
Услужне делатности у вези са шумарством	3
Веб портали	3

Топлички округ	21
Делатност рекламних агенција	6
Фотографске услуге	4
Консултантске делатности у области информационе технологије	1
Остале услуге информационе технологије	3
Рачунарско програмирање	6
Специјализоване дизајнерске делатности	1
Зајечарски округ	33
Делатност рекламних агенција	4
Фотографске услуге	5
Обрада података, хостинг и сл.	1
Остале услуге информационе технологије	1
Рачунарско програмирање	17
Специјализоване дизајнерске делатности	1
Услужне делатности у вези са шумарством	3
Веб портали	1
Западно-бачки округ	48
Делатност рекламних агенција	11
Фотографске услуге	3
Кабловске телекомуникације	1
Консултантске делатности у области информационе технологије	2
Остале услуге информационе технологије	2
Рачунарско програмирање	12
Специјализоване дизајнерске делатности	1
Услужне делатности у гајењу усева и засада	14
Веб портали	1
Ветеринарска делатност	1
Златиборски округ	111
Делатност рекламних агенција	18
Емитовање радио-програма	1
Фотографске услуге	7
Информационе услужне делатности на другом месту непоменуте	1

ЕКОНОМСКИ ИНСТИТУТ
ECONOMICS INSTITUTE

1947

Кабловске телекомуникације	2
Консултантске делатности у области информационе технологије	5
Обрада података, хостинг и сл.	6
Остала издавачка делатност	1
Остале услуге информационе технологије	3
Помоћне делатности у узгоју животиња	1
Производња и емитовање телевизијског програма	3
Производња кинематографских дела, аудио-визуелних производа и телевизијског програма	1
Рачунарско програмирање	47
Специјализоване дизајнерске делатности	5
Услужне делатности у вези са шумарством	4
Веб портали	4
Ветеринарска делатност	2
УКУПНО	5344

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

005.961:005.914.3-053.81(4)(0.034.2)
351:[005.961:005.914.3(0.034.2)]

АНАЛИЗА регулаторног оквира предузетништва три најперспективније делатности, са предлогом поједностављења пословања за младе предузетнике [Електронски извор] / Сања Филиповић ... [и др.]. - Београд : Економски институт, 2016 (Београд : Економски институт). - 1 електронски оптички диск (CD-ROM) : текст, слика ; 12 cm

Тираж 50. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија: стр. 155-163.

ISBN 978-86-7329-102-4

1. Филиповић, Сања [аутор]
а) Омладина - Предузетништво - Европа
б) Предузетништво -Јавна политика
COBISS.SR-ID 227855884